

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ KORUMA-RESTORASYON PROGRAMI**

**SÜLEYMANİYE DÜNYA MİRAS ALANI'NIN ÜSTÜN
EVRENSEL DEĞERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA KARABULUT

İSTANBUL, 2022

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ KORUMA-RESTORASYON PROGRAMI**

**SÜLEYMANİYE DÜNYA MİRAS ALANI'NİN ÜSTÜN
EVRENSEL DEĞERİ**

YÜKSEK LİSANS

**FATMA KARABULUT
(180211004)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Ömer Dabanlı)**

İSTANBUL, 2022

..... KODLU TEZ ONAY SAFYASI KONULACAK

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma Karabulut

TEŐEKKÜR

Tez çalıőmalarımın ve meslek hayatımın her aőamasında destekleriyle ve yardımlarıyla her daim yanımda olan, yol göstericiliği ile ufkumu aan, kararlarımda arkamda duran, g kaynağım, sevgili babam Mehmet Karabulut'a, sevgili annem Hanım Karabulut'a, daima motivasyon kaynağım sevgili kardeőim Beyza Karabulut'a ve her anımın destekçisi sevgili ablam Maőide Bay'a çok teőekkür ederim. Tez sürecinde, arazi çalışmalarında ve diğer aőamalarda destekleri ve yardımları ile fedakrlık gösteren değerli arkadaőlarıma, yegne dostum Ayőe Karabulut'a ve değerli Yüksek Mimar Safa Meral'e çok teőekkür ederim. Tez konusunu seçmemde beni yönlendiren danıőmanım Dr. Oęr. Üyesi Omer Dabanlı'ya teőekkürlerimi sunarım.

Fatma Karabulut

SÜLEYMANİYE DÜNYA MİRAS ALANI'NİN ÜSTÜN EVRENSEL DEĞERİ

Fatma Karabulut

ÖZET

Üstün evrensel değere sahip insanlığın ortak mirası olan varlıkların tespiti ve gelecek nesillere aktarılması, alanları yeterince tanıma ve devamında koruma faaliyetlerinin sürdürülmesi ile gerçekleşecektir. Bir değeri koruyabilmenin öncelikli gereği onu meydana getiren evrensel değerlere dair niteliklerinin analizi ve değerlendirmeleri ile mümkündür. Dünya Miras Listesi'ne giren Süleymaniye Külliyesi etrafındaki geleneksel sivil mimari doku, değişen sosyo-ekonomik ve kültürel şartlar, artan nüfus ve kontrolsüz kentleşme faaliyetlerinin getirdiği sonuç itibarıyla yıkıntılar içinde köhneleşmiş, özgün dokusunu kaybetmeye yaklaşmış bir semt olarak varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Evrensel değerlere sahip bu alanda gerçekleştirilecek yenileme çalışmaları için öncelikle alanın geleneksel yerleşim dokusunun tanınması gereklidir. Burada oluşturulacak yeni projeler için gerekli olan veriler bu tür araştırmalardan elde edilebilecektir.

Tezin giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi ve kapsamı anlatılmıştır.

Birinci bölümde Tarihi Yarımada içerisindeki önemli merkezlerden biri olan alanın, tarihi, sosyal ve kültürel hususiyetleri ele alınmıştır. Alanın önemli dönüm noktalarını ifade eden yerel ve ulusal karar süreçleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde analiz çalışmalarının başlangıcı olarak Süleymaniye Dünya Miras Alanı sınırları içerisinde çalışma alanı belirlenmiştir. Alanın konumu ve mekânsal özellikleri açıklanmıştır. Özgün niteliklerinin ifade biçimi olarak kavramsal çerçevedeki tespitlere yönelik üst ölçekten alt ölçeğe doğru analiz çalışmaları

yürütülmüştür. Ada, sokak ve yapı bazında gerçekleştirilen incelemelerde bölgenin hususiyetleri tipoloji çalışmaları ile sunulmuştur.

Üçüncü bölümde analizlerin kavramsal başlıklar altındaki çıkarımları değerlendirilmiştir. Alanın özgün niteliklerinin ifade edebilmek için yapılan inceleme ve değerlendirme çalışmaları sonucunda bölgenin karakteristik dokusu kavramsal başlıklar altında açıklanmıştır. Geleneksel yerleşim dokusunun, bütüncül bir bakış açısıyla analiz edilmesi sonucunda önemli tipolojik veriler sağladığı gösterilmiştir. Bu çerçevede, zamanla çöküntü haline gelen bölgenin canlandırılmasına yönelik yenileme projelerine katkı sağlayacak bir yöntem denemesi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dünya Mirası, İstanbul, İstanbul'un Tarihi Alanları, kültürel miras, otantiklik, özgünlük, Süleymaniye, üstün evrensel değer, yenileme

OUTSTANDING UNIVERSAL VALUE OF THE SULEYMANIYE WORLD HERITAGE SITE

Fatma Karabulut

ABSTRACT

The identification of the assets that are the common heritage of humanity with superior universal value and their transfer to future generations will be realized by recognizing the areas sufficiently and continuing the conservation activities. The primary necessity of preserving a value is possible with the analysis and evaluation of the universal value attributes that bring it together. As a result of the traditional vernacular architectural texture around the Süleymaniye Complex, which is included in the World Heritage List, the changing socio-economic and cultural conditions, the increasing population and uncontrolled urbanization activities, it is trying to maintain its existence as a neighbourhood that has become old-fashioned in ruins and is close to losing its original texture. For the renovation works to be carried out in this area, which has universal values, first, it is necessary to recognize the traditional settlement pattern of the area. The data required for new projects to be created here will be provided with this kind of research.

In the first part of the thesis, the aim, method, and scope of the study are explained.

In the second part of the thesis, the historical, social, and cultural characteristics of the area, which is one of the important centres in the Historic Peninsula, are discussed. Information was given about the local and national decision processes expressing the important milestones of the field.

In the third part, the study area was determined within the borders of the Süleymaniye World Heritage Site as the beginning of the analysis studies. The location and spatial characteristics of the area are explained. Analysis studies were carried out from the upper scale to the lower scale for conceptual inference as the form of

expression of their original qualities. In the investigations carried out on the basis of blocks, street and building, the characteristics of the region were presented with typology studies.

In the fourth chapter, the implications of the analyzes under the conceptual headings are evaluated. As a result of the analysis and evaluation studies carried out as a way of expressing the unique qualities of the area, the characteristic texture of the region is explained under conceptual headings. It has been concluded that analysing the traditional settlement pattern from a holistic perspective ultimately provides typological data. A method experiment is presented that will contribute to the renewal projects for the revitalization of the region, which has become a depression over time.

Key Words: Authenticity, Cultural heritage, Historical Sites of Istanbul, integrity, Istanbul, Suleymaniye, outstanding universal value, renewal, world heritage

ÖNSÖZ

Süleymaniye Dünya Miras Alanı'nın üstün evrensel değeri, bölgedeki nitelikli geleneksel yerleşim dokusunun evrensel öneminin ve özgün değerler barındırdığının bir ifadesi olması sebebiyle, bütüncül bakış açısıyla irdelenmesi gereken bir konudur. Mevcut çalışmaların incelenmesi sonucu semtin evrensel değerlerini somut verilerle aktarmadaki çalışmaların gelişmeye ve yeni yorumlara ihtiyacı olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışma özgün yerel değerlerin kavramsal açıklamalarına yönelik bir yöntem denemesidir. Yeni çalışmalarla geliştirilmeye açık bu tezin konu ile ilgili başka çalışmalara fayda sağlaması temenni edilmektedir.

Temmuz, 2022

Fatma Karabulut

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	vii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR	xviii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. SÜLEYMANİYE SEMTİ	5
1.1. TARİHİ GELİŞİMİ.....	5
1.1.1. Tarihi Yarımada	5
1.1.2. Süleymaniye.....	13
1.2. KÜLTÜREL, SOSYAL VE COĞRAFİ HUSUSİYETLERİ	15
1.3. DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİRİŞİ VE SONRASI SÜREÇ	29
1.3.1. UNESCO Raporlarında Süleymaniye.....	32
1.3.2. Yerel Yönetim Kararlarında Süleymaniye.....	38
1.3.3. Üstün Evrensel Değer Kriterleri Açısından Değerlendirme	41
1.3.4. Nara Özgünlük Bildirgesi Kavramları Açısından Değerlendirme	43
İKİNCİ BÖLÜM	45
2. SÜLEYMANİYE DMA İÇERİSİNDEKİ ÇALIŞMA ALANI ÖZELİNDE İNCELEME	45
2.1. ÇALIŞMA ALANININ TESPİTİ.....	45
2.1.1. Çalışma Alanı Sınırları.....	45
2.1.2. Uygulanacak İnceleme ve Analiz Yöntemi	50
2.1.3. Mekânsal Özellikler	52
2.2. ADA BAZINDA İNCELEME	60
2.3. SOKAK BAZINDA İNCELEME	79

2.4. BİNA BAZINDA İNCELEME	113
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	132
3. SÜLEYMANİYE DMA İÇİNDEKİ ÇALIŞMA ALANI ANALİZİ.....	132
3.1. YERLEŞİM	133
3.2. TASARIM	135
3.3. TARİHİ DÖNÜŞÜM	141
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA	153

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1.1. UNESCO raporlarının Süleymaniye DMA özelinde incelenmesi.....	35
Çizelge 2.1. Araştırma kavramları	51
Çizelge 2.2. Fatih Dönemi ve güncel mahalleler	52
Çizelge 2.3. 497 Ada 14 Parsel yapı tipoloji tablosu	126
Çizelge 2.4. 505 Ada 23 Parsel yapı tipoloji tablosu	127
Çizelge 2.5. 510 Ada 17 Parsel yapı tipoloji tablosu	128
Çizelge 2.6. 541 Ada 4 Parsel yapı tipoloji tablosu	129
Çizelge 2.7. 494 Ada 37 Parsel yapı tipoloji tablosu	130
Çizelge 2.8. 496 Ada 13-12 Parseller yapı tipoloji tablosu.....	131
Çizelge 3.1. Kavramlar ve analiz tablosu.....	133
Çizelge 3.2. Parsel biçim, büyüklük ve bina yerleşim tipleri.....	134

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1. Bizans'ın on dört bölgesi ana caddeler ve meydanlar (Çelik, 2019, s.15)...	7
Şekil 1.2. 16. yy'da İstanbul (Morrin,1987) yazar tarafından düzenlenmiştir.	10
Şekil 1.3. 16. yy'da İstanbul gravürü, (Morrin, 1987)	11
Şekil 1.4. (a)Kayserili Ahmet Paşa, (b)Mütercim Rüştü Paşa Konakları (Url-1).....	17
Şekil 1.5. Keçecizade Mehmet Paşa Konağı (Url-2)	17
Şekil 1.6. Hoca Gıyaseddin Çıkmazı (Kurul Arşivi)	19
Şekil 1.7. Molla Gürani Camii Haziresi (Kurul Arşivi).....	20
Şekil 1.8. 1977 İstanbul Suriçi, Tarihi Anıtlar Haritası (Müller-Wiener, 2016).....	21
Şekil 1.9. Külliye yerleşimini gösteren harita (Mülayim, 2011, s.192).....	22
Şekil 1.10. 1559 tarihli gravür, Melchior Lorichs,(Leiden Üniversitesi Kütüphanesi)	23
Şekil 1.11. Haliç'ten Ağa Kapısı, John Frederick Lewis, 1835, (Atatürk Kitaplığı). 24	
Şekil 1.12. Haliç'ten Bab-ı Meşihat, Sebah &Joillier, (Getty Enstitüsü).	24
Şekil 1.13. İstanbul'un panoramik taş baskısı, F.Leoffler, 1895, (Salt Araştırma)....	25
Şekil 1.14. Galata'dan Süleymaniye'ye bakış, G.Berggren, 1880, (Alman Arkeoloji Enstitüsü).	26
Şekil 1.15. Haliç'ten Süleymaniye silüeti, Ara Güler, 1962	27
Şekil 1.16. Eminönü'nden Süleymaniye'ye bakış, (Getty Enstitüsü).....	27
Şekil 1.17. Bozdoğan Kemerü üzerinden Süleymaniye'ye bakış (Url-3).....	28
Şekil 1.18. Zeyrek tarafından Süleymaniye'ye bakış, 1880-1900, Sebah & Joaillier 28	
Şekil 1.19. İstanbul'un Tarihi Alanları (Url-6)	32
Şekil 1.20. Retrospektif Beynamede İstanbul'un Tarihi Alanları, 2010, (Url-7)...	37
Şekil 1.21. SDMA ve Yenileme Alanı Sınırları (Url 8).....	40
Şekil 2.1. SDMA içinde çalışma alanı	45
Şekil 2.2. SDMA Arazi Kullanımı (2018 İTYYP'dan düzenlenerek hazırlanmıştır).46	

Şekil 2.3. SDMA Kültür Varlıkları (2018 İTYYP’ dan düzenlenerek hazırlanmıştır).	47
Şekil 2.4. Çalışma alanı sınırları ve mahalleler	48
Şekil 2.5. Çalışma alanı içerisindeki önemli yapılar ve bölgeler	50
Şekil 2.6. Çalışma alanındaki kültür varlıkları	53
Şekil 2.7. Çalışma alanındaki odak noktalar	55
Şekil 2.8. Çalışma alanındaki çeşmeler, Alman Mavileri Haritası	57
Şekil 2.9. Çalışma alanındaki çeşmeler	58
Şekil 2.10. Çalışma alanında yıkıntılar arasında kalmış çeşmeler	58
Şekil 2.11. Çalışma alanındaki önemli akslar	59
Şekil 2.12. (a) Stolpe (1866), (b) Necip Bey (1918) Haritaları (İTAAB), (c) Küçükpazar Nahiye (1934) Haritası (İstanbul Şehri Rehberi), (d) Güncel Hâlihazır (İBB)	61
Şekil 2.13. Güncel hâlihazır üzerinden ada sınırları	63
Şekil 2.14. Eski ve güncel haritada ada sınırları	64
Şekil 2.15. Yıllara göre parsel sınır değişikliği- parsel alanları	65
Şekil 2.16. 498 Ada yıllara göre tescilli parseller ve bina yerleşimi	65
Şekil 2.17. Yıllara göre doluluk-boşluk analizi	66
Şekil 2.18. Eski ve güncel haritada ada sınırları	66
Şekil 2.19. Yıllara göre parsel sınır değişikliği - parsel alanları	67
Şekil 2.20. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu	68
Şekil 2.21. Yıllara göre doluluk boşluk analizi	69
Şekil 2.22. Eski harita ve 2021 haritasında ada sınırları	70
Şekil 2.23. Yıllara göre parsel sınır değişikliği- parsel alanları	71
Şekil 2.24. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu	72
Şekil 2.25. Yıllara göre doluluk boşluk analizi	72
Şekil 2.26. Eski ve güncel haritada ada sınırları	73
Şekil 2.27. Yıllara göre parsel sınır değişikliği- parsel alanları	74
Şekil 2.28. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu	74
Şekil 2.29. Yıllara göre doluluk boşluk analizi	75
Şekil 2.30. Eski ve güncel haritada ada sınırları	75
Şekil 2.31. Yıllara göre parsel sınır değişikliği- parsel alanları	76

Şekil 2.32. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu.....	77
Şekil 2.33. Yıllara göre doluluk boşluk analizi.....	77
Şekil 2.34. Eski ve güncel haritada ada sınırları	78
Şekil 2.35. Yıllara göre parsel sınır değişikliği - parsel alanları.....	78
Şekil 2.36. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu.....	79
Şekil 2.37. Yıllara göre doluluk boşluk analizi.....	79
Şekil 2.38. İnceleme kapsamında seçilen sokaklar	81
Şekil 2.39. 2021 yılı uydu görüntüsü üzerinden mevcut durumu gösteren harita.....	82
Şekil 2.40. Tavanlı Maslak Sokak'ın tarihi dönüşümü	83
Şekil 2.41. Tavanlı Maslak Sokak üzerindeki tescilli yapılar	84
Şekil 2.42. Tavanlı Maslak Sokak Tipoloji Analizi.....	85
Şekil 2.43. Tavanlı Maslak Sokak Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafı	86
Şekil 2.44. Tavanlı Maslak Sokak Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafı	86
Şekil 2.45. Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafı	86
Şekil 2.46. Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafı	87
Şekil 2.47. Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafı	87
Şekil 2.48. 2021 yılı uydu görüntüsünde mevcut durum	88
Şekil 2.49. Tirendaz Sokak'ın tarihi dönüşümü.....	89
Şekil 2.50. Tirendaz Sokak üzerindeki tescilli yapılar.....	90
Şekil 2.51. Tirendaz Sokak Tipoloji Analizi.....	91
Şekil 2.52. Tirendaz Sokak eski hava fotoğrafı (Kurul Arşivi)	92
Şekil 2.53. Tirendaz Sokak eski hava fotoğrafı (Kurul Arşivi)	92
Şekil 2.54. Tirendaz Sokak Eski – Yeni (2020) Fotoğrafı.....	93
Şekil 2.55. Tirendaz Sokak Eski - Yeni (2020) Fotoğrafı	93
Şekil 2.56. 2021 uydu görüntüsü üzerinden mevcut durum	94
Şekil 2.57. Yoğurtçuoğlu Sokak'ın tarihi dönüşümü.....	95
Şekil 2.58. Yoğurtçuoğlu Sokak üzerindeki tescilli yapılar.....	96
Şekil 2.59. Yoğurtçuoğlu Sokak tipoloji tablosu	98
Şekil 2.60. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2020 Fotoğrafı	99
Şekil 2.61. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2020 Fotoğrafı	99
Şekil 2.62. 2021 uydu görüntüsü üzerinden mevcut durumu gösteren harita.....	100
Şekil 2.63. Kasnakçılar Sokak'ın tarihi dönüşümü	101

Şekil 2.64. Kasnakçılar Sokak üzerindeki tescilli yapılar.....	102
Şekil 2.65. Kasnakçılar Sokak tipoloji tablosu	103
Şekil 2.66. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi)- 2020 Fotoğrafi	104
Şekil 2.67. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2020 Fotoğrafi (Google Earth)	104
Şekil 2.68. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2020 Fotoğrafi	105
Şekil 2.69. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2019 Fotoğrafi	105
Şekil 2.70. 2019 arazi çalışması.....	106
Şekil 2.71. 2019 arazi çalışması.....	106
Şekil 2.72. 2021 uydu görüntüsü üzerinden mevcut durumu gösteren harita.....	107
Şekil 2.73. Namahrem Sokak'ın tarihi dönüşümü	108
Şekil 2.74. Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi)-2020 Fotoğrafi	109
Şekil 2.75. Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi)-2020 Fotoğrafi	109
Şekil 2.76. Namahrem Sokak tipoloji tablosu.....	110
Şekil 2.77. Hacı Kadın Çıkmazı Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2019 Fotoğrafi.....	111
Şekil 2.78. Mehmet Paşa Çıkmazı Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2019 Fotoğrafi .	112
Şekil 2.79. Mehmet Paşa Çıkmazı Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2019 Fotoğrafi .	112
Şekil 2.80. Hacı Kadın- Mehmet Paşa Çıkmazı Tipoloji Tablosu.....	113
Şekil 2.81. Çalışma Alanındaki Tescilli Yapıların Strüktürel Durum Analizi	119
Şekil 3.1. Çalışma alanındaki Tip 1 ile benzerlik taşıyan diğer binalar.....	136
Şekil 3.2. Çalışma alanındaki Tip 2 ile benzerlik taşıyan diğer binalar.....	137
Şekil 3.3. Çalışma alanındaki Tip 3 ile benzerlik taşıyan diğer binalar.....	138
Şekil 3.4. Çalışma alanındaki Tip 4 ile benzerlik taşıyan diğer binalar.....	139
Şekil 3.5. Çalışma alanındaki Tip 5 ile benzerlik taşıyan diğer binalar.....	140
Şekil 3.6. Çalışma alanındaki Tip 6 ile benzerlik taşıyan diğer binalar.....	141
Şekil 3.7. Çalışma alanınının 1966 Hava Fotoğrafi ve 2021 Uydu Görüntüsü.....	142
Şekil 3.8. Çalışma alanını gören 1930'lara ait bir fotoğraf, Albert Gabriel	142
Şekil 3.9. Çalışma alanını gören güncel bir fotoğraf, (İBB)	143
Şekil 3.10. İnceleme çalışmaları yapılan adalarda yıllara göre bina sayısı.....	144
Şekil 3.11. 498, 500, 509 adalarda geçmişten bugüne bina sayılarındaki değişim..	145
Şekil 3.12. 565, 511, 505 adaların geçmişten bugüne bina sayılarındaki değişim ..	146
Şekil 3.13. Tavanlı Maslak Sokak'ın 1961 tarihli Tenten Filminden bir karesi	148
Şekil 3.14. Tavanlı Maslak Sokak, 2021.....	148

Şekil 3.15.Yoğurtçuoğlu Sokak Eski (Kurul Arşivi) - Yeni (2020) Fotoğrafi..... 149

Şekil 3.16. Namahrem Sokak Eski (Kurul Arşivi)- Yeni (2020) Fotoğrafi..... 149

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
s.	Sayfa/sayfalar
t.y.	Basım tarihi yok
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Basım yeri yok
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
IUCN	World Conservation Union (formerly the International Union (formerly the International Union for Conservation of Nature and Natural Resources)
SDMA	Süleymaniye Dünya Miras Alanı
DMA	Dünya Miras Alanı

GİRİŞ

Kültürel ve doğal dünya miras alanlarının tespit edilerek ortak miras kabul edilmesi ve korunarak gelecek nesillere aktarılması adına sürdürülebilir koruma faaliyetleri uluslararası çapta bir girişim ile teşvik edilmiş ve buna dair prosedürler geliştirilmiştir. İnsanlığın ortak mirası kavramının öneminin ve farkındalığının artması, mirasların korunmaları yönündeki çabanın yararlı olması ile birlikte bu konuda harekete geçme fikri de kabul görmeye başlamıştır. Nihayetinde bu durum “süreklilik arzedecek bir hukuki, idari ve finansal işleyişi gerekli kılarak, UNESCO, IUCN, vb. kurumların münferid olaylara ilişkin girişimlerini desteklemeyi zorunlu kılmıştır” (Akipek, 2001, s.14).

Bahsi geçen düşünceler, devletlerin ulusal miraslarını belirleyerek koruma çabalarını destekleyen, uluslararası işbirliğine ve yardıma dayanan bir sistemin kurulmasını hedefleyen Dünya Miras Sözleşmesi'ne zemin oluşturmuştur ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde kurulan UNESCO'nun Paris'te yapılan Genel Konferansınının 17. Oturumunda Dünya Miras Sözleşmesi kabul edilmiştir. Sözleşmeye taraf olan devletler sözleşme maddelerinde geçen sorumlulukları yerine getirmekle mesul durumdadır. Sözleşme, öncelikli olarak dünya üzerindeki kültürel ve doğal mirasın münferit varlıklardaki istisnai niteliklerini tespit edip, tanımak ve bunun devamında tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul ederek, yok olma veya tahrip olma tehlikesine karşı korunması ve bu korumanın sürdürülmesinin milletlerarası iştirak ve dayanışma ile gerekli olduğunu ifade etmektedir (UNESCO, 1977), s.2) Bununla birlikte farklı topraklara ait varlıkların, bulunduğu bölgeye bakılmaksızın muhafazasını temin etmenin bir vazife bilinmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sözleşme, ortak mirasın Dünya Miras Listesi başlığı altında toplanmasını öngörmektedir. Belirlenen varlıkların “ortak miras” olarak değerlendirilebilmesi için gerekli nitelikler, “üstün evrensel değerler” olarak tanımlanmıştır. Her bir varlığın listeye dahil edilmesi, belirlenen bu evrensel kabulleri yansıtan kriterlere bağlı kılınmıştır.

Liste büyük ilgi, önem ve değer taşıyan varlıkların tümü için değil uluslararası bakış açısı ile bu varlıklardan en seçkinlerinin belirlendiği bir listedir (UNESCO, 2017, s.19). “Üstün evrensel değer” ifadesindeki evrensel kavramı uluslara ve kültürlere göre farklı şekilde yorumlanabilir. Bu nedenle “evrensel” kavramı ile bir varlığın parçası olduğu kültürün önemli ölçüde temsilcisi olması kastedilir. Buna göre Dünya Miras Listesine dahil edilmek üzere sunulan bir varlık, belirlenen 10 kriterden bir veya daha fazlasını karşıladığı, özgünlük ve bütünlük koşullarını sağlamakla birlikte alanın muhafazası için yeterli koruma ve yönetime sahip olma şartlarını taşıdığı tespit edildiğinde üstün evrensel değere sahip olduğu kabul edilir (UNESCO, 2017, s.22). Bunun akabinde komite, varlık için bu bilgilerin hususi olarak ele alındığı Üstün Evrensel Değer Beyannamesini kabul edecektir. Bu beyanname varlığın güncelde ve gelecekte korunması ve yönetilmesi için önemli bir kaynak teşkil etmektedir (UNESCO, 2017, s.41).

Türkiye 1983 yılında Dünya Miras Sözleşmesi’ne taraf olmuştur. 1985 yılında ilk defa Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kaya Bölgeleri ve İstanbul’un Tarihi Alanları olmak üzere, 3 miras alanı ile listeye dahil edilmiştir. Bu çalışmanın asıl hedef noktası olan İstanbul’un Tarihi Alanları, üstün evrensel değer kriterlerinden 4 kriteri sağlayarak listede yer almıştır. İstanbul’un Tarihi alanları 4 bölgeden oluşmaktadır. Bunlar Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Koruma Alanı, İstanbul Kara Surları ve Çevresi Koruma Alanı, Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı ve Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı’dır.

Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı, Süleymaniye Külliye yapılarını ve çevresindeki geleneksel sivil mimari dokuyu kapsamaktadır. Alanın listeye dahil olduğu belgede, yapıların tehdit altında olduğu ve koruma eylemlerine ihtiyaç duyduğu vurgulanmıştır. Evrensel değerlere sahip bu önemli alanın zarar görüp kaybolmasına engel olmak, sürdürülebilir ve doğru koruma adımları ile mümkündür. Doğru koruma eylemleri için ise öncelikli olarak alanı tanımak ve değerlerini açıklamak elzemdir. Literatürde Süleymaniye’nin geleneksel yerleşim dokusunu ele alan çalışmalar mevcuttur ancak bu bilgilerin, değerleri açıklamada yeterli seviyede olmadığı gibi, somut veriler olarak aktarma noktasında eksik kaldığı da görülmüştür. Bu çalışma ile Süleymaniye Dünya Miras Alanı’nın geleneksel sivil mimari dokusu

özelinde, oraya ait özgün değerlerin analizlerle irdelenmesi ve kavramlarla açıklanmasına yönelik bir yorum getirmek hedeflenmektedir.

Amaç

Süleymaniye Dünya Miras Alanı, İstanbul'un üstün evrensel değerine katkıda bulunan, değerinin bir parçası olan tarihi ve kültürel bir öneme hâizdir. Alanın tarihi geçmişi, farklı medeniyetlere şahitliği ve bununla birlikte uzunca yıllar yerleşim yeri olarak kullanılması içinde biriktirdiği özgün değerleri artırmıştır. Bu semtin özellikleri tarihi süreçte pek çok şekilde anlatılmaya çalışılmış ancak henüz yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Konunun derinliği ve kapsamı dolayısıyla, uzun soluklu, nitelikli ve geniş yelpazede inceleme ve analiz çalışmaları gerekmektedir.

Bu kapsamlı konunun bir vechesine ışık tutmayı amaçlayan bu tezde Süleymaniye bölgesinde yer alan, üstün evrensel değer bir parçası olan dini yapılar etrafında şekillenen geleneksel yerleşim dokusu mercek altına alınacaktır. Osmanlı geleneksel konut mimarisi, yerleşimi, tasarımı, malzeme seçimi, topografya ile ilişkisi, ve mahalle dokusu gibi fiziksel dokuyu ifade eden kavramlarla birlikte, bütünü ortaya çıkardığı ruh buraya değer katan kavramlardan bazılarıdır. Bu kavramların somut verilerle aktarılması Süleymaniye'nin öz niteliklerini açık ve anlaşılır bir ifadeye kavuşturacaktır. Mevcut çalışmaların incelenmesi neticesinde semtin evrensel değerlerini somut verilerle aktarma noktasında mevcut çalışmaların ideal seviyede olmaktan uzak kaldığı ve konunun yeni yorumlarla geliştirilmesi gerektiği saptanmıştır. Bu çalışma ile tespit edilen mezkur eksikliğin giderilmesine bir katkıda bulunmak, konunun derinliklerine dikkat çekmek ve sonraki çalışmalara öncülük ederek çalışmaların daha ileri bir seviye taşınabilmesine vesile olmak amaçlanmıştır.

Kapsam

Evrensel değerlere sahip İstanbul'un Tarihi Alanları, Dünya Miras Listesi'ne 4 bölge ile dahil olmuştur. İstanbul'a değer katan bu bölgelerden biri de Süleymaniye Cami ve çevresindeki Osmanlı geleneksel konut yerleşim dokusudur. Sivil mimarinin özgün ve nitelikli örneklerini barındıran bu alan, pek çok parametrede irdelenebilecek zenginliktedir. Semtin kültürel zenginliği ve tarihi derinliği ile bir çok veri sağlıyor olması, tez çalışmasının sınırlı bir alanda yapılmasının daha yerinde olduğunu

göstermektedir. Bunun için çalışma, Süleymaniye Dünya Miras Alanı sınırları içerisinde belirlenen bölgede gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanı sınırlarının tespiti, geleneksel dokunun okunabileceği kaynakların yeterlilik düzeyine göre belirlenmiştir.

Yöntem

Çalışmada, Dünya Miras Listesi'ne dahil olması ile başlayan üstün evrensel değer tanımının Süleymaniye'de karşılık bulduğu açıklamalar irdelenmekte, literatürdeki mevcut çalışmalar incelenmekte ve nihayetinde değerlerin anlatımını geliştirmek ve zenginleştirmek amacıyla bu veriler ve gözlemler ışığında çıkarım yapılmaktadır. Öncelikle konu ile alakalı mevcut çalışmalar incelenmiş, Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi, ICOMOS Etki Değerlendirme Rehberi, UNESCO'nun karar raporları, reaktif izleme misyon raporları, periyodik raporları ve üstün evrensel değere ilişkin retrospektif beyanları incelenerek, UNESCO cihetinden Süleymaniye'nin üstün evrensel değerlerinin açıklanmasına yapılan katkı irdelenmiştir. Daha sonra Ulusal çalışmalardan Koruma Amaçlı Yönetim Planları, Etki Değerlendirme Rehberleri, İstanbul'un Tarihi ve Kültürel Miras Alanlarında Koruma Stratejileri, Koruma Uygulama İmar Planları gibi kaynaklar konu bağlamında incelenmiştir. Bu bilgilerin katkısı ile Süleymaniye Dünya Miras Alanı sınırları içerisinde belirlenen bölge üzerinden inceleme çalışmaları yürütülmüştür. Belirlenen bölgeyi gösteren tarihi harita ve fotoğraflara erişmek için Koruma Kurul Arşivleri'nden yararlanılmıştır. Geleneksel sivil mimari dokunun anlatıldığı kitap, tez ve makaleler, yakın dönem proje çalışmaları incelenmiştir. Bununla birlikte detaylı saha gezileri ve alan içinden fotoğrafların çekimi ile çalışmanın altlıkları hazırlanmıştır.

Belirlenen bölgenin inceleme çalışmaları, alanın sahip olduğu evrensel değerleri ifade eden kavramları açıklamanın gerektirdiği ölçütler baz alınarak farklı ölçeklerde yapılmıştır. Geniş çerçeveden daralan çerçeveye doğru bir inceleme akışı belirlenmiştir. Ada bazında, sokak bazında ve yapı bazında incelemeler yapılarak kavramların fiziksel dokuda somut karşılığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÜLEYMANİYE SEMTİ

Süleymaniye Semti ismini Süleymaniye Külliyesinden almıştır. Bugün külliyeinin çevresinde yer alan yedi mahalleden biri de Süleymaniye'dir. İstanbul'un tarihi, zaman içindeki değişimi ve barındırdığı hususi özellikleri Süleymaniye Semtinin şekillendiği atmosferi anlatmaktadır. Bu bilgiler şehrin tarihi serüveninin önemli gerçeklerini ifade ederken, aynı zamanda bu sürecin şahidi ve önemli bir aktörü olan Süleymaniye semtinin üstün evrensel değeri üzerindeki etkilerini de ortaya koymaktadır. İstanbul'un fethi ile başlayan Osmanlı imar ve iskan faaliyetlerini başlangıç noktası kabul edecek olursak o tarihten günümüze kronolojik süreçte Süleymaniye'nin büyük oranda değişime ve dönüşüme uğradığı görülmektedir. Osmanlı Dönemi öz kimliğini inşa etmesiyle birlikte bunu muhaza ederek sürdürmeyi başarmış bir dönemden sonra bu kimliği gözardı eden bir tavrın sonucu olarak hassasiyetlerini ve şahsına özgü karakteristik vechesini kaybetmekle karşı karşıya bırakılmış bir semt haline gelmiştir. Bu hususiyetleri gün yüzüne çıkarmanın öncelikli yöntemi, tarihi yarımadanın tarihi gelişimini gözönünde bulundurarak Süleymaniye'yi irdelemeyi gerektirmektedir.

1.1. TARİHİ GELİŞİMİ

Süleymaniye İstanbul'un önemli merkezlerinden biri olması dolayısıyla İstanbul tarihine yakından tanıklık etmiş bir bölgedir. Bu bölümde alanın tarihi gelişimini anlayabilmek için, Tarihi Yarımada olarak adlandırılan Sur içi bölgesinin tarihi gelişimi, kronolojik olarak ve hâkimiyeti altında bulunduğu devletlerin faaliyetleri bazında öncelikle Tarihi Yarımada ardından Süleymaniye özelinde ele alınmıştır.

1.1.1. Tarihi Yarımada

İstanbul'u sınırları itibariyle ifade ederken bilinen ilk yerleşimine isabet eden dönemden günümüze değin ele alındığında tarihi süreçte fiziki ve demografik gelişimlerle birlikte sınırlarının büyük oranda genişlediği görülmektedir. Kurulduğu ilk yerleşim yeri İstanbul boğazının güneyinde, Avrupa topraklarında dar bir alan

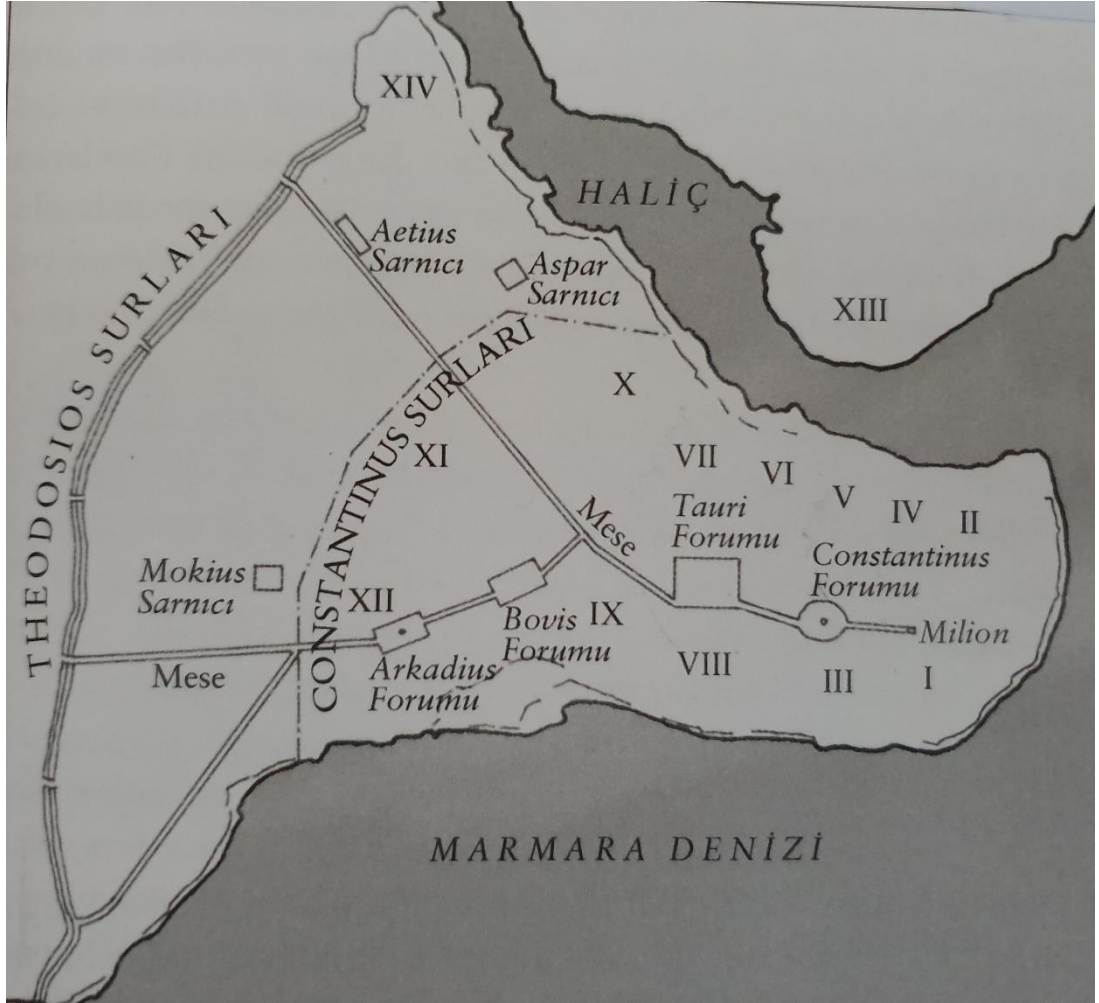
içinde olup zamanla genişleyen sınırları ile Tarihi Yarımada bölgesini oluşturmuştur. Sonraki dönemlerde bu alan batıya doğru genişleyen bir yayılımla Eyüp, Anadolu yakasında Üsküdar ve Haliç'in öte yakasındaki Galata bölgelerine uzanmıştır, günümüzde ise yeni yerleşime açılan birçok ilçesiyle geniş bir alana yayılan bir metropol haline gelmiştir.

Tarihi Yarımada olarak kuzeyde Haliç doğuda İstanbul Boğaz'ı, güneyde Marmara Denizi ve batıda Kara Surları ile çevrili alanı ifade etmektedir. Bu alan coğrafi ve stratejik önemi itibarıyla tarihi süreç içinde pek çok uygarlığın merkezi olmuştur. Bu alanın tarihi sürecini Tarih Öncesi, Roma, Bizans, Osmanlı ve Modern Türkiye dönemi olarak genel hatları ile ele almak, bu kadim bölge sınırlarındaki Süleymaniye semtinin tarihi arka planını kavramakta yararlı olacaktır.

Şehrin tarih öncesi dönemine ait tespit edilmiş bilgiler sınırlı olmakla birlikte arkeolojik kazılar neticesinde bazı dönemlere ait bilgiler elde edilmiştir. Anadolu yakasında ilk yerleşim tarihinin M.Ö 4.binin sonları ile 3.binin başlarına dayandığı Kurbağalı dere vadisi ve yakınındaki Fikirtepe'de bulunan kalıntılar ile tespit edilmiştir (Eyice, 2015, s.755). Marmaray inşaatı için yapılan Yenikapı'daki kazı çalışmalarına göre ise İstanbul'un Tarihi Yarımadasının yerleşim tarihinin 8500 yıllık bir geçmişe dayandığı ortaya çıkarılmıştır (Kızıltan, 2015, s.373). Sarayburnu olarak bilinen bölgede kurulan ilk yerleşim hakkındaki kesin bir bilgi bulunmamakla beraber pek çok efsane anlatılmıştır. Bunlardan en çok bilinen efsaneye göre M.Ö 7. yüzyılda Megaralı Grek kolonisi olarak kurulduğu ve Byzas adındaki hükümdarın isminden gelen Byzantion'un (Byzas'ın şehri) şehrin ilk ismi olduğu anlatılır (Demirkent, 2001). Byzantion, Haliç ve Marmara Denizi'ne hakim bir konum olan birinci tepe üzerindeki Topkapı Sarayı'nın bulunduğu alan ve çevresinde kurulmuş, şehrin surları tepenin eteklerini takip ederek şehri sınırlandırmıştır ve bununla birlikte koloniler için önem taşıyan deniz ticaretinin ana limanı Neorion limanı bu surların dışında Haliç'te yerini almıştır (Kuban, 1970, s.27).

Roma'nın şehri hâkimiyeti altına almasıyla, M.S. 196'da İmparator Septimius Severus, güneyde Hipodromun inşasını başlatmakla birlikte, mevcut surları yıktırıp güneye doğru ikinci tepeyi de içine alan daha geniş bir alanı sınırlayan yeni surları ve önemli anıtlardan Zeuksippos Hamamlarını yaptırmıştır (Çelik, 2019, s.12).

M.S. 330 yılında geniş bir coğrafyada hüküm süren Roma devleti idareyi kolaylaştırmak amacıyla ikinci bir başkent kurma fikri ile Byzantion'u seçmiş ve dönemin hükümdarı I. Constantinus şehre Yeni Roma ismini vererek, şehrin merkezine yakın noktada bir forum (Constantinus Forumu) yaptırmıştır (Şekil 1.1). Ardından hipodromun inşasını tamamlayarak Marmara kıyısı ile arasındaki alanda Büyük Saray'ın inşasını başlatmıştır (Eyice, 2015).

Şekil 1.1. Bizans'ın on dört bölgesi ana caddeler ve meydanlar (Çelik, 2019, s.15)

Constantinus dönemi surlarının nereden geçtiği tam olarak bilinmemekle birlikte üçüncü ve dördüncü tepeyi içine alacak şekilde konumlandığı yönünde bilgiler mevcuttur (Çelik, 2019, s.14). Constantinus döneminde yaptırılmış olan Ayasofya Kilisesi ve Havariyyun kilisesi kısa süre içinde yıkılmış olmasına rağmen Bizans ve Osmanlı şehirleri için önemli anıtsal yapıların konumunda belirleyici olmuştur.

Konstantinopolis (Constantinus'un Şehri) ismiyle anılmaya başlayan şehrin tasarımında, imparatorların inşa ettirdiği dağınık konumlandırılmış forumları birbirine bağlayan revaklı caddeler önemli bir unsurdur. Bunlardan şehrin ana arterini oluşturan Constantinus Forumundan başlayıp batıya doğru uzanan Mese Caddesi, bugünkü Beyazıd Meydanı'ndan sonra iki kola ayrılır, bunlardan biri Saraçhane yoluyla Fatih'e, diğeri Aksaray'a yönelir ve kent surlarındaki kapılara ulaşır (Ülgen, 1939 s.15). Şehrin önemli ihtiyaçlarından biri olan su teminini karşılamak üzere M.S.368 yılında imparator Valens tarafından üçüncü ve dördüncü tepelerin arasındaki vadide (bugünkü Atatürk bulvarının bulunduğu vadi) uzanan su kemerinin inşası tamamlanmıştır. Günümüzde Bozdoğan su kemeri olarak bilinen bu yapı Osmanlı döneminde de kullanılmaya devam etmiştir (Eyice, 2015). Gelişmeye devam eden Konstantinopolis'te M.S 413-447 yılları arasında II. Theodosius döneminden günümüze ulaşmış kara surları olan yeni surlar, Haliç ve Marmara surları inşa edilmiştir (Kuban, 1970). Bu dönemde inşa edilen Theodosius Forumu'nun bir kısmı ile bugünkü Süleymaniye bölgesinin güney kesiminin çakıştığı bilinmektedir (Efe, 2011, s.185). M.S. 527-565 yılları arasında yaşamış İmparator İustinianus, tarihi yarımada iz bırakmış pek çok eserin banisi olarak karşımıza çıkar. Döneminde birçok kilise, sarnıç, saray ve han yapılmıştır ki şüphesiz bunlardan Bizans'ın en önemli anıtsal yapısı olarak nitelendirebileceğimiz Ayasofya'nın yeniden inşası bu dönemde gerçekleştirilmiştir (Çelik, 2019, s.24). Bizans'ın son dönemlerine doğru deniz ticaretindeki artışla birlikte farklı kolonilerin yerleşimi başlamış ve Cenevizlilerin 13. Yüzyılda Galata'ya yerleşmesi bölgenin ticari gelişimini sağlamıştır (Kuban,1970).

1453 yılında Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi ile şehrin yeni ve uzun bir dönemi başlamıştır. Fatih, İstanbul'u başkent ilan etmiş, Bizans'ın görkemli kilisesi Ayasofya'yı Câmî-i Kebir'e dönüştürerek beş asır hüküm sürecek devletin temellerini atmıştır. Öncelikli olarak şehrin iskân politikalarına önem vermiş, bunun için savaş esirlerine imtiyaz göstererek onların kıyı bölgelerinde yerleşmesini sağlamıştır (İnalçık, 2001, s.221). Aynı zamanda daha etkin bir iskân yolu olarak Anadolu ve Rumeli'den ailelerin İstanbul'a mecburi iskân kararını almıştır. Savaş sonrası harap vaziyette olan şehrin ihyası için de Kara Surları'nın

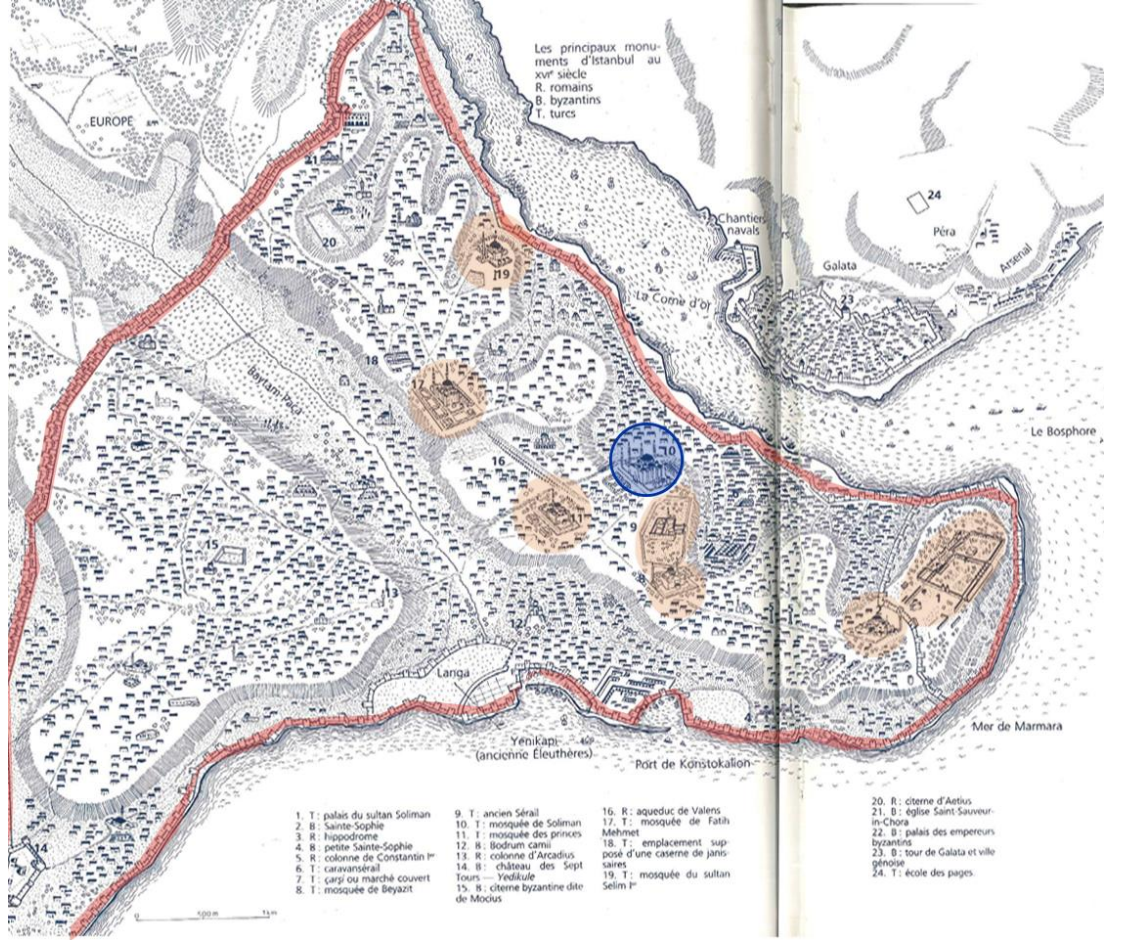
onarımı, Yedikule'nin inşası ve Beyazıt Meydanı ile Süleymaniye Külliyesi arasındaki alana saray yapılması emrini vermiştir (İnalcık, 2001, s.221). Saray-ı Atik olarak adlandırılan bu saray kısa süreli olarak kullanılmış, sonradan padişahlık için konumu daha güzîde ve şehre hâkim bir alan olan tarihi yarımada'nın doğusuna bugünkü Topkapı Sarayı'nı inşa ettirmiştir (Eyice, 2015, s.771). Costantinus dönemiyle Hristiyanlık temelinde dönüşümünü sürdürmüş olan şehir, benzer şekilde Fatih Sultan Mehmet dönemi ile İslami esaslar temelinde yeni bir veche kazanmış ve bu Osmanlı Dönemi ile devam etmiştir. Osmanlı şehrinin gelişiminde ana husus Müslümanlar için dinin gereklerini en güzel biçimde yerine getirebilecekleri bir Müslüman şehri oluşturmaktır (İnalcık, 2001, s.222). Bunun temeli kuşkusuz camilerin inşası olacaktır. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un dördüncü tepesi üzerinde Fatih Camii ve medreseler, darüşşifa, tabhane, hamam yapılarından oluşan külliyesinin inşasını başlatarak şehre yeni şahsiyetini kazandıran İslam eserlerine öncü olacak bir eser bırakmıştır. Fatih dönemi ticari ve idari bölgeler ise Bizans'ın bu fonksiyonlar için kullandığı bölgeler ile aynı yerde veya yakınında konumlandırılmıştır (Kuban, 1970).

Bizans dönemindeki Mese Caddesi tarihi yarımada'nın ana aksını oluşturan yol Divanyolu caddesine dönüşmüştür. İslam şehirlerinin kuruluş umdeleri olarak bilinen cami ve çarşı yapıları olarak, Ayasofya Camii ve aksın devamında Beyazıt'a yakın bölgede inşa edilen Kapalıçarşı bu aksla birbirine bağlanmıştır (Çelik, 2019, s.32). Vakıf sistemi şehrin inşasında önemli bir yere sahiptir, şehir halkının yaşamı için gerekli sosyal ve ekonomik kurumlar vakıflar aracılığıyla sağlanmaktadır. Farklı semtlerde vezirlerin yaptırdığı camiler, medreseler, sıbyan mektepleri ve mahalle mescidleri bunlara örnektir.

Zamanla artan nüfus ile birlikte şehir nahiyelere bölünmüştür. Ayasofya idari merkez olmak üzere külliyeler merkezinde nahiyeler bölgelendirilmiş, nahiyelerin alt birimi olan mahalleler mescidler etrafında gelişmiştir (İnalcık, 2001, s.222). Farklı dini ve etnik kökenlere sahip halkın refahı ve huzuru ön planda olmakla birlikte, aynı dine mensup olanlar aynı mahallelerin sakini olmuştur.

16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde Osmanlı Devleti, yükselişi ile birlikte anıtsal eser üretiminde zirve yapmıştır. Mimar Sinan eserleri tarihi yarımada'nın Haliç'e bakan tepeleri üzerine eşsiz birer abide olarak nakşedilmiştir

(Şekil 1.2). Şehzade Külliyesi, Mihrimah Sultan Külliyesi ve Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi bu eserlerden bazılarıdır.

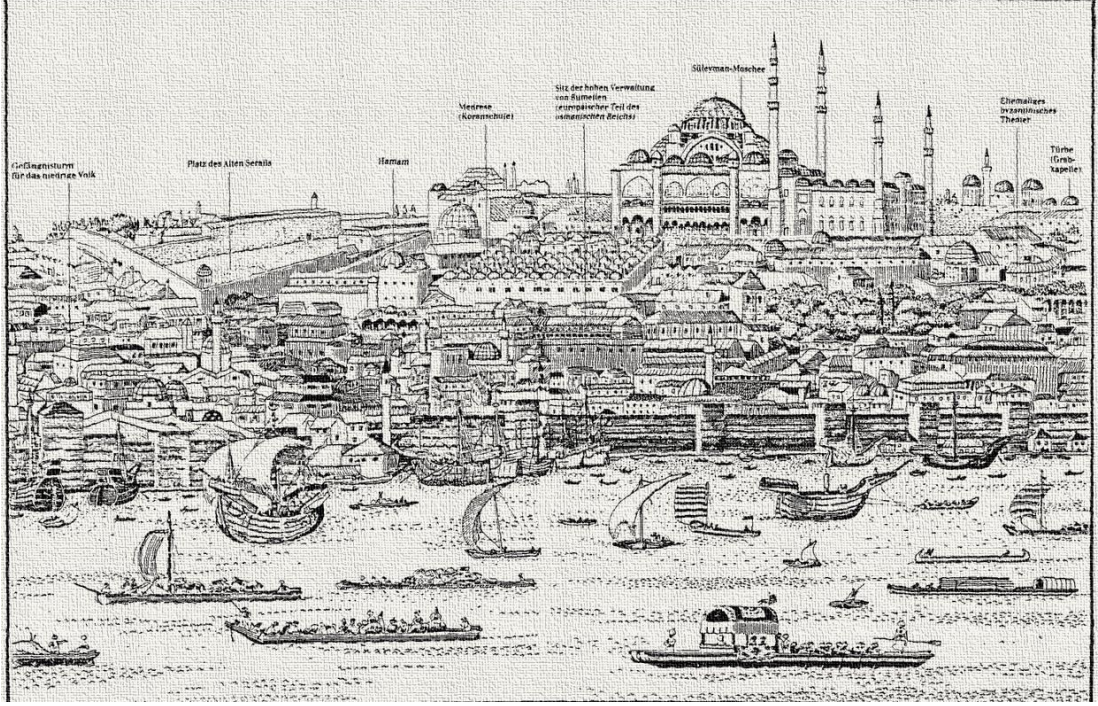

Şekil 1.2. 16. yy'da İstanbul (Morrin,1987) yazar tarafından düzenlenmiştir.

Üçüncü tepe üzerinde inşa edilen dönemin en önemli yapılarından Süleymaniye Külliyesi ise şehrin nirengi noktalarından biri olmuştur (Şekil 1.3). Bu dönemde dini yapıların yanı sıra, artan nüfusun su ihtiyacı için çalışmalar yapılmış, kırk çeşme suları şehre getirilmiştir.

17. yüzyıl İstanbul'unda karşımıza çıkan iki baş yapıt Sultanahmet Camii ve Eminönü sahilinde yer alan Yeni Cami'dir. Şehrin en önemli akslarını oluşturan Divanyolu caddesi ve devamında Beyazıt'dan Edirnekapı'ya uzanan kolu üzerinde inşa edilen dini yapıların, oluşturulmak istenen İslam şehri görünüşüne katkı sağladığı fakat önceki yüzyıllara göre dini yapı inşâsının daha az olduğu görülür (Kuban, 1970, s.35). Evliya Çelebi'nin aktarımına göre bu dönemde yangınların çok sık vuku

bulması sonucu şehirde boş araziler oluşmuş ve bunlar zamanla mesire yeri olarak kalmıştır (Kuban, 1970, s.35). Eyüp semtinin büyümeye devam ettiği ve Haliç'teki yerleşme alanlarının yoğunlaşarak geliştiği bilinmektedir (Kuban, 1970, s.35).

Şekil 1.3. 16. yy'da İstanbul gravürü, (Morris, 1987)

18. Yüzyılda yalı ve köşkler ile Lale Devri'nin etkisiyle yaygınlaşan güzel bahçeler, Marmara kıyılarını ve Haliç'i donatmıştır. 18. yüzyılda çıkan büyük Cibali yangınında çok sayıda ev yanmıştır. Boğaz sahillerinde yoğunluğun artışı görülmektedir. Bu yüzyılda Batı ile yakın etkileşimlerin sonucu olarak, mimaride Avrupa ekollerinin etkileri görülmeye başlanmış. Osmanlı Baroğu olarak isimlendirilen bu mimari tarzın örnekleri olarak Nuruosmaniye Camii ve Laleli Cami'leri inşa edilmiştir.

19. yüzyıl'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile Osmanlı'nın geleneksel şehir görüntüsü ve düzeni Batı örneğinde bazı değişimlere uğramıştır. Mimari zevkin Batı'dan gelen sanatçı ve mimarların etkisiyle yeni bir dil kazanması bu dönemlerde yapılan çeşme, türbe, cami ve saray yapılarında görünür olmuştur. Fermanın getirdiği yeni düşünce sistemi imar faaliyetlerini de etkilemiş, kentsel planlama için İstanbul'un ilk geniş ölçekli planı olduğu düşünülen Moltke Planı (1836-37) çalışmaları

yürütülmüştür (Kuban, 1970, s.41). 19. yüzyılın ortalarından itibaren yavaş yavaş hanedanın Dolmabahçe Sarayı'na taşınması ile Topkapı Sarayı'nın terk edilmesi, Tarihi Yarımada'daki kentsel faaliyetleri etkileyen bir durum olarak görülebilir. Diğer taraftan Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasıyla doğan ihtiyaç ile kışlaların inşası artmıştır ve Eski Saray'ın kalıntılarının bulunduğu geniş alanda inşa edilen kışla buna bir örnektir. Haliç'te Fatih döneminde tersane tesisleri ile başlayan sanayi yapılarının, bu dönemde Eyüp'e doğru kıyı boyunca uzayarak geliştiği görülmektedir.

20. yüzyılda Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte başkent Ankara'ya taşınmış, devletin yeni kurumları ve faaliyetleri ile Tarihi Yarımada'da önemli değişikliklere sebep olan yeni bir dönem başlamıştır. Devlet politikalarının farklılaşması ve modern şehircilik anlayışının benimsenmesi ile farklı ölçeklerde planlama önerileri hazırlanmıştır. 1930'larda hazırlanan Prost imar planına göre uygulanan bazı kentsel kararlar Tarihi Yarımada'nın ulaşım ağı üzerinde etkili olmuştur. Bununla birlikte Tarihi Yarımada için öngördüğü bazı hedefler şehrin silüetinin ve arkeolojisinin korumasına yardımcı olmuştur (Ahunbay, 2011, s.29). Bu döneme kadar İstanbul'un geleneksel şehir karakterini genel mahiyette koruduğu görülür. 1950'li yıllardan itibaren yapılan kent planları ile şehrin çehresini değiştiren kararlar alınmıştır. Menderes Dönemi ile başlayan geniş ölçekli imar hareketlerinde Tarihi Yarımada'nın değişime maruz kaldığı, planlar uygulanmıştır. Yol ve meydan inşası pek çok tarihi yapının yıkılmasına sebep olmuştur. Göçlerle artan nüfus kentin konut ihtiyacını artırmış ancak yetersiz konut ve istihdam sorunu kontrolsüz şehirleşmeye sebep olmuştur. 1970'lere gelindiğinde iş ve ekonomi merkezleri kuzeye doğru kaymaya başlamıştır ve Tarihi Yarımada'nın eski kent dokusu arkeolojik park olarak ilan edilmiştir (Kubat, 2018, s.20). Tarihi Yarımada yerleşiminin anıtlar çevresindeki sivil yapıları ve organik sokak oluşumu ile bütünlük arz eden görüntüsü özgün karakterini oluşturmaktadır. Cumhuriyet sonrası dönemde batı kentlerinde uygulanmış planların örnek alınışı ve şehirlerin planlı büyümesi anlayışının gelişmesi durumu özgün karakterin bozulma sürecini başlatan en büyük etken olmuştur (Yollu, 2006, s.75). Caddelerin genişletilmesi, yenilerinin açılması, ahşap yapıların yasaklanması ile kargir yapıların arttığı ve ilerleyen dönemde betonarme yapılara dönüştüğü bir süreç başlamıştır (Osmanoğlu, 2013, s.105).

21. yüzyıla gelindiğinde şehir gelişimini sürdürmeye devam etmiş ve Tarihi Yarımada'daki ulaşım kararları alanın dönüşümünde etkili olmuştur. Aynı zamanda iç ve dış göçün geçişinde konaklama ve yerleşim merkezi olarak bir çekim noktası olarak varlığını sürdürmesi değişiminde etkili olan diğer bir unsurdur. 1999 depremi sonrası kentsel dönüşüm kavramı gündeme gelmiş ve 2000'li yıllar devlet eli ile İstanbul'da yenilenerek dönüşümün başlangıcı olmuştur. 2005 yılındaki 5366 sayılı kanun gereği olarak yıpranmış ve bozulmuş bölgeler Bakanlar Kurulu kararı ile yenileme alanı ilan edilmiştir ve o tarihten günümüze kadar Tarihi Yarımada'da dönüşüm faaliyetleri sürdürülmektedir.

1.1.2. Süleymaniye

Süleymaniye bölgesine yakın Çarşıkapı civarındaki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Türbesi yakınında yapılmış bir temel kazısında bulunan eşyaların M.Ö. ikinci bin yıla tarihlenmesi bölgenin geçmişi hakkında fikir vermektedir (Sav, 2011, s.65). Byzantion döneminde Süleymaniye bölgesinin şehir surlarının dışında, ağaçlıklı bir alan olması muhtemeldir (Sav, 2011, s.66). Roma döneminde surların batıya genişleyip Edirnekapı'ya doğru uzaması sonucu bölgenin surlar içine dâhil olmasıyla birlikte sonrasındaki Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de şehrin önemli semtlerinden biri olarak mevcudiyetini sürdürmüştür (Ertuğrul, 2007, s.51). Bizans Döneminde Constantinopolis kent yönetim planına göre 14 bölgeye ayrılmıştır ve her biri bir naip tarafından idare edilen bölgelerden Süleymaniye semtine isabet eden sekizinci bölgesinde soylu ve varlıklı ailelerin yaşadığı bilinmektedir (Efe, 2011, s.186) (Şekil 2.1). Süleymaniye'yi bu dönemlerde ele alırken Beyazıd Meydanı ve Mese Yolu'nun bir kısmı ile Osmanlı Dönemi'ne ait Sarayı Atık'in bulunduğu alanı ifade eden bugünkü İstanbul Üniversitesi Merkez Binasının olduğu bölgeleri konumlarının yakınlıkları dolayısıyla birbirini etkileyen bölgeler olarak düşünerek bu alanlardaki gelişimi gözlemek Süleymaniye'yi tanımakta yararlı olacaktır. Süleymaniye ile Beyazıd arasındaki alanda yapılan kazı çalışmaları sonucunda ulaşılan çok sayıda mezar yapısı, burada bir nekropol alanının varlığını göstermektedir (Ertuğrul, 2007, s.52). Antik Mese'nin güneyinde kalan alanda 1953'deki belediye binası inşaatı sırasında bulunan Roma dönemine ait mozaik döşemenin bir saraya ait olabileceği ihtimali ortaya çıkmıştır (Sav, 2009, s.300). Mese'nin kuzeyindeki yapılaşmaya

baktığımızda Vezneciler civarında 5-6. yüzyıllara ait olduğu bilinen bir hamam ile sarnıç ve yine bu alanda karşımıza çıkan Kalenderhane Camii (Diakonissa Kilisesi) ile bir su maksemi Süleymaniye çevresindeki önemli yapılardır. Süleymaniye'nin batı ucundan başlayarak eteklerine doğru inen Vefa semtinde Bizans Dönemi kilisesi Molla Gürani Camii ve bir sarnıç yer alır. Bizans dönemi eserlerinden Valens Su Kemerli, Haliç'e paralel olarak Vefa ve Şehzadebaşı semtini doğu batı istikametinde ayırarak Beyazıt'a doğru uzanır. Buradan Süleymaniye'ye doğru yol üzerinde devlet görevlileri için konaklar tahsis edildiği bilinmektedir (Ertuğrul, 2007, s.52).

Osmanlı Dönemi'nde ilk sarayın inşası için bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu alan ile külliye arasındaki bölgenin seçilmesi semti daha görünür kılmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in büyük kıymet verdiği Şeyh Vefa adına burada bir külliye ve türbe yaptırması da semtin önemini artırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman semtin güneyinde Mese yolu üzerinde, Şehzade Külliyesi'ni (1543-1548) yaptırmıştır. Ardından kendi adına yaptıracığı Süleymaniye Külliyesi için uygun bir arazi arayışı başlamış, bunun için Saray-ı Atikte çıkan bir yangın sonucu ahşap yapıların birçoğunun yanmasıyla boşalan saray arazisinin bir kısmı ile devamındaki küçük düz alanı seçmiştir (Sav, 2011, s.73). "Süleymaniye Külliyesi'nin inşasıyla bölge, tarihinde ilk kez kendi merkezli bir odak olmuştur." (Mülayim, 2011, s.196). Süleymaniye Külliyesinin kuzeyinde yer alan ve geniş bir alanı kaplayan Ağa Kapısı ve Harik Köşkü dönemin önemli yapılarından. Yeniçeri Ocağının kapatılmasıyla bu alan önce Babı Fetva (1827) , ardından Bab-ı Seraskeriye (1836) olarak zaman içerisinde farklı işlevlerde kullanılmıştır (Eyice, 1988, s.463). Süleymaniye Külliyesi'nin her kademedeki mektepleri, medreseleri, darülhadis, darüşşifa, darülkurra, darüzziyafe, hamam, kervansaray-tabhane, arasta ve çarşısı semtin önemli sosyal ve kültürel merkezi olmuştur. Eğitim yapılarının ön planda olması alanı ulema semti olarak geliştirmiştir. Süleymaniye Külliyesi şehrin odak merkezlerini barındırmasıyla Osmanlı döneminde pek çok işlevde ön plana çıkmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerine kadar önemini ve barındırdığı eğitim, askeri, idari ve dini kullanımdaki yapılarla işlevselliğini devam ettirdiği görülür.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte kent planlamaları ve konut yapılarının özgün işlevleri dışında kullanılmaya başlanması semtin özgün dokusundaki dönüşümü

beraberinde getirmiştir. 1950’li yıllardan itibaren kırsal bölgelerden gelen göçlerle şehir yeni bir çehreye bürünmüş ve bu kontrolsüz genişleme tarihi alanlardaki özgün kent dokusunun büyük oranda tahrip olmasına sebep olmuştur (Can, 2009, s.423). 1985 yılında Unesco kararı ile Dünya Miras Listesi’ne dâhil edilmesi Süleymaniye’nin geleneksel yerleşim dokusunun korunmasını hedefleyen önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2006 yılında ise Süleymaniye yenileme alanı ilan edilmiş ve bu süreçten itibaren yenileme projeleri yürütülmüş ve 2008 yılında Süleymaniye Yenileme projesi onaylanmıştır.

1.2. KÜLTÜREL, SOSYAL VE COĞRAFİ HUSUSİYETLERİ

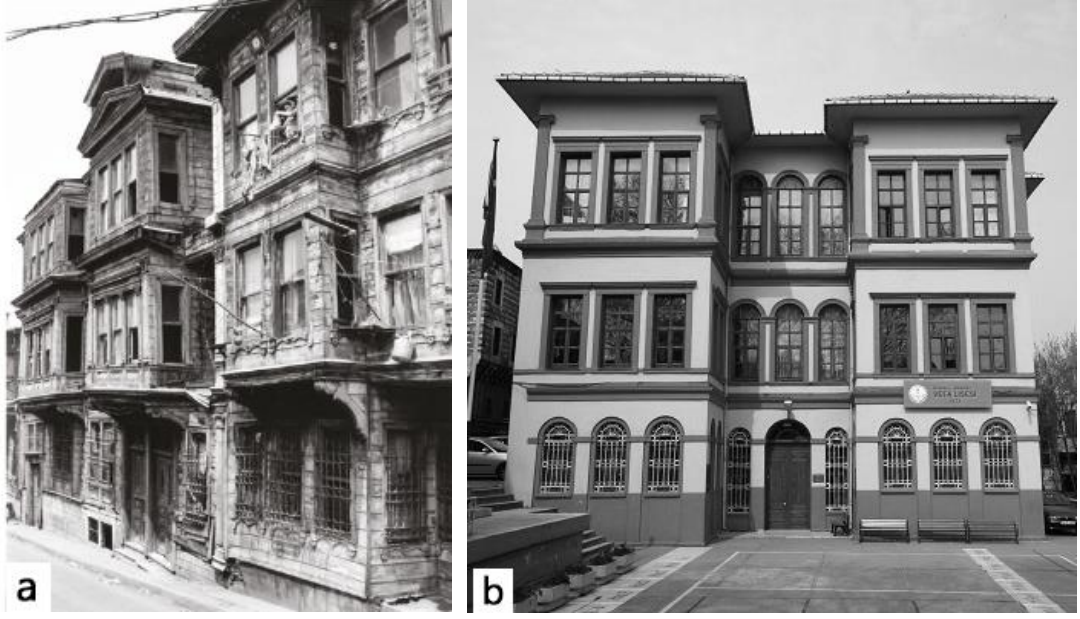
İstanbul’un tarihi yarımadası bulunduğu coğrafya itibariyle eşsiz bir konuma sahiptir. Yüzyıllar boyunca pek çok medeniyetin hikâyesine şahit olmuş ve her medeniyetin beraberinde getirdiği kültürel ve sosyal değerlerin birbirine eklemlenmesi özgün karakteri oluşturmuştur.

İstanbul’un fethi sonrası şehrin iskânı ile yeni yerleşim alanları ve semtler oluşmaya başlamıştır. Türk İslam şehrinin kuruluşunda temel merkez olarak karşımıza çıkan külliyeler, merkezinde cami, etrafında medrese, sıbyan mektebi, tabhane, aşhane gibi temel sosyal hizmetlerin karşılandığı yapılar bütünü olması itibariyle, iskân edilecek halkın öncelikli olarak külliye çevresini tercih ettiği görülür (İnalçık, 2019, s.133). Bu merkezler etrafında kurulan yerleşim, nahiye olarak adlandırılan, kadının atadığı naip tarafından yönetilen, idari bölgeler halindedir ve mahalleler nahiye birimlerine bağlı daha küçük alt birimlerdir. Mahalle oluşumu gelişigüzel iskân yoğunlaşması ile değil, sosyal ve coğrafi bazı sebepler neticesinde ve bir takım çekim merkezlerinin varlığı dolayısıyla belli bir doğal düzen içerisinde gelişmiştir (Canatar, 2015, s.221). Mahalleler genel itibariyle devlet görevindeki veya sivil kesimden varlıklı banilerin inşa ettirdiği mescit ve mektepten oluşan küçük yapı grubunu merkez olarak kurulmuştur (Başpehlivan, 2007, s.185). Cami veya mescid ibadet alanı işlevinin yanında mahalle halkını bir araya getirmesiyle sosyal, kültürel ve imamın mahalle yönetici konumunda kabul edilmesiyle idari işleve de sahiptir (Bayartan, 2005, s.100). Tüm bu hususi düzen gösterir ki, Osmanlı şehir yerleşimi külliye merkezli nahiye ve daha küçük mescidler etrafında mahalleler ve bunların çevresinde kurulan haneler ile şekillenmiş özgün bir şehir dokusu oluşturmuştur. Aynı zamanda

toplumsal yaşamda önemli bir sosyalleşme alanı olan meydan, çeşme, okul ve kahvehane unsurları da mahalle içinde yerini almaktadır (Bayartan, 2005, s.99). Osmanlı mahalleri genel itibariyle mescitlerin adıyla anılmıştır ve Ayverdi'nin (1958) tespitlerinde isimlerin "mahalle-i mescid" ifadesiyle birlikte kullanıldığı görülür (s.65)

Osmanlı şehir nizamının umdeleriyle oluşmuş semtlerden biri olan Süleymaniye seçkin ve nezih bir semt olarak varlığını uzun yıllar sürdürmüştür. Süleymaniye semti içerisinde farklı işlevlerde önemli merkezlerin bulunması çevresinin yapılaşmasında ve sosyal, kültürel gelişiminde önemli bir etken olmuştur. Şehzadebaşı Külliyesi'nin inşası ve civarına Müslüman hane halkının ikameti ile yerleşim bölgesi haline gelmesi süreci başlamıştır. Ardından eşsiz camisi ve külliye yapıları ile semte ismini veren Süleymaniye Külliyesi'nin inşasıyla kısa zamanda yerleşimin yoğunlaşarak devam ettiği bir çekim merkezi haline gelmiştir. Külliye çevresindeki mahalle oluşumlarında hem ikamet için hem de külliye destek sağlayan vakfın geliri için bölgede birçok ev inşa edilmiştir (Başpehlivan, 2007, s.185).

Süleymaniye Külliyesi'nde yer alan okul ve medreseler ile semt önemli bir eğitim bölgesi haline gelmiştir. Süleymaniye Medreseleri şehrin en yüksek seviyedeki seçkin eğitim kurumları olmasıyla, bir ulema semti olarak gelişmiştir. Medresede eğitim gören talebeler icazet almış, ancak bir mesleğe dâhil olmadan eğitime devam ederek daha yüksek eğitim görmek isteyen gençlerdir (Gözeller, 2012, s.403). Semtteki çarşı oluşumu ile farklı sanat ve zanaat erbabının dükkânlarının yer aldığı bir esnaf profili de görülmektedir (Başpehlivan, 2007, s.191). Tiryaki Çarşısı, Divitçiler Çarşısı, Dökmeciler çarşısı vb. bunlara örnektir. Bununla birlikte Haliç sahiline doğru olan ticaret bölgesine doğru ise tüccar evleri ve konakların yer aldığı bilinmektedir (Heyet, 1994, s.94). Aynı zamanda devlet erkânında görevli insanlar da semtin bir diğer kullanıcı profilini oluşturur. Buna örnek olarak pek çok konağın ismi geçmekle birlikte günümüzde ayakta kalan fakat konut dışında farklı işlevlerde kullanılan Kayserili Ahmet Paşa Konağı, Mütercim Rüştü Paşa Konağı (Şekil 1.4) ve Keçecizade Fuat Paşa (Şekil 1.5) konağı bunlara birer örnektir. Sanatkârlar, hattatlar semtin diğer kullanıcı profilleri olarak görülmekle birlikte, ağırlıklı olarak ulema ve tüccarların ikamet ettiği bilinmektedir (Başpehlivan, 2007, s.198).

Şekil 1.4. (a)Kayserili Ahmet Paşa, (b)Mütercim Rüştü Paşa Konakları (Url-1)

Şekil 1.5. Keçecizade Mehmet Paşa Konağı (Url-2)

İslami düşüncede sınıf ve statüye göre bir ayırım bulunmaması sosyal açıdan önemli bir noktadır. Aynı mahallede farklı etnik ve dini kökenli insanların ikamet ettiği bilirse de genelleme yapıldığında mahallelerin aynı kimlikte sakinlerden oluştuğu görülmektedir. Osmanlı mahallelerinin statüye göre değil etnik ve dini kimliklere göre

ayrışması belirgin bir özelliğidir. Mahalleleri oluşturan evler arasında sadece biçimsel bir hiyerarşi olduğu görülür, sıradan yapıların arasında zengin konakları bulunur ve bu durum mimari karakterler açısından birbiriyle benzerlik gibi görünse de boyut olarak farklılaşan kütleleri ile belirginleşir (Kuban, 1994, s.244).

Süleymaniye mahalleleri mescidler etrafında kurulduğundan mescidin banilerinin ismiyle anılmıştır. Timurtaş Ağa tarafından kurulan Hacı Timurtaş mescidine istinaden Hacı Timurtaş Mahallesi (Demirtaş), ilmiye sınıfına mensup Gıyasüddin Mehmed Efendi tarafından yaptırılan mescide ithafen Mehmed Paşa Mescidi mahallesi olarak anılan, günümüzdeki Hoca Gıyaseddin Mahallesi örneklerden bazılarıdır (Ayverdi, 1958).

Osmanlı şehirlerinde mahalle sakinleri arasındaki sosyal ilişkilerin bir seviye kazanmasında mescidlerin rolü büyüktür. Mescidin etrafında gelişen mahalle ile mescid arasındaki ilişki geometrik düzen anlamında değil, işlevsel olarak, mahalle içinde birbirini tanıyan, mescidi kullanan sakinlerin namazlarda buluşması ve imamın liderliğini kabul edenlerin ortak mekânı olarak belirginleşmiştir (Kuban, 1994, s.244).

Osmanlı geleneksel sokak dokusu belli bir plana göre tamamen düz hatlardan oluşmayan ve eğrisellikler barındıran organik bir görüntüye sahiptir. Yaya ulaşımı ve yük taşıyan hayvanlar için oluşturulmuş, sokaklarda ağaç yoktur. Mahremiyeti sağlayan ve bir ya da birkaç evin kullanımında olan ‘çıkma sokak’ oluşumları geleneksel mahalle yerleşiminin önemli bir unsurudur. Hacı Kadın Çıkma, Vefa Türbesi Çıkma, Mehmet Paşa Çıkma, Hoca Gıyasettin Çıkma semtteki çıkma sokaklara örnektir (Şekil 1.6).

Şekil 1.6. Hoca Gıyaseddin Çıkmazı (Kurul Arşivi)

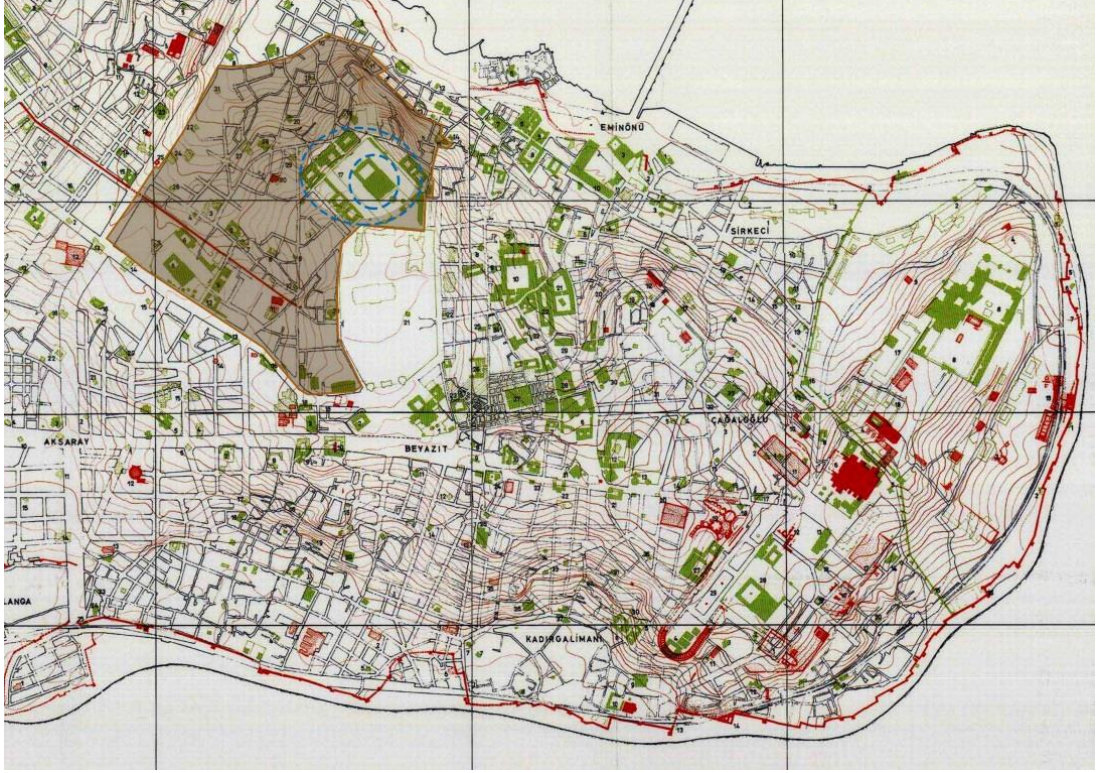
Geleneksel mahalle düzeninde sokaklar dar ve sokağa bakan evlerin bitişik nizam olmasıyla sık ve yoğun görünse de evlerin arkası sebze, bostan ve meyve yetiştirilen, kuyulu ve tarhlı, yeşil bahçelerden, meyilli arazide olanların da topografyaya uyum sağlayarak setlendirildiği görülür (Çetintaş, 2007, s.192). Mescit ve cami çevresindeki hazire alanı, mahallenin tam içinde, hayat akışında ölümü her an hatırlatıcı mesajıyla, çeşitli ağaçların bulunduğu yeşillik bölgelerdir (Çetintaş, 2007, s.192) (Şekil 1.7). Süleymaniye Camii Haziresi, Mimar Sinan Türbesi Haziresi, Molla Hüsrev Haziresi, Molla Gürani Camii Haziresi, Şeyh Ebul Vefa Cami Haziresi, Sarı Beyazıd Haziresi, Katip Şemseddin Cami Haziresi ve Rehabula Kadın Haziresi, semtte yer alan hazirelerdir.

Şekil 1.7. Molla Gürani Camii Haziresi (Kurul Arşivi)

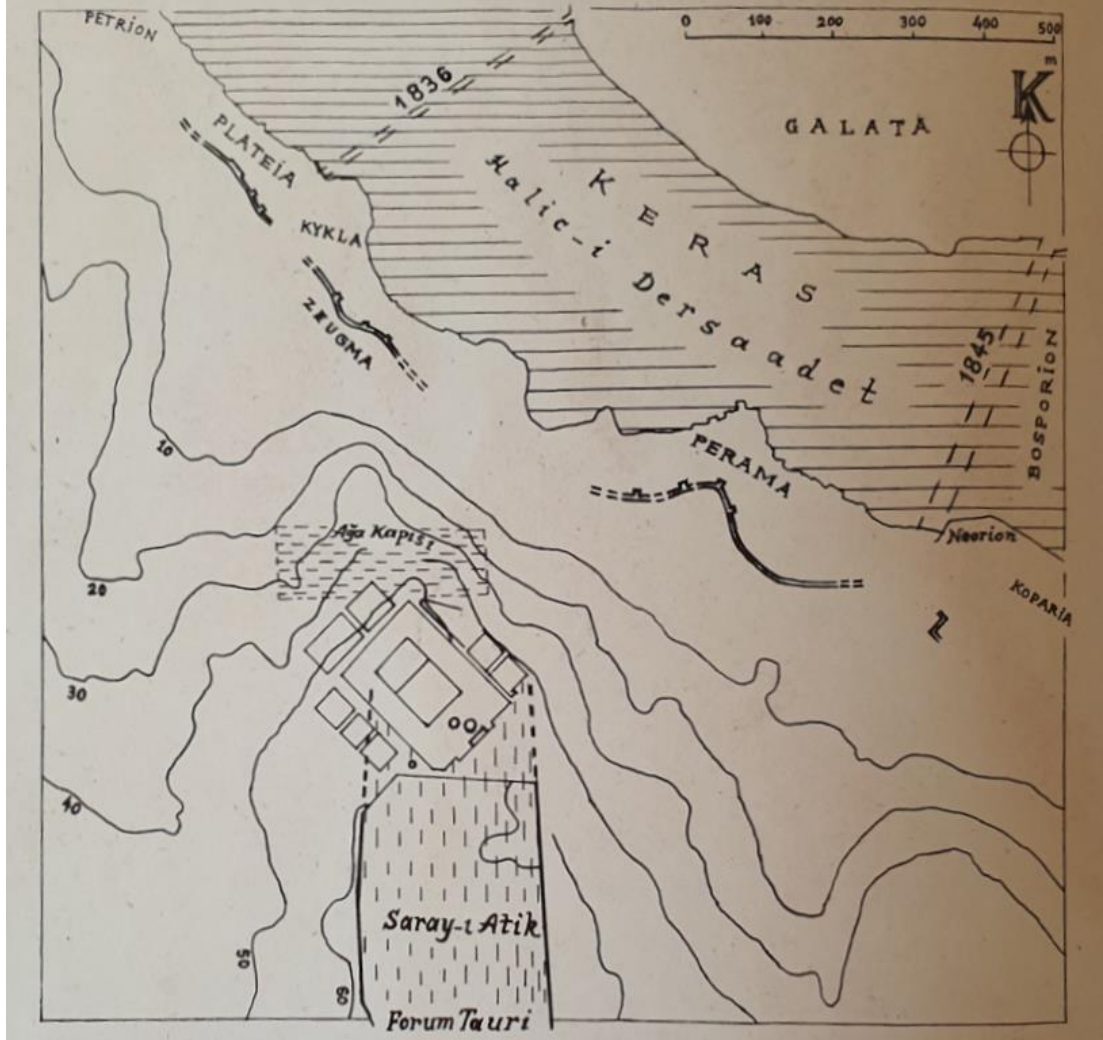
Osmanlı kent mekanlarının sokak dokusu gözlemciyi mekana hâkim kılan bir perspektif sunmak yerine, mekan içinde hareket ederken birbirine doğru akan sonsuz görüşler sunar ve bununla birlikte evler ve bahçe duvarları arasındaki sokaklardan geçenleri bir büyük caminin anıtsal görkemiyle karşılaştırabilir (Polatoğlu, 2007, s.430). İstanbul'un özgün niteliklerinden biri olan topoğrafyası mekânsal gelişiminde biçimlenmenin önemli bir parçasıdır. 1977 tarihli Müller Wiener'in İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası isimli çalışmasına bir ek olarak hazırladığı harita, şehrin topoğrafya çizgilerini de göstermektedir (Şekil 1.8). Bununla birlikte Osmanlı-Bizans eserlerini ve günümüze ulaşmayan eserler ile İstanbul'un 1965 yılına göre yol ağlarını ifade eder. Haritada Süleymaniye'nin topoğrafya eğrilerini takip edilirse kuzeydoğu doğrultusunda Haliç kıyısına yönelen çizgilerin sıklaşması eğimin arttığı göstermektedir. Bu çizgilere dik devam eden ada sınırları ile bölgede oluşan yokuş sokaklar birbiri üzerinde yükselen geleneksel konut yapılarına zemin oluşturur. Bu ahenkli topoğrafya yerleşimi İstanbul'un geleneksel şehir dokusunun önemli bir

karakterini oluşturmaktadır. Yapıların yerin ritmine uyumu ve doğanın yapılarla bütünleşik görünürlüğü, şehrin imar anlayışını sergileyen bir resim gibidir.

Şekil 1.8. 1977 İstanbul Suriçi, Tarihi Anıtlar Haritası (Müller-Wiener, 2016)

Eğimli ve zor bir topografya üzerinde inşa edilen Süleymaniye Külliyesi'nin yerleşimi de topografya ile uyum içindedir (Şekil 1.9). Bölgenin batı ve Haliç'e doğru olan kuzey yönünde yüksek eğim olması sebebiyle Mimar Sinan, külliye yerleşiminde eğimli olan yöndeki birimler için istinat duvarlarıyla teraslar oluşturarak avlu ve cami için istediği düzlüğü sağlamıştır. Avlunun oturduğu istinat duvarı vazifesi gören alanlara da dükkânlar planlanmıştır. Bununla birlikte arazi eğimine paralel oluşturulan farklı seviyedeki teraslara da külliye birimlerinden bazıları konumlandırılmıştır. Topografyaya uyumlu bu yerleşim külliye şahsiyetini kazandıran önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Haliç'ten bakıldığında Süleymaniye Camii en yüksek seviyede tepe ile mündemiç bir konumda ve eteklerine doğru eğime uygun bir ahenkle yerleştirilmiş külliye yapıları, alanı aynı zamanda görsel bir zenginliğe kavuşturmuştur.

Şekil 1.9. Külliye yerleşimini gösteren harita (Mülayim, 2011, s.192)

Süleymaniye'nin görüş noktalarından biri olan kuzeyden bakışla Tarihi Yarımada silüeti önemli hususiyetlerinden biridir. Haliç'ten bakıldığında İstanbul'un tepeleri ve üzerinde inşa edilen Osmanlı anıt eserlerinin sıralandığı özgün karakterin net bir şekilde okunabildiği yön Süleymaniye semtini de açık bir şekilde göstermektedir. Süleymaniye'yi gösteren eski fotoğraf ve gravürler semtin dokusunu ifade eden önemli kaynaklardır. Bu silüete yer veren en eski resimlerden 16. yüzyılda yaşamış Melchior Lorich'in İstanbul panoraması Süleymaniye için önemli bir kaynaktır (Şekil 1.10). Süleymaniye Camii ve medreseleri, yamaç boyunca topografyanın ritminde dizilen yapıların çatıları ve kıyı boyunca devam eden şehir surları dönemin özgün bir ifadesini sunmaktadır.

Şekil 1.10. 1559 tarihli gravür, Melchior Lorichs,(Leiden Üniversitesi Kütüphanesi)

Tarihi Yarımada'nın Haliç silüetini gösteren 19. yy tarihli fotoğraf ve resimlerde göze çarpan önemli yapılardan biri Ağa Kapısı yapısıdır (Şekil 1.11). Ağa Kapısı devletin en yüksek memurlarından biri olan yeniçeri ağasının ve yüksek rütbeli subayların görev yaptığı yerdir. Yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk halinin ahşap olduğu ve birkaç defa yangına maruz kaldığı ve içerisinde çeşitli daire, idare ve hizmet odaları olan büyük bir kompleks olduğu bilinmektedir (Eyice, 1988). Yeniçeri ocağının lağvedilmesi sonucu yapı Fetvahane (Bâb-ı Meşihat) binası olarak kullanılmıştır (Şekil 1.12). Cumhuriyet Döneminde ise bina İstanbul Müftülüğü'nün kullanımına verilmiştir.

Şekil 1.11. Haliç'ten Ağa Kapısı, John Frederick Lewis, 1835, (Atatürk Kitaplığı).

Şekil 1.12. Haliç'ten Bab-ı Meşihat, Sebah & Joillier, (Getty Enstitüsü).

Tarihi Yarımada'da engebeli arazi topografyasının sunduğu tepe yüksekliğinde medeniyetlerin inşa ettiği abidevi dini yapılar konumlandırılmıştır. Yüksekte kalan bu

anıtların etrafını saran sivil mimari örneklerinin ise tepenin eteklerine doğru ahenkli bir ritimle yerleşmesi eşsiz bir silüet sunmaktadır (Şekil 1.13, Şekil 1.14). Bir başka ifadeyle, “Anıtsal yapı-büyük cami/küllüye - tinsel/toplumsal merkez- sokakların ikincil önemi ile çabucak inşa edilen iki-üç katlı ahşap konutların tevazu içindeki görünüşleri ile birleşerek -her tepede bir piramit yaratırcasına- İstanbul’un klasik dokusu ve çehresi ortaya çıkmıştır” (Polatoğlu, 2007, s.430).

Mimar Le Corbusier 1919 yılında İstanbul ziyareti sonrası şehirden ayrılırken, bu silüetin etkileyici görüntüsünü şu sözlerle anlatmıştır: “İşte büyük abidelerin yer aldığı sırtlardan aşağı doğru az meyilli, çatıların gölgeleri altındaki cumbalar ve bunların gölgeleri altındaki pencere duvarlar, pencere cumbalar, mor, gölgeli satırların pencerelerin geometrisiyle, aradaki bahçelerin yeşillikleriyle meydana getirdiği adeta denize kadar uzanmış muhteşem bir Acem halısını hatırlatıyordu” (Cansever, 2010, s.138).

Şekil 1.13. İstanbul’un panoramik taş baskısı, F.Leoffler, 1895, (Salt Araştırma).

Silüet fotoğraflarında görüldüğü üzere Haliç’e doğru inen yamaçlarda ahşap evler ve konakların arasında küçük ve farklı büyüklüklerde dağınık bostanlar yer almaktadır (Şekil 1.14). Semavi Eyice bu silüeti şöyle anlatır: “Kıydan yukarılara

kadar bütün yamaçlar gayet sık olarak evlerle doludur. Bunların aralarında yer yer ağaç topluluklarından meydana gelmiş yeşillik yığınlar görülür ki, bu, İstanbul'un 1950 yıllarına kadar koruduğu bir özelliğidir. Bu ev ve yeşillik toplulukları arasından bazı büyük binalar ve camiler taşar” (2015, s.773).

Şekil 1.14. Galata'dan Süleymaniye'ye bakış, G.Berggren, 1880, (Alman Arkeoloji Enstitüsü).

Haliç kıyısı ile silüetin üst çizgisi arasında kalan yapılaşmanın korunması için 1961 tarihli imar planından bu yana +40 rakım değerinin korunarak külliye ve anıtlar çevresi ile yamaçlardaki yapılaşma için alt ölçekli planlarda özel yapılanma şartları getirilmesi hükmü devam etmektedir (Yollu, 2006) (Şekil 1.15).

Bu eşsiz silüetin önemli bir parçası olan Süleymaniye semti bu tez kapsamında yoğunlaşılacak alandır. Külliye çevresindeki geleneksel Osmanlı şehir dokusu ve bu dokuyu oluşturan ahşap konutlar bölgeye üstün evrensel değer katan özgün hususiyetleridir (Şekil 1.16, Şekil 1.17 ve Şekil 1.18).

Şekil 1.15. Haliç'ten Süleymaniye silüeti, Ara Güler, 1962

Şekil 1.16. Eminönü'nden Süleymaniye'ye bakış, (Getty Enstitüsü).

Şekil 1.17. Bozdoğan Kemeru üzerinden Süleymaniye'ye bakış (Url-3).

Şekil 1.18. Zeyrek tarafından Süleymaniye'ye bakış, 1880-1900, Sebah & Joaillier

Zaman içerisinde şehrin yaşadığı dönüşüm Süleymaniye’de de etkisini göstermiştir. Bu şahsiyetli geleneksel dokunun dönüşümünü Çetintaş şöyle anlatır: “Atalar yurdu İstanbul ise, dünya ölçüsündeki sanat abideleriyle beraber pek bakımsız ve metruk kaldı. Onun nasibine isabet edenler, Valens Kemerini çıkarabilmek için Şehzade ve Süleymaniye aleyhine Atatürk Bulvarı’nın istikametini, Süleymaniye Camii’ni maskeleyerek için tarihî Ağa Kapısı son zamanlardaki adı ile Babı Meşihat yerine Nebat Enstitüsü binasını yükseltmek... Evet, işte bu bahtsız beldenin nasibine de bunlar isabet etti” (Çetintaş, 2011, s.460).

1.3. DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİRİŞİ VE SONRASI SÜREÇ

1945 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde ve farklı uluslardan 37 ülkenin katılımı ile Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) kurulmuştur. UNESCO’nun kuruluş sözleşmesi 16 Kasım 1945 yılında hazırlanmış, 20 ülkenin onamasının ardından yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de de 4895 sayılı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesinin onanması hakkında kanun uyarınca 20 Mayıs 1946 tarihinde bu sürece katılmıştır.

Sözleşmenin başlangıcında kültürel ve doğal miras kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir. Kültürel miras tarihi çevredeki anıtlar, yapı toplulukları ve siteleri kapsamaktadır. Doğal miras fiziki, biyolojik ve jeolojik oluşumları kapsayan doğal anıtlar ve alanlar olarak belirtilmiştir (Url-4). Tespit edilen doğal ve kültürel varlıkların, ortak miras olarak kabul edilmesi sözleşme maddelerinde açıklanan üstün evrensel değer kriterlerine bağlı kılınmıştır. Bu minvalde sözleşme, üstün ve istisnai evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal mirasların saptanması, korunması, muhafaza edilmesi, teşhiri, toplum yaşamında işlevlendirilmesi ve iyileştirilmesi hususlarını gaye edinmektedir (Url-4).

Türkiye, Dünya Miras Sözleşmesi’nin bu gayesine ortak olmak üzere 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı kanunun Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmasının ardından, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmasıyla sözleşmeye taraf olmuştur (Ürün, 2016).

Sözleşme bir Dünya Mirası Komitesi ve Dünya Miras Fonu kurulmasını öngörmektedir. Sözleşmeyi kabul eden taraf devletler öncelikle bir Genel Kurul kurar.

Taraf Devletler Genel Kurulu olarak adlandırılan bu kurulun görevlerinden biri de Taraf Devletler ile işbirliği içerisinde olan Dünya Miras Komitesini kurarak, üyelerini seçmektir. Komite'nin başlıca görevleri; Geçici Listeleri ve Taraf Devletlerin sunduğu adaylıkları temel alarak, Sözleşme kapsamında koruma altına alınacak Üstün Evrensel Değere sahip kültürel ve doğal varlıkları belirlemek ve bu varlıkları Dünya Mirası Listesine kaydetmek ve Taraf Devletler Genel Kuruluna ve UNESCO Genel Konferansına iki yılda bir faaliyetleri hakkında rapor sunmaktır. (UNESCO, 2017, s.10-13).

Kültürel ve doğal mirasların Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmesi için üstün evrensel değer niteliğini taşıması gerekmektedir. Üstün evrensel değer niteliği taşımak ise belirlenen bazı kriterlere bağlı kılınmıştır. Bu kriterler Dünya Miras Komitesi'nin listede yer alacak varlıkların seçiminde yönlendirici olmakla birlikte mirasların evrensel değerlerinin bir açıklaması hükmündedir. Buna göre kültürel miras alanları belirlenen 6 kriterden en az birini, doğal miras alanları ise 4 kriterden en az birini taşıyor olmalıdır. Bu kriterler dünya miras sözleşmesi metninde yer almaktadır. Sözleşmenin uygulanabilmesi için öncelikle bir liste hazırlanmıştır. Bu liste sözleşmeye taraf olan devletlerin ülke topraklarında yer alan kültürel ve doğal varlıklarını komiteye sunması ile oluşturulmaktadır. Bir devletin ulusal miraslarının Dünya Miras Sözleşmesi kapsamındaki uluslararası çerçevede koruma desteğine erişebilmesi için Dünya Miras Listesi'ne dâhil olması gerekmektedir. Buna göre Taraf Devlet kendi topraklarında yer alan, listeye dâhil olacak mirasları belirlemekle mesuldür. Bununla birlikte Taraf Devletlerin süreç içerisindeki sorumluluklarından bazıları da şöyledir (UNESCO, 2017, s.11):

Kendi toprakları üzerinde bulunan kültürel ve doğal mirasın belirlenmesi, aday gösterilmesi, korunması, muhafazası, tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak ve yardım talep eden diğer Taraf Devletlere bu görevler konusunda yardım sağlamak. Dünya Mirası Listesine kaydedilmeye uygun alanların (Geçici Liste olarak adlandırılan) bir envanterini Dünya Mirası Komitesine sunmak. Sözleşmenin 1. ve 2. maddesinde belirtilen kültürel ve doğal mirasa karşı kendi halklarının takdir ve saygısını güçlendirmeye yönelik eğitim ve bilgi programlarının kullanılması ve halkı mirası tehdit eden tehlikeler hakkında bilgilendirmek. Dünya Mirası Sözleşmesinin

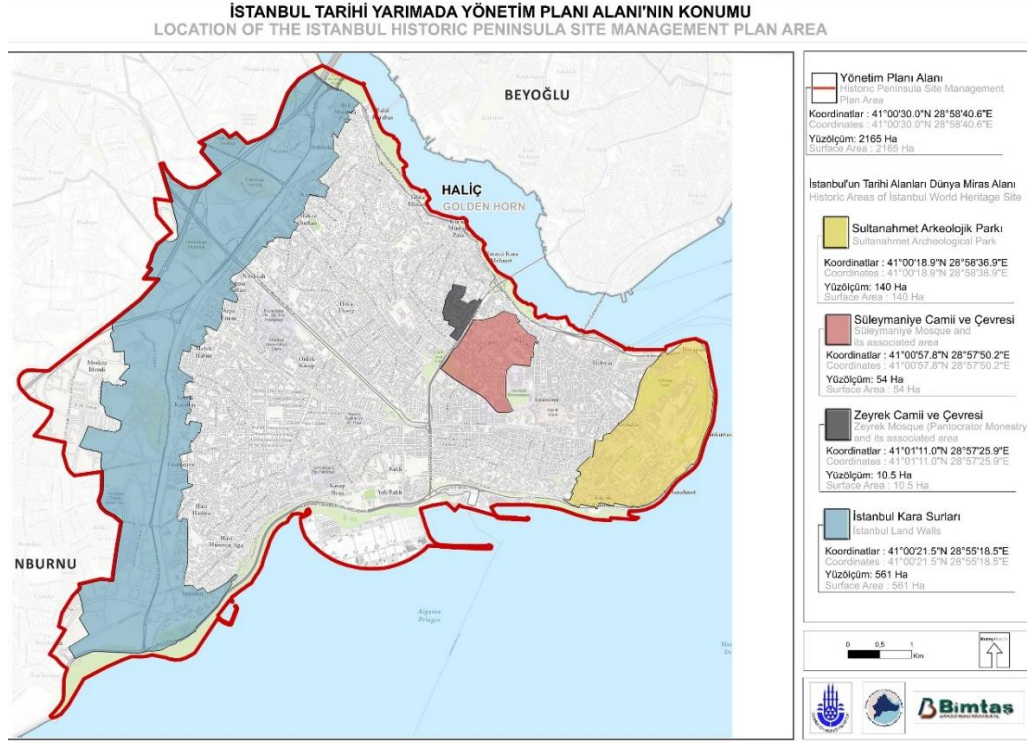
uygulanması ve varlıkların korunma durumu hakkında Dünya Mirası Komitesini bilgilendirmek.

Taraf devletlerin bu görevleri konu bağlamında değerlendirildiğinde bir mirasın üstün evrensel değerini ifade eden ilk bilgiler Taraf Devletler tarafından sağlanmaktadır. Mirasın sahip olduğu değerleri tüm yönleriyle doğru tanımlamak ve sistematik olarak sağlam veriler ortaya koymak, evrensel değerini arz etmek noktasında büyük önem taşımaktadır. Taraf devlet tarafından sunulan miras öncelikli olarak geçici listede yerini alır. Ardından komite tarafından gerekli evrakların ve beyanların kontrolü yapılır ve mirasın üstün evrensel değer şartını sağlaması durumunda listeye kaydedilir.

Türkiye bu sürece 1983 yılında sözleşmeyi imzalayarak fiilen dâhil olmuştur. Dünya Miras Listesine kayıt olan ilk alanlardan biri de Tarihi Yarımada üzerinde bulunan münferit özellikleriyle üstün evrensel değer kriterlerini taşıyan ‘İstanbul’un Tarihi Alanları’dır (Şekil 1.19). Bu alan, seri varlık¹ olarak 4 bölgeyi kapsayan ‘‘İstanbul’un Tarihi Alanları’’ başlığı altında tek bir dünya miras alanı olarak listeye dâhil edilmiştir. Bunlar Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Koruma Alanı, İstanbul Kara Surları ve Çevresi Koruma Alanı, Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı ve Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı’dır (Şekil 1.19). İstanbul’un Tarihi Alanları Dünya Miras Listesi’nde yer alabilme şartı olarak belirlenen üstün evrensel değer kriterlerinden (i), (ii), (iii), (iv) numaralı kriterlere uygunluk sağlayarak listeye dahil edilmiştir. Bu kriterler; ‘‘Kriter (i) : İnsan yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmek, Kriter (ii): Mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımındaki gelişmeler üzerine, belirli bir zaman dilimi içinde veya dünyanın bir kültürel alanı içinde, insani değerlerin önemli bir değişimini sergilemek, Kriter (iii): Yaşayan veya yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete benzersiz veya en

¹ Seri varlık: Bu alanlar ‘ayrı’ Dünya Miras Alanları değildir, tek bir üstün evrensel değer tanımını paylaşan, listeye bir seri halinde tek bir varlık olarak kaydedilen Dünya Mirası Alanı’nın parçalarıdır (Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018, EK1, s:357).

azından istisnai bir tanıklıkta bulunmak, Kriter (iv): İnsanlık tarihinin önemli aşamalarını gösteren bir bina, mimari veya teknolojik grup ya da peyzaj türünün olağanüstü bir örneği olmak” şeklinde açıklanmıştır (Url-5).

Şekil 1.19. İstanbul'un Tarihi Alanları (Url-6)

Süleymaniye'nin üstün evrensel değerini mevcut çalışma ve veriler üzerinden okumak alanın süreç içerisindeki gelişimini ve değişimini anlamak için yararlı olacaktır. 2011 yılına kadar ve bu tarihten sonrasında üstün evrensel değere yönelik açıklamalar UNESCO raporlarında gündem maddelerine göre dağınık olarak yer almıştır. Ulusal kaynaklı çalışmalar ise ilgili kurumların bünyesinde yapılan işbirlikler ve bununla birlikte genellikle de UNESCO ve danışma organlarının yönlendirmeleri ve teşvikleriyle ortaya koyulmuştur. Bu başlık altında sürecin günümüze kadar olan katkıları Süleymaniye Dünya Miras Alanı'nın üstün evrensel değeri özelinde mercek altına alınmıştır.

1.3.1. UNESCO Raporlarında Süleymaniye

Süleymaniye Dünya Miras Alanı'nın üstün evrensel değerlerini tanımak ve açıklamak için Türkiye'nin UNESCO ile olan temasları ve UNESCO'nun geri

bildirimleri önem arz etmektedir. UNESCO Taraf Devletleri'nden Periyodik Raporlar ve Koruma Durumu Raporları istemekte, yapılan konferanslarda alanla ilgili sunulan tüm raporlar incelenerek ulaşılan sonuçlar Karar Raporları başlığı ile yayınlanmaktadır. Dünya Miras Komitesinin Danışma Organı ICOMOS ve UNESCO ortak girişimi ile tehdit altında olan bazı miras alanlarının koruma durumları uzmanlar tarafından yakından takip sürecine alınır. Sürecin girdileri Reaktif İzleme Misyon Raporu olarak rapor edilir. Süleymaniye'nin geleneksel yerleşim dokusu ve özgün ahşap evlerdeki bozulmaların devam etmesi sebebiyle, tehlike arz eden alan olarak zikredildiği için, süreç içerisindeki durumunun takibinde bu rapordan da istifade edilebilir. UNESCO'nun Retrospektif Envanter projesi üstün evrensel değere ilişkin geriye dönük beyanların bildirilmesidir. Süleymaniye'nin değerlerini açıklamada bu beyanname de bir kaynak vazifesi görecektir.

Periyodik rapor: Taraf Devletlerin toprakları üzerinde yer alan Dünya Miras alanının muhafaza durumu ve sözleşme kararlarının uygulanmasına yönelik aldıkları önlemler ve kabul ettikleri idari ve yasal hükümler hakkında Dünya Miras Komitesi aracılığıyla UNESCO Genel konferansına sunduğu raporlardır. Her altı yılda bir sunulan bu raporlar, kurul için varlığın üstün evrensel değerinin sürdürülüp sürdürülmediğini takip edebileceği güncel bilgi sağlar. (UNESCO, 2008, s.54)

Reaktif İzleme Misyon Raporları: Bu rapor Tehdit Altındaki Dünya Miras Listesine kaydedilen veya kaydedilecek olan varlıklar için öngörülmektedir. İstanbul'un tarihi alanlarının bütünlüğüne ve üstün evrensel değerine yönelik ciddi tehditlerin mevcudiyeti üzerine Tehlike Altındaki Miras Listesine dahil edilmesine yönelik ilk uyarının sonrası 2009 yılında rapor sunulmaya başlanmıştır (İTYYP, 2018, s.362).

Karar Raporları: Her yıl düzenlenen Dünya Miras Komitesi Oturumunda Taraf Devletler'den talep edilen bilgiler değerlendirilir ve nihayetinde komitenin tüm kararlarının yer aldığı raporlar Taraf Devletlere iletilir (UNESCO, 2008, s.52). UNESCO karar raporları kronolojik olarak incelenerek, Süleymaniye özelinde rapordan geçen maddeler tablo halinde Çizelge 1.1'de ifade edilmiştir.

UNESCO KARARLARIC13D17.	YIL	KONU	SÜLEYMANİYE DMA İLE İLGİLİ BÖLÜML
1985 UNESCO_WH Komitesi	1985	Türkiyenin sözleşmeye taraf olması ve 3 şehrin listeye girmesi	İstanbul'un Tarihi Alanları içindeki 4 bölgeden biri olarak Süleymaniye Külliyesi ve Çevresi'nin Dünya Miras Listesine dahil edilmesi
16BUR VI.44	1992	Ayasofya	
WHC-17BUR VIII2	1993	Ayasofya	
WHC-18COM IX - SOC	1994	Ayasofya	
WHC-21COM VIII.55	1997	Zeyrek	Tehlike altında görülen Zeyrek'teki ahşap evler
WHC-22BUR VB.67 - SOC	1998	Fener/Balat /Zeyrek	
WHC-23BUR IVB.85- SOC	1999	Ayasofya/Gölcük Depremi/Zeyrek/Fatih Koruma Planı	
WHC-24COM VIII.iii.35-43	2000	Fatih Eminönü Koruma Planı	
WHC-27COM 7B.79	2003	Zeyrek,Yenikapı ve Süleymaniye'deki ahşap binalar	Süleymaniye'deki bina durum ve oradaki nüfusun sosyal ve ekonomik anketi. Mevcut binaların kritik durumda ve fakir sakinlerin evlerinin korumasının kamu yardımı olmadan tek başına yapma noktasında yetersiz
WHC-28COM 15B.80	2004	Marmaray/Kentsel Koruma Planı	Süleymaniye'deki bina durum ve oradaki nüfusun sosyal ve ekonomik anketi. Mevcut binaların kritik durumda ve fakir sakinlerin evlerinin korumasının kamu yardımı olmadan tek başına yapma noktasında yetersiz
WHC-29COM 7B.70	2005	Koruma planı/ İstanbul Müze Şehir Projesi	Yerel mimarideki bozulmaların devam ediyor olması.(Özellikle Zeyrek ve Süleymaniye ilçelerindeki Osmanlı dönemi ahşap evler)
WHC-06/30.COM/9	2006	Üstün Evrensel Değerin Değerlendirilmesi	
WHC-30COM 7B.73- SOC (İstanbul'un Tarihi Alanları)	2006	İBB Süleymaniye restorasyon projeleri/Şehir müzesi projesi/Haliç Köprüsü/For Seasons Hotel/Fener ve Balat	Süleymaniye ve Zeyrek'teki devam eden bozulmalar. Dünya mirası yönetim planının olmaması ve gelişimin kontrol edilmemesi. Yenileme kararı neticesinde İBB'nin Süleymaniye Bölgesinde büyük ölçekli bir restorasyon projesi hazırladığı bilgisi. Raporda sunulan önemli önerilerden ilgilileri; "Süleymaniye yenileme projesi için esasen yapılması gereken, yeniden yapım ve gelişim yerine mevcut binaların miras değerini koruyacak yeni bir odaklanma ile bir koruma ve uygulama planı geliştirilmeli ve Süleymaniye Dünya Mirası çekirdek alanının bütününe kapsayacak şekilde proje sınırları genişletilmeli" Haliç Köprüsünün Süleymaniye silüetine etkilerine yönelik endişelerin dile getirilmesi
WHC-31COM 7B.89	2007		Haliç Metro Köprüsünün üstün evrensel değere olan etkisini ifade eden etki değerlendirmelerin talebi.

Icomos Reaktif İzleme Misyon Raporu	2008		
WHC-32COM 7B.110	2008	Taraf Devlet 'in üstün evrensel değer beyanını sunması teşviki	KUDEB'in Süleymaniye'deki ahşap yapılar için koruma programı başlatması. Bu olumlu gelişmeyle çelişen Kiptaş tarafından yıkımların sürdürülmesi.
WHC-33COM 7B.124	2009		KUDEB'in çalışmaları ile bazı evlerde restorasyon uygulaması gerçekleştirilmiş. Ancak birçok ahşap ev, yalnızca önemli ölçüde bozulma nedeniyle değil, aynı zamanda henüz listelenmemiş olmaları ve bu nedenle finansal ve teknik destekleri olmaması nedeniyle de tehlike altında olması. Boş evlerin artıyor olmasına rağmen bütünsel bir koruma veya rehabilitasyon stratejisi veya programının olmaması.
Icomos Reaktif İzleme Misyon Raporu	2009		Listeye dahil olmasından bu yana Osmanlı dönemi ahşap evlerinin yıkılması ve onarımların yetersiz olması durumunun tehdit olarak sürmesi, alanın Tehlike Altındaki Miras Listesi'ne dahil edilmesi durumunu gündemde tutmaktadır.
2010-34COM 7B.102	2010		Dünya Mirası Merkezi ve Danışma Kurulları KUDEB'in ve belediyelerin faaliyetlerinin finanse edilmesi ve teknik olarak desteklenmesi gerektiğini, ahşap evlerin korunması sürecinin daha da teşvik edilmesi gerektiği Retrospektif Envantere yönelik detaylı açıklamaların sunulması
2011-35COM 8E	2011	Üstün Evrensel Değer Retrospektif Tabloların Kabulü	İstanbul'un Tarihi Alanları için sunulan Üstün Evrensel değer beyanı ve kabulü kararı
2012-36COM 7B.89	2012		2011 Yönetim Planı onaylandı
2013-37COM 7B.85	2013		Üstü evrensel değer için Osmanlı evleri ve sokak düzenlerinin önemine dikkat çekilmesi. Süleymaniye bölgesi tarihi bir alan olarak tutarlılığını kaybetme riski altında olması ve uzunca bir süredir onarımsız kalan Osmanlı evlerinin büyük ölçüde bozulması ve acil eyleme ihtiyaç duyması. 5366 sayılı Kanun kapsamındaki 'Yenileme Alanları'nın bu binaların kaybını artırdığı yönündeki endişesine dikkat çekiliyor. Risk altındaki binaların hızlı bir şekilde değerlendirilmesine, yenileme alanı planlarının acilen yeniden gözden geçirilmesine, bozulma ve kayıp oranını yavaşlatmak için ilk yardım çalışmalarına ve mümkünse eski haline getirilmesine ihtiyaç olduğu vurgusu
WHC-15/39.COM/7B	2015		Osmanlı tarzı evlerin bozulmasını önleyici uzun vadeli bir strateji talebi söz konusu ve Süleymaniye'den inceleme talep edilmesine rağmen yıkımların devam ediyor olması.
WHC/17/41.COM/7B	2017		Süleymaniye'deki yenileme çalışmalarının devam ediyor olması fakat yıkımların sürmesinin ve bozulmanın devam etmesinin Komite tarafından olumsuz değerlendirilmesi.

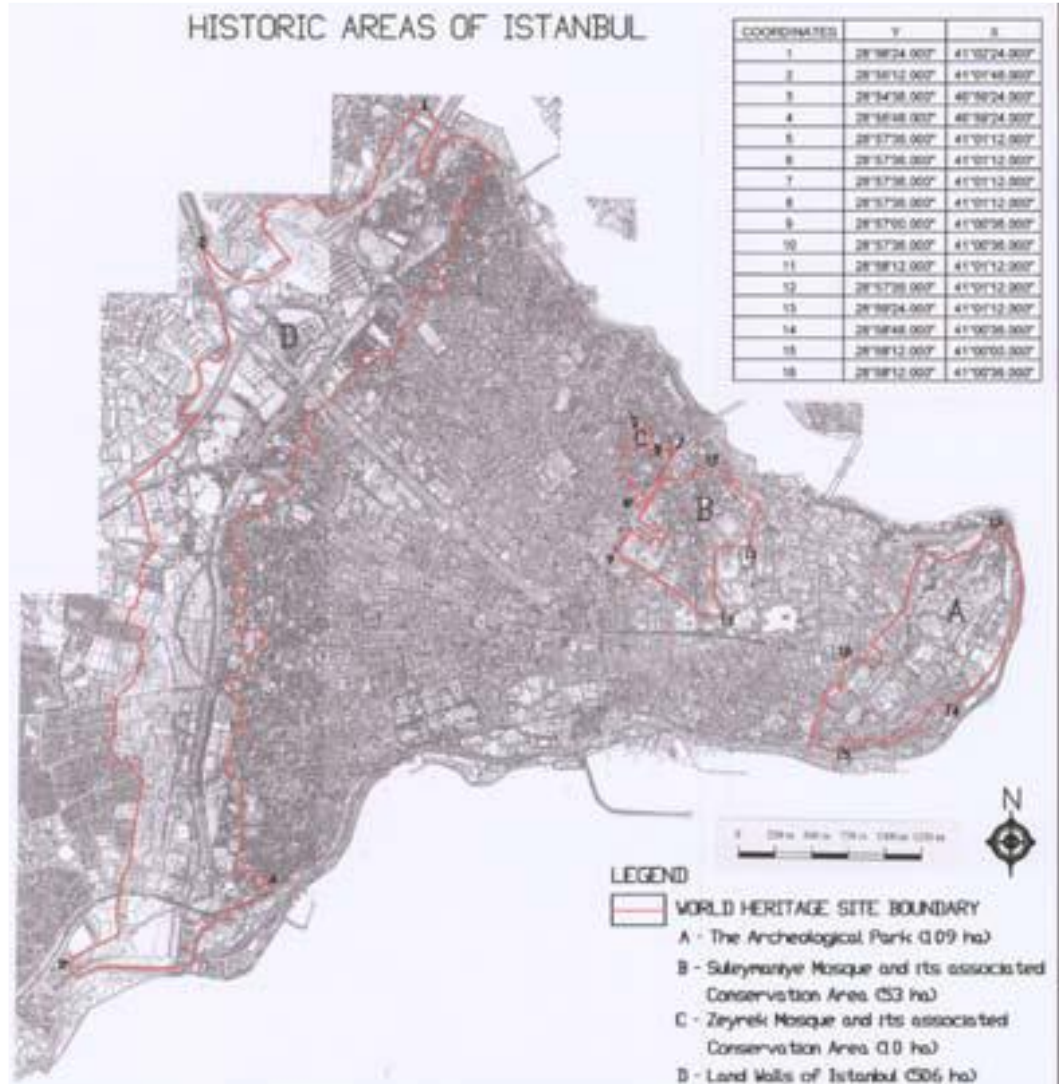
Çizelge 1.1. UNESCO raporlarının Süleymaniye DMA özelinde incelenmesi

Üstün Evrensel Değerlere Yönelik Retrospektif (geriye dönük) beyanlar:

Retrospektif envanterin amacı erken dönemde listeye kaydedilmiş Dünya Miras Varlık'larının adaylık dosyalarının derinlemesine incelenmesidir. Erken dönem ile kastedilen 1978-1998 yılları arasındadır. Dünya Miras Listesi'ne kaydedilen miraslar için adaylık dosyasındaki "sınırlar, coğrafi koordinatlar, hektar cinsinden alanları, bileşenleri vb. mevcut durum verilerinin; belirlenmesi ve toplanması" amacıyla Retrospektif envanter ve 'sınır açıklamaları' projesi başlatılmıştır (UNESCO, 2010, s.1). Bu veriler Dünya Miras Komitesi ve Taraf devletler arasındaki reaktif izleme, sınırların değiştirilmesi, periyodik raporların gözden geçirilmesi gibi farklı süreçlerdeki önemli rollerine rağmen daha önce sistematik bir şekilde toplanmamıştır. Bunun nedeni adaylık dosyalarının bir parçası olarak alınan belge ve haritaların 2000 yılına kadar tescil edilmemiş olması ve envantere alınmamasıdır. Bununla birlikte Dünya Miras Merkezi, ICOMOS ve IUCN'deki farklı arşivlere dağıtılmıştır. Dünya Miras Varlıklarının kayıt sürecine ilişkin yerel ve ulusal düzeylerde kurumsal bir hafızanın bulunmaması Taraf Devletler açısından belirsizlik hali oluşturduğu için herhangi bir yardım gelememiştir. Bu nedenle, Retrospektif envanter başlatılmıştır. Dünya Miras Merkezi, ICOMOS, IUCN arşivlerinde bulunan tüm belgeler, mülk bazında envantere alınmış ve analiz edilmiştir. Mevcut durum verileri, envanterlere ve Dünya Mirası Merkezi veri tabanına eklenerek tanımlanmış ve kolay erişilebilir hale getirilmiştir. Tüm haritalar incelenerek hangi haritanın güvenilir olduğunu belirlemek için, Adaylık metni, Danışma Organlarının değerlendirmesi ve Dünya Mirası Komitesi'nin mülklerle ilgili kararı ile karşılaştırılmış ve Dünya Miras Varlığı'nın sınırlandırılması yazılı olarak gösterilmiştir. Bu analizler sınırlamanın olmadığı, coğrafi koordinatların belirlenmesindeki hatalar vb. sorunların tespit edilmesini sağlamıştır. Bu tür sorunların çözümü için Taraf Devletlerden işbirliği de talep edilmiş Daimi Heyetlere, Ulusal komisyonlar ve Odak Noktalarından dosyadaki haritaların ve diğer coğrafi verilerin tespiti ve eksik bilgilerin istendiği yazılar gönderilmiş, alınan tüm tatmin edici bilgiler Dünya Miras Komitesine sunulmuştur (UNESCO, 2010, s.1).

Retrospektif beyan süreci envanter, analiz, ilgili Taraf Devletlerle temas ve Dünya Miras Komitesi tarafından not edilen açıklama olarak özetlenebilir. 2004 yılında başlamak üzere 1978-1998 döneminde Dünya Miras Listesine kayıtlı miras

alanlarının adaylık dosyalarının talebi için tarihler UNESCO'nun 5 coğrafi bölgesine göre farklı yıllara ayrılarak bir takvim halinde yayınlamıştır. Türkiye, Avrupa ve Kuzey Amerika bölgesinde yer almaktadır. Bu bölgede yer alan mirasların adaylık dosyaları için tayin edilen zaman aralığı 2004-2005 yıllarıdır. Taraf ülkeler bu takvimi esas alarak çalışmalarını sürdürmüş ve hazırlanan dosyalar komiteye iletilmiştir. "İstanbul'un Tarihi Alanları" kapsamında olan 4 seri varlık alanının her birinin sınırları, coğrafi koordinat bilgileri, hektar cinsinden alanları ve tampon bölgeleri 2010 yılında hazırlanan 34.COM 8D raporunun ek dosyasında sunulan açıklamalar içerisinde yer almaktadır. İstanbul için sunulan haritada seri varlık alanlarından biri olan Süleymaniye Dünya Miras Alanı 53 ha olarak belirtilmiştir (Şekil 1.20).

Şekil 1.20. Retrospektif Beynamede İstanbul'un Tarihi Alanları, 2010, (Url-7).

Komite, sunulan haritayı listeye kayıt esnasındaki kararı ile uyumlu bularak dosyayı onaylamıştır (UNESCO, 2010, s.11). Nihayetinde UNESCO'nun 2011 yılı oturumunda aldığı kararda Dünya Miras Listesi'ne onaylandığı tarihte hiçbir üstün evrensel değer beyanı olmayan taraf devletlerin geriye dönük üstün evrensel değer beyanları onaylanmıştır. İstanbul'un Tarihi Alanları'nın üstün evrensel değerine yönelik ilk açıklayıcı bildiri bu karar neticesinde hazırlanmıştır (UNESCO, 2011, s.2).

1.3.2. Yerel Yönetim Kararlarında Süleymaniye

1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu (GEEAYK) kurulmuş ve 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1977 yılında Süleymaniye semtinde yer alan anıt eserler ve sivil mimarlık örnekleri tespit edilerek GEEAYK tarafından tescillenmiştir. 1981 yılında Süleymaniye semti içerisindeki ibadet yapıları, hizmet yapıları ve sivil mimari doku 'koruma alanı' olarak tanımlanmıştır (İTYYP, 2018, s.69). Ardından 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiş böylece Eski Eserler Kanunu ve GEEAYK'ı kaldırılarak vazife, koruma kurullarına devredilmiştir. Koruma amaçlı imar planı bu kanun ile gündeme gelmiş, İstanbul'daki bazı bölgeler sit alanı olarak ilan edilmiştir (Kejanlı vd, 2007). Bu karardan uzunca bir süre sonra 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12 Temmuz 1995 tarih ve 6848 sayılı kararıyla Tarihi Yarımada'nın tamamı sit alanı ilan edilmiş ve Süleymaniye bölgesi 'Kentsel ve Tarihi Sit Alanı' olarak tanımlanmıştır. İstanbul'un bu kadim miras alanının tümünü kapsayan bütüncül bir koruma kararının alınmasında gecikilmiş olması, şehrin gelişim ve dönüşüm etkilerine maruz kalmasına ve bu süreçte korumaya yönelik adım atmanın daha zor hale gelmesine sebep olmuştur (Dinçer, 2009).

1995 yılında Dünya Miras Komitesi'nin, Dünya Miras alanlarının izlenmesi sürecini başlatarak, yönetim planlarının hazırlanması gerektiğine yönelik aldığı karar, İstanbulun tarihi alanları yönetim planı hazırlığını başlatmıştır. Ancak bu çalışma 6 yıl sonra 2011 yılında tamamlanabilmiştir. Bu süreç zarfında da 2004 tarihli 5226 sayılı kanun ile, korunması gereken bu alanların koruma ilkelerine uygun olarak bir planlaması olan Koruma Amaçlı İmar Planı yasada tanımlanarak yeniden düzenlenmiş ve Koruma Kurullarına plan onayı olanağı verilmiştir (Özdemir, 2005). 2005 yılında yürürlüğe giren "5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların

Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” akabinde sit alanlarında sınırları belirlenen 22 adet yenileme alanı onaylanmıştır. 2011’de Tarihi Yarımada Yönetim Planı İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onaylanmıştır. 2011 Yönetim planında Süleymaniye Dünya Miras Alanı özelinde anıt eser ve sivil mimarlık örneklerine yönelik hazırlanan proje paketleri şunlardır: Süleymaniye Dünya Mirası Alan’ının Tanıtım Projesi, Anıt Eserleri Koruma Projesi, Sivil Mimarlık Yapılarını Koruma Projesi, Geleneksel Sokak Dokusunun Korunması Projesi ve Kaynak Geliştirme Projesi’dir (İTYYP, 2018 s.161).

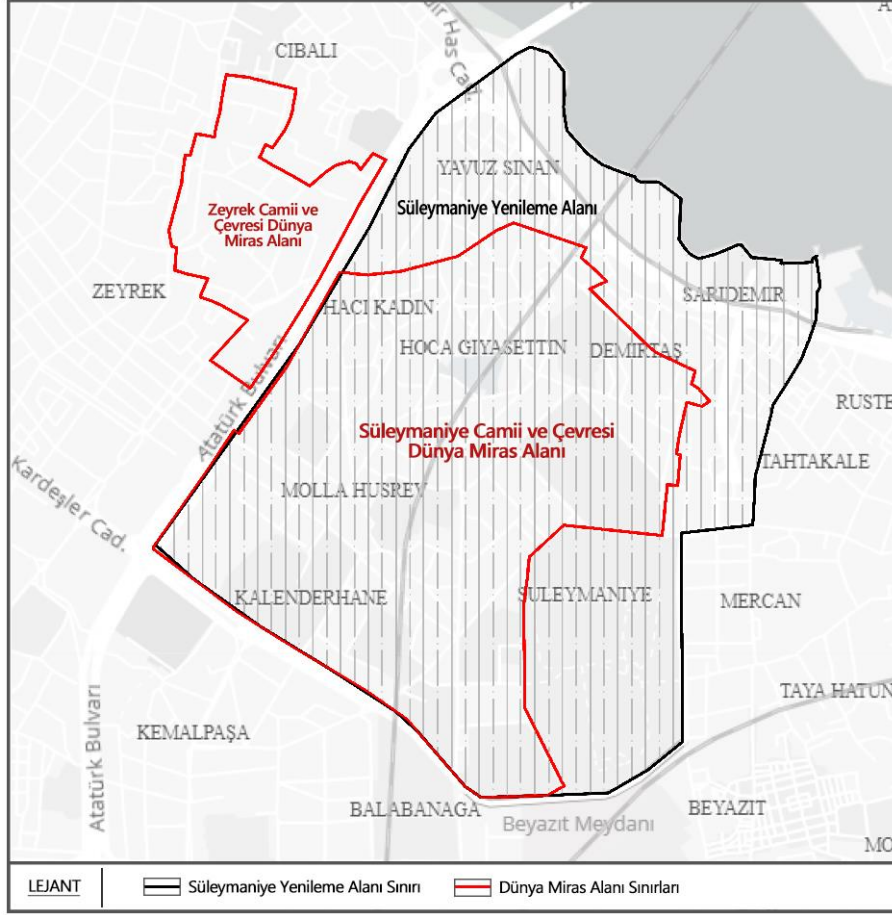
2011 tarihli Yönetim Planı kabul edildiğinde henüz koruma planları hazır olmadığı için yönetim planındaki eylemlerin kendi kapsamını aşarak plan görevini üstlenecek şekilde uygulama odaklı olması sebebiyle, 2011 planı için 2018 yılında güncelleme yoluna gidilmiştir. 2018 Yönetim Planı çalışmalarında önceki yönetim planı ve Koruma Planı’nın ilkeleri ve kararlarından da faydalanılmasıyla birlikte eylemlerin sayısı azaltılmıştır (İTYYP, 2018, s.160).

Tarihi Yarımada’ya yönelik yürürlükte olan planlardaki Süleymaniye’yi konu alan ve etkileyen kararlar şöyledir:

2006 Yenileme Alanı Kararı: Süleymaniye Bölgesi hakkında yenileme kararı, Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla birlikte yürürlüğe girmiştir ve bölge için önemli bir adım atılmıştır. Buna göre 1985 yılında Dünya Miras Alanı olarak listeye alınan Süleymaniye Bölgesi’ndeki, Hoca Gıyaseddin, Kalenderhane, Molla Hüsrev, Sarıdemir, Yavuz Sinan, Demirtaş ve Hacı Kadın ve Süleymaniye mahalleleri yenileme alanı sınırları içerisinde yer almaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih Belediyesince yenileme projelerinin beş etapta yürütülmesi planlanılmış ve 2008 yılında 1.etaptaki yapı adaları için ada avan projeleri onaylanmıştır (Şekil 1.21).

2009 İstanbul Çevre Düzeni Planı: Tarihi Yarımada ve Koruma Alanlarını kapsamaktadır. Buna göre Tarihi Yarımada sahip olduğu geleneksel merkez özelliğini ve canlılığını sürdürmesi gayesiyle geleneksel merkez olarak ifade edilmekle birlikte, Tarihi Yarımada’nın yoğunluğunu azaltmak için bazı donatı alanlarının yarımada dışına taşınmasının gerekli bulunduğu belirtilmiştir. Tehlike Altındaki Dünya Miras

Alanı listesine girme tehdidi altındaki alanlarda detaylı çalışmalar yapılması teşvik edilmiştir (İTYYP, 2018, s.150).

Şekil 1.21. SDMA ve Yenileme Alanı Sınırları (Url 8)

2011 Fatih İlçesi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı: Plana göre Dünya Miras Alanları 1. Derece Koruma Bölgeleri arasındadır. Dolayısıyla Süleymaniye Dünya Miras Alanı 1. Derece Koruma Alanı olarak belirlenmiş ve bu koruma statüsüne göre değerlendirileceği ifade edilmiştir. Planda orta ve yüksek yoğunluklu konut kullanımı öngörülmekle birlikte, bu yapıların ve alandaki önemli Süleymaniye Külliyesi, Şehzade Camii ve İstanbul Üniversitesi'nin işlevlerini destekleyecek park ve dinlenme alanları ile sosyal kültürel tesisler oluşturulması öngörülmüştür (İTYYP, 2018, s.152).

2012 Fatih İlçesi Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı: Süleymaniye semtinin özgün tarihi kimliğine yeniden kavuşması için bölgenin konut, üniversite, hastahane ve camilerle yaşanır kılınmasına yönelik kararlar alınmıştır. Alanın

kuzeyinde konaklama tesis alanı önerilmiş ve halthazırda depolama ve imalat için kullanılan alanlar konut işlevinde planlanmıştır. Alanın +40m ve +50m rakım sınırlarında bulunan bölgeleri olduğundan tescilli parsellerdeki yapılar korunacak tescilsiz parsellerdeki yeni yapılarda Hmax:9,50 m yüksekliği sınırı getirilmiş ve geleneksel dokuya uyum sağlaması gerekli kılınmıştır. Alan içerisindeki özgün organik yol dokusu büyük oranda korunmuş plan kararıyla yayalaştırma alanları oluşturulmuş ve bununla beraber taşıt trafiğine açık yollar da belirlenmiştir (İTYYP, 2018, s.151).

2018 İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı: Yönetim planının ana ilkelerinden bazıları üstün evrensel değeri korumak, üstün evrensel değere katkıda bulunan sivil mimarlık örneklerinin özgünlüğünün korunarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak, üstün evrensel değer gözetilerek alanın dinamik hale gelmesini temin etmektedir. Planda belirlenen temalar için Koruma-Planlama, Koruma-Restorasyon, Erişilebilirlik, Eğitim, Blinçlendirme ve Katılım, Ziyaretçi Yönetimi ve Risk Yönetimi başlıkları altında hedef, strateji ve eylemler tanımlanmıştır (İTYYP, 2018, s.22).

1.3.3. Üstün Evrensel Değer Kriterleri Açısından Değerlendirme

Bir miras alanı Dünya Miras Listesine girdiği tarihte Dünya Miras Komitesi, mirasın gelecekte etkin korunması ve yönetimi için temel referans olacak Üstün Evrensel Değer Beyanını kabul eder. Bu beyanda, Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmesi istenen varlığın Üstün Evrensel Değere sahip olduğuna dair Komite kararının bir özeti bulunmaktadır. Devamında özgünlük ve bütünlük koşullarının değerlendirmeleri ile birlikte, varlığın kaydedildiği kriterleri tanımlayan ayrıca yürürlükte olan koruma ve yönetim durumu ile gelecek için koruma ve yönetim gereklilikleri hakkında açıklamalara yer verilir. Üstün evrensel değer beyanının varlığın gelecekteki korunması ve yönetimi için temel kaynak vazifesi göreceği belirtilir (ICCROM, s.4).

Süleymaniye Dünya Miras Alanı'nın üstün evrensel değerine yönelik ilk tanımlama Üstün Evrensel Değer Beyannamesinde yer almaktadır (UNESCO, 2011, s.45-47). Bu beyanname İstanbul'un Tarihi Alanları için Kültür ve Turizm Bakanlığı

katkısıyla hazırlanmış ve 2011 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiştir. Süleymaniye Dünya Miras Alanı listeye dahil olduğu tarihte (1985) bir beyanname bildirilmemiştir. Dolayısıyla alanın üstün evrensel değer kriterleri, özgünlük, bütünlük ve yönetim-koruma konularına dair bilgiler eksik kalmıştır. Bu sebeple UNESCO'nun Retrospektif Envanter projesiyle birlikte oluşturduğu talebi üzerine 2011 yılında beyanname hazırlanmıştır. İstanbul'un Tarihi Alanları için 2011 yılında sunulan Üstün Evrensel Değer Beyanamesi'nde İstanbul'un Tarihi Alanları'nın kriterlere karşılık gelen özellikleri şöyle açıklanmıştır (İTYYP, 2018, s.357):

Kriter (I): İstanbul'un Tarihi Alanları, Trallesli Anthemios ve Miletli Isidoros tarafından 532-537 yıllarında tasarlanan Ayasofya ve Mimar Sinan tarafından 1550-1557 yıllarında tasarlanan Süleymaniye Külliyesi gibi Osmanlı ve Bizans Dönemlerine ait eşsiz mimari başyapıtları içermektedir.

Kriter (II): İstanbul'daki anıtsal yapıların, tarih boyunca hem Avrupa hem de Yakın Doğu'daki mimari, anıtsal sanatlar ve kentsel mekân organizasyonu gelişimi üzerinde dikkate şayan etkileri olmuştur. Bu nedenle 447 yılında inşa edilen ikinci savunma hattı ile II. Theodosius'un 6.650 m'lik Kara Surları askeri mimari için önde gelen mimari kaynaklardan biridir. Ayasofya ise pek çok kilise ve sonraki dönem camileri için bir model olmuş, İstanbul'un saray ve kilise mozaikleri de Doğu ve Batı sanatını etkilemiştir.

Kriter (III): İstanbul, bir kısmı sanat eserleri ile bağlantılı çok sayıdaki üstün nitelikli yapı türleri ile Bizans ve Osmanlı medeniyetlerine dair eşsiz bir tanıklık üstlenmiştir. Bunlardan bazıları; surlar, mozaik ve freskli kilise ve saraylar, anıtsal sarnıçlar, sultan türbeleri, camiler, medreseler ve hamam yapılarıdır. **Süleymaniye ve Zeyrek bölgesinde yer alan önemli dini yapılar etrafında şekillenen geleneksel yerleşim, Osmanlı'nın son dönemi şehir dokusunun müstesna örneklerindedir.**

Kriter (IV): Şehir, mimari ve teknik bütünlük oluşturan ve insanlık tarihi aşamalarına örnek teşkil eden birçok eşsiz eserden oluşmaktadır. Özellikle Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Camii ve Külliyesi, tüm eklentileri ile birlikte (kervansaraylar, medreseler, şifahaneler, hamam binaları, imarethaneler ve hanedana mensup sultan türbeleri) Osmanlı Dönemi'nin saray ve külliyelerine dair üstün örneklerdir.

İstanbul'un tarihi alanları Tarihi Yarımada içerisindeki 4 ayrı alanı ifade etmektedir. Bu alanlar listeye tek bir varlık olarak kaydedilmiş olup, yine tek bir üstün evrensel değer tanımını paylaşmaktadır (İTYYP, 2018, s.357). İstanbul'un Tarihi Alanları'nın üstün evrensel değer beyannamesinde geçen (i), (iii), (iv) numaralı kriterlerin açıklamasında Süleymaniye Külliyesi ve çevresi işaret edilmektedir. (iii) numaralı kriterde külliye çevresinde gelişen semt, "Osmanlı'nın son dönemi geleneksel şehir dokusunu ifade eden müstesna örneklerden biri" olarak zikredilmiştir. Buradan hareketle tez kapsamında bahsi geçen geleneksel şehir dokusu irdelenmiştir. Bu minvalde yol gösterici olarak değerlendirilebilecek bu kriter açıklamaları ve bununla birlikte üstün evrensel değer şartları arasında olan özgünlük ve bütünlük konusu Süleymaniye geleneksel yerleşim dokusunun ifade edilmesine yönelik önemli başlıklar görülmüştür.

1.3.4. Nara Özgünlük Bildirgesi Kavramları Açısından Değerlendirme

Miras alanlarının öz niteliklerini ifade etmede yöntemler geliştirmek koruma amacının bir parçası olarak görülmektedir. Buna yönelik önemli bir adım olarak, bir Dünya Miras Alanı'nın özgün niteliklerini açıklamaya ilişkin ifade biçimlerinde ortak bir metot yakalamak amacıyla Nara Özgünlük Bildirgesi yayınlanmıştır. Nara Özgünlük Bildirgesi 1994 yılında Japonya'da yapılan Nara Konferansı sonucunda hazırlanmıştır. Konferans UNESCO Dünya Miras Merkezi öncülüğünde, ICCROM ve ICOMOS gibi danışma kurumlarından uzmanların da katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmek üzere önerilen alanların seçimini yaparken belirleyici unsur olan özgünlük kavramını açmaktadır. Bildiri maddeleri farklı ülkelere ait kültürel miras çeşitliliğini bir zenginlik olarak kabul ederek korunmasını ve gelişmesini teşvik etmekle başlar ve evrensel değerlere tüm yönleriyle saygılı bir tavrı tavsiye eder. Mirasın özgünlüğü konusunda temel bir yargıyı oluşturmak için, "değerleri tanımak, anlatmak ve kültür mirasının ilk tasarımına ve sonradan kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamak"² gerektiğini ifade eder. Bir kültür mirasının korunabilirliğini doğru bir biçimde anlaşılmasına

² Nara Özgünlük Bildirgesi, Değerler ve Özgünlük başlığı altında yer alan 9. Madde. (Çeviri: Deniz Mazlum, 2005)

bağlayarak, bu anlayışın ancak doğru ve inanılır bilgi kaynakları ile edinilebileceğini söyler. Bu tespiti açıklayan 13. Madde:

“Bir anıtın ya da sitin doğasına ve kültürel bağlamına bağlı olarak; özgünlük yargısı çok çeşitli bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynaklar; tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi içerir. Bilgi kaynakları yapıtın bünyesinde olabileceği gibi, dışında da olabilir. Bu kaynakların kullanımı, kültür mirasının, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla tanımlanmasına olanak verir” şeklinde ifade edilmiştir (Nara Özgünlük Bildirgesi, 1994).

UNESCO’nun 2017 tarihli Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberi’nde listeye aday olarak gösterilen varlıkların özgünlük şartını sağlaması gerektiğini anlatan bölümünde Nara Özgünlük Bildirgesi’nde geçen kavramları işaret etmektedir. Bir varlığın değerlerinin bu kavramlar aracılığıyla tam ve güvenilir bir şekilde ifade edilirse özgünlük koşulunu karşılamış olarak kabul edilebileceği belirtilir (UNESCO, 2017).

Nara Özgünlük Bildirgesi’nde geçen bu kavramlar miras alanının özniteliklerini ortaya koyan açık ve tanımlayıcı ifadeler olarak yerini bulmaktadır. Bir miras alanının özgün karakterini anlamaya ve detaylandırmaya yönelik hazırlanan bu tez çalışması için Nara Bildirgesi somut ve soyut verileri kavramsallaştırmak noktasında güçlü veriler sunmaktadır. Önceki başlıklarda görüldüğü üzere Süleymaniye Dünya Miras Alanı’nın günümüzdeki özgün niteliklerini kaybedişi devam etmektedir. Bu alanın değerini ortaya koyan özgün niteliklerine yeniden kavuşabilmesi ve bunun sürdürülebilirliği için etkin koruma ve yeni yapılaşma uygulamaları gerekmektedir. Tüm bunlar ancak alanı doğru ve yeterli tanıma ile gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla bu yargıyı esas alarak, Süleymaniye Dünya Miras Alanı’nın üstün evrensel değerini anlamaya yönelik yapılacak inceleme ve analiz çalışmaları kavramsal bir çerçeveye oturtulacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SÜLEYMANİYE DMA İÇERİSİNDEKİ ÇALIŞMA ALANI ÖZELİNDE İNCELEME

Süleymaniye'nin özgün niteliklerini kavramak hedefinde olan bu tez kapsamında alan üzerinde yapılacak inceleme çalışması için üst ölçekten alt ölçeğe doğru bir yaklaşım benimsenmiştir.

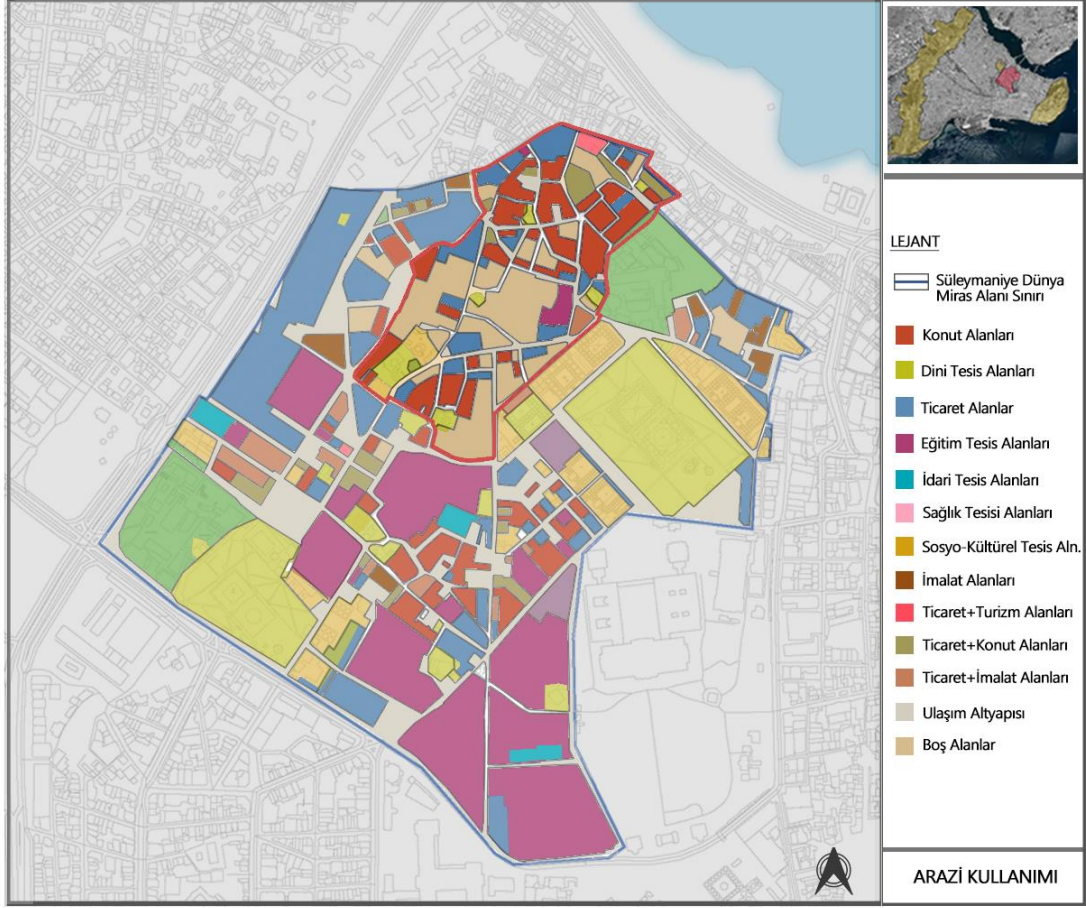
2.1. ÇALIŞMA ALANININ TESPİTİ

2.1.1. Çalışma Alanı Sınırları

Süleymaniye Camii ve çevresinde 2006 yılında alınan yenileme kararı kapsamında belirlenen sınır Dünya Miras Alanı sınırlarını kapsamaktadır. Çalışma alanı Süleymaniye Dünya Miras Alanı (SDMA) sınırları içerisinde seçilmiştir (Şekil 2.1). Alanı seçerken özgün karakteri anlamak hedefi doğrultusunda geleneksel konut yerleşim dokusunun okunabileceği sivil mimarlık örneklerinin yoğunlukta olduğu bir bölge tercih edilmiştir.

Şekil 2.1. SDMA içinde çalışma alanı

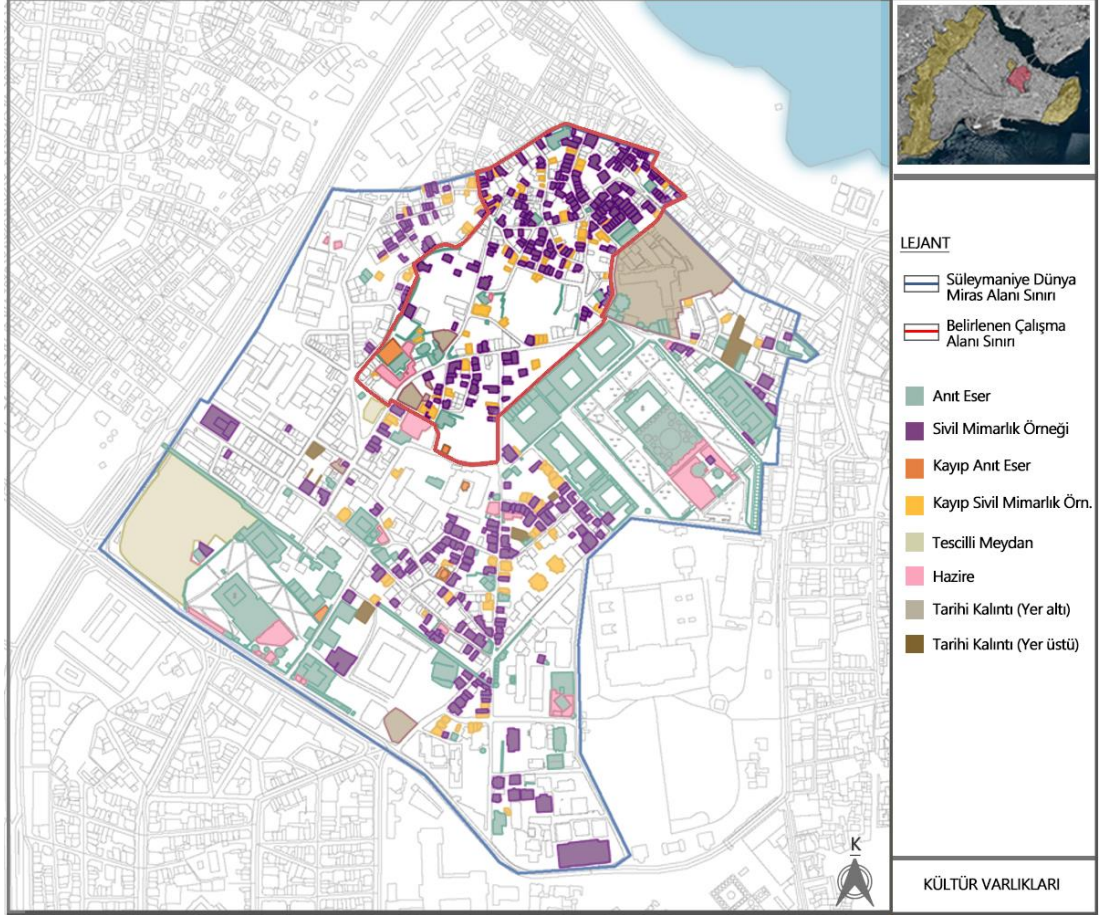

Şekil 2.2. SDMA Arazi Kullanımı (2018 İTYYP'dan düzenlenerek hazırlanmıştır).

Süleymaniye Dünya Miras Alanı konumu ve sahip olduğu kadim tarihinden ötürü zengin işlev örüntüsüne sahiptir. Tarihi Yarımada'nın önemli semtlerinden biri olan Süleymaniye eskiden günümüze merkezi nitelik kazandıran, yoğun nüfus ve yapılaşmayı gerektiren işlev ağı ile donatılmıştır. Tepenin en yüksek noktasında konumlanan dini tesis alanı, tepenin yamaçları boyunca konumlanan farklı işlevlerde kamusal alanlar ve Haliç sırtlarına doğru yoğunlaştığı görülen konut alanları SDMA'nın işlev çehresini ortaya koymaktadır. Sivil mimarlık örneklerinin yoğunlukta olduğu çalışma alanı sınırları içerisinde ağırlıklı olarak konut işlevi olmak üzere dini tesis, ticaret, eğitim, ticaret+konut ve ticaret+turizm işlevinde alanların yer aldığı görülmektedir (Şekil 2.2).

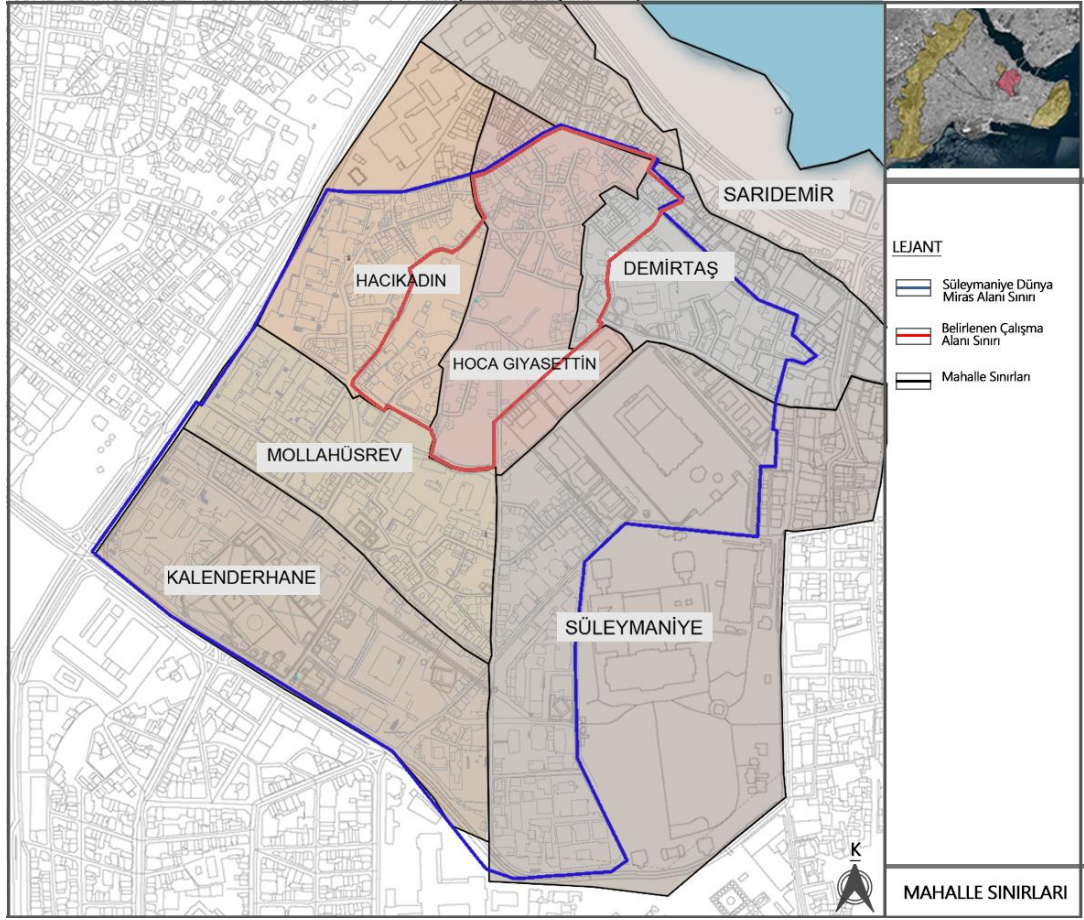
Doğuda Süleymaniye Külliyesi, batıda İMÇ blokları, Kuzeydoğu yönünde Molla Şemseddin Sokak ve güneybatı yönünde Küçük Pazar Caddesi arasında kalıp

kuzeydoğu güneybatı doğrultusunda yayılım gösteren bölge, çalışma alanı olarak seçilmiştir. Bu bölge geleneksel dokunun nitelikli sivil mimari örneklerini ve anıtsal yapılarını barındırmaktadır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3. SDMA Kültür Varlıkları (2018 İTYYP'dan düzenlenerek hazırlanmıştır).

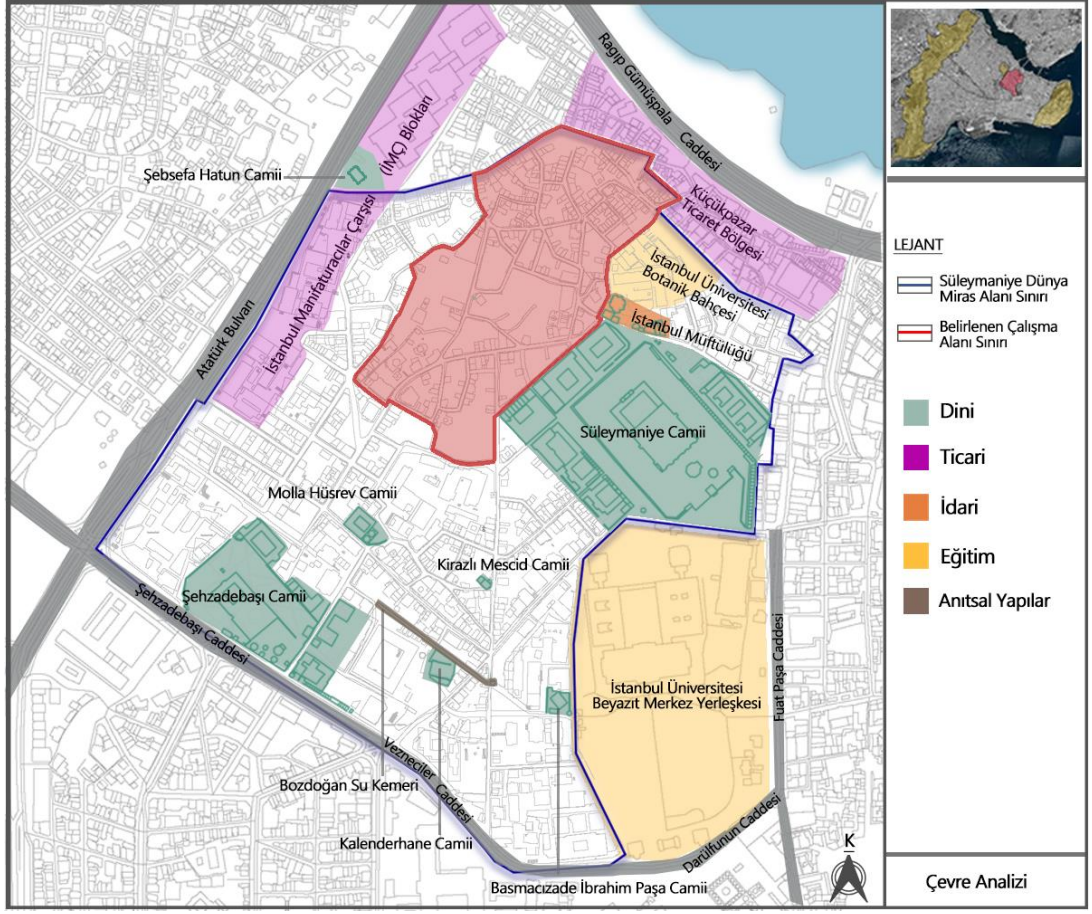
Mahalle bazında bakıldığında alan Hoca Gıyaseddin Mahallesi'nin Süleymaniye Dünya Miras Alanı sınırları içinde kalan adaları, Demirtaş Mahallesi'nin İstanbul Müftülüğü ile İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesinin bulunduğu büyük adayı sınır kabul edildiğinde batıda kalan adaları ve Hacı Kadın mahallesi sınırları içindeki Şeyh Ebu'l Vefa Camii'nin bulunduğu olarak belirlenmiştir (Şekil 2.4). Çalışma alanı 28 adadan oluşmaktadır.

Şekil 2.4. Çalışma alanı sınırları ve mahalleler

Yapılaşma ağırlıklı olarak konut yapılarından oluşmaktadır, bununla birlikte çalışma alanının kuzeyindeki Eminönü'nün önemli ticaret alanlarından Küçük Pazar yönündeki bazı parseller ticaret işlevindedir. Çalışma alanı içerisinde eski semt dokusunun önemli parçası mahallelerin kurucu yapıları olarak nitelendirilen mahalle mescitlerinden Sarı Beyazıd Camii, Hoca Gıyaseddin Camii, Kâtip Şemseddin Cami, Softa Hatıp Camii bulunur. Bununla birlikte semtin ilk iskânından bu yana önemli tesiri olan ve etkisini sürdüren Şeyh Ebul Vefa Camii burada yer alır. Bizans dönemi kilisesi camiye dönüştürülmüş dini yapılardan Molla Gürani Camii de sınırlar çerisindedir. Bununla birlikte Rehabula Kadın Çeşmesi, Ali Efendi Çeşmesi, Yoğurtçuoğlu Çeşmesi, sarnıçlar ve Küçük Pazar Hamamı bölgede yer alan diğer anıtsal yapılardır. Çalışma alanının yakın çevresinde Fatih ve Eminönü'nün önemli kentsel odak noktaları yer alır. Eski Sarayın bulunduğu konum üzerinde yer alan Seraskerlik Kapısı olarak ilk hali ile askeri, sonrasında Harbiye Nezareti ile idari,

Darülfünun ve günümüzde İstanbul Üniversitesi Merkez yerleşkesi olarak eğitim işlevinde kullanılan semtin nirengi noktalarından biri olarak değerlendirebileceğimiz alan bu bölgelerden biridir (Günergün, 2006, s.140). Üniversite yerleşiminin kuzeyine doğru ilerledikçe karşımıza çıkan İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi ve aynı alan içerisinde konumlanmış olan İstanbul İl Müftülüğü binası vardır. Kuzeye doğru devamında çalışma alanının Haliç kıyısına inen adaları, Küçük Pazar ticari bölgesine komşu konumdadır. Atatürk Bulvarı üzerinde yer alan İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ) yakın mesafedeki diğer önemli ticari alandır. Şüphesiz semtin oluşum ve gelişim sürecindeki mekânsal organizasyonunda önemli tesiri olan, semte ismini veren, kendi içinde farklı fonksiyonları bir arada bulunduran Osmanlı Dönemi şaheseri Süleymaniye Külliyesi ile yakın etkileşimde bir alandır. Tüm bu girdiler göz önüne alındığında Süleymaniye semtinin Bizans döneminden günümüze değin önemli anıtsal yapılarından, dini, kültürel, ticari, idari ve eğitim birimlerine kadar pek çok yapının alanın sınırları içinde veya yakınında olmak üzere münferit noktalarında konumlanmış olduğu görülmektedir (Şekil 2.5). Çalışma alanının sınırlarının belirlenmesinde alanın özgünlüğünün bir parçası olan anıtsal yapılardan bir kısmının mevcut olması belirleyici unsurlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte konut ağırlıklı tescilli parsellerin yoğunluğu da bir diğer önemli seçim sebebidir.

Şekil 2.5. Çalışma alanı içerisindeki önemli yapılar ve bölgeler

2.1.2. Uygulanacak İnceleme ve Analiz Yöntemi

Evrensel değerlere sahip miras alanlarının özgünlüğünü yeterli ve etkili anlatmanın gerekliliğinden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmada, Nara Özgünlük Bildirgesi'nde yer alan kavramlar, inceleme çalışması için yönlendirici unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu amaçla çalışma için Nara Bildirgesi'nde geçen kavramlarla paralellik gösteren Çizelge 2.1'deki kavramlar belirlenerek sahada gerçekleştirilen inceleme çalışmaları için kavramsal bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. Bu kavramlar: Yerleşim, tasarım ve tarihi dönüşüm olarak belirlenmiştir.

Nara Özgünlük Bildirgesi Kavramları	Tez kapsamında belirlenen kavramlar
tasarım ve biçim	Tasarım
gelenek ve teknikler	
malzeme ve nesne	
konum ve yerleşim	Yerleşim
ilk tasarım ve tarihi evrim	Tarihi Dönüşüm

Çizelge 2.1. Araştırma kavramları

Özgün niteliklere sahip bir semtin dokusunu oluşturan unsurlar irdelendiğinde, bunların ifade biçimi olarak kullanılabilir yerleşim ve tasarım kavramları öncelikli olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte zaman içerisinde özgün dokusunda büyük bir değişim gözlenen alanın tarihi dönüşümü ele alınarak mevcut durum ve özgün hali karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilecektir.

Yapılı çevrenin mekânsal dokusunu oluşturan unsurlar ada, parsel, sokak ve yapı özelinde ele alınmıştır. Yerleşim kavramı, ada çeperlerinin oluşumu ve bir araya gelişi, ada içerisinde parsel yerleşimi ve bina konumlandırılışını ifade eder. Sokak dokusunu oluşturan evlerin, topografyanın sunduğu şartlara uyum sağlayarak ve sokağın biçimsel özelliklerine de riayet ederek yerleşimi bu kavrama yönelik önemli hususiyetler sunmaktadır. Yerleşim kavramı ada bazında ve sokak bazında incelenecektir. Tasarım kavramı yapı bazında ele alınacaktır ve geleneksel dokunun en görünür veçhesi olarak ilk etapta göze çarpan mimari tipoloji zenginliği ifade edilecektir. Bununla birlikte ada ve sokak için inceleme kriteri olarak ele alabileceğimiz tarihi dönüşüm, geçmişten günümüze yaşanan olumlu olumsuz yönleriyle doku değişimini ifade edecektir.

Tarihi-coğrafi yaklaşımın kurucusu olan Conzen, şehir oluşumunu tutarlı bir bütün olarak görür ve bu bütünü oluşturan farklı düzeylerdeki kentsel örüntülerin ise alt, orta ve üst ölçekte olmak üzere birbiri içine geçerek bütünleşmeyi gerçekleştirdiğini belirtir (Ünlü, 2018, s.63). Bu bilgidен hareketle analizler, çalışma alanının geleneksel doku bütünlüğünü oluşturan farklı düzeydeki üç biçim bileşeni bazında etaplandırılarak gerçekleştirilmiştir. Sokaklar, adalar ve yapılar dokuyu

oluşturan bileşenler olarak üst ölçekten alt ölçeğe doğru bir inceleme akışı ile ele alınarak bütünlüğün kavranması için bir yöntem denemesi uygulanmıştır.

2.1.3. Mekânsal Özellikler

İstanbul'un fetih sonrası inşası sürecine bakıldığında Süleymaniye semtinin oluşumunu başlatan zemine yönelik bilgilere ulaşılabilir. Buradan hareketle Fatih Dönemi'nde Süleymaniye bölgesindeki mahalleler ve kurucu mescidlerden bahsetmek gerekmektedir. Çalışma alanı olarak belirlenen bölgenin sınırları içerisinde yer alan, Fatih Dönemi mahallelerinin isimleri: Sarı Bâyezid, Mehmed Paşa, Voynuk Şücâüddin, Şeyh Vefa, Hoca Hayrüddin, Hızır Bey, Suhte Hatıp olarak tespit edilmiştir (Onur ve Numan, 2020). Çalışma alanı 18. yy'da konut dokusunun yoğun olduğu bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel itibarıyla kentteki arsaların küçük olduğu, arsalar küçük de olsa evlerin bir bahçe veya avluya sahip olduğu, evlerin yollarla etkileşimi bağlamında çıkmaz sokakların varlığı ve evlerdeki mekan organizasyonunda kamusal alandan özel alana geçişin kademeli olduğu bilinmektedir (Akgün Özkaya, 2015).

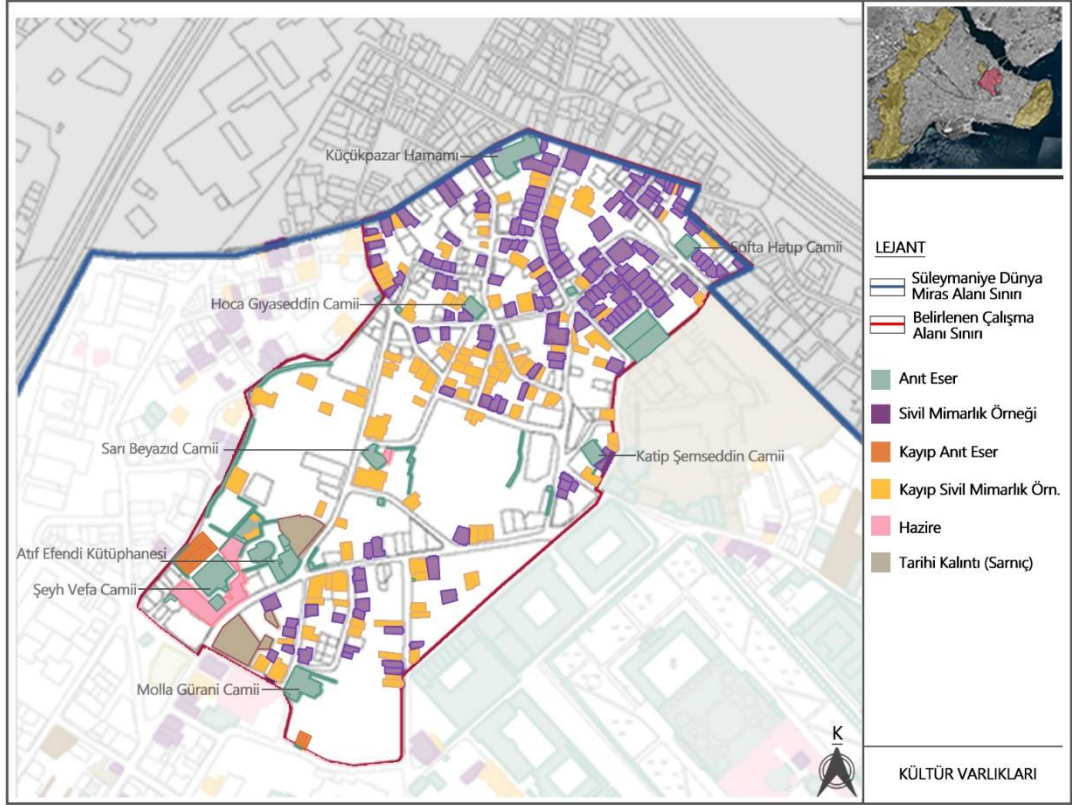
İstanbul'daki mahalle isimlerinin ve sınırlarının değiştirildiği 1926 kanunu sonrasında Süleymaniye semtinde de değişiklikler olmuştur, mahallelerin büyük çoğunluğu birleştirilmiştir ve bu değişiklikler sonucunda yeni mahalle sınırlarının genişlediği ve sayısının azaldığı görülmektedir (Onur ve Numan, 2020) (Çizelge 2.2).

Günümüz Mahalleri	Hoca Gıyaseddin	Hacı Kadın	Demirtaş
Fatih Dönemi Mahalleleri	Mehmed Paşa Hızır Bey Sarı Bayezid Molla Gürani Hoca Hayrüddin	Sarı Bayezid Şeyh Vefa Voynuk Şücâüddin	Hoca Hayrüddin Suhte Hatıp

Çizelge 2.2. Fatih Dönemi ve güncel mahalleler

Günümüz mahalle sınırları dikkate alınırsa çalışma alanı sınırları içerisinde 3 mahallenin yer aldığı görülmektedir. Bunlar: Hoca Gıyaseddin, Hacıkadın ve Demirtaş Mahalleleridir.

Kültür Varlıkları: Çalışma alanı içerisinde yer alan kültür varlıkları Şekil 2.6'da gösterilmiştir. Buna göre alanda sivil mimarlık örneklerinin yoğunlukta olduğu görülür. Bununla birlikte güncel durumu ifade eden haritada kayıp sivil mimarlık örnekleri de tespit edilmiştir. Küçükpazar Hamamı, Softa Hatıp Camii, Sarı Beyazlı Camii, Atıf Efendi Kütüphanesi, Şeyh Vefa Camii, Molla Gürani Camii, Katip Şemseddin Camii, Hoca Gıyaseddin Camii günümüze ulaşmış anıt eserlerdir.

Şekil 2.6. Çalışma alanındaki kültür varlıkları

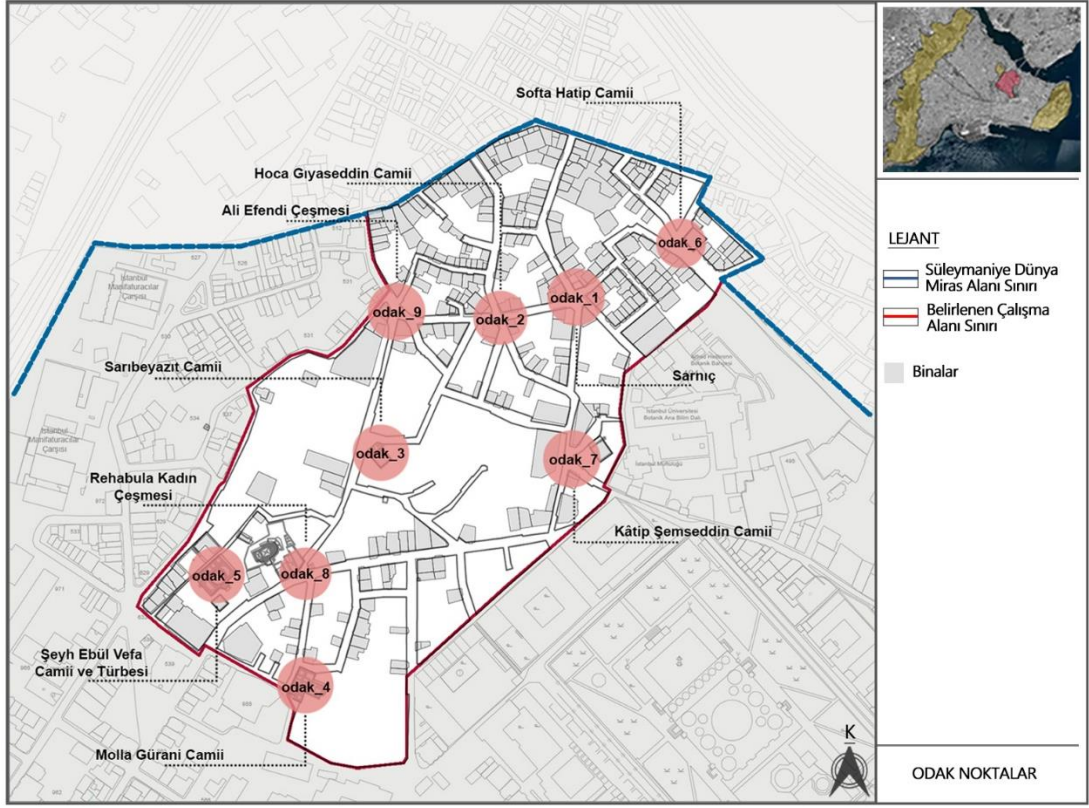
Odak noktaları: Mahallelerin organizasyonu ile oluşan semt içindeki bazı odak noktaları mekânsal gelişim sürecinde önemli rol oynar. Öncelikli olarak mahallerin oluşum sürecinde önemli katkısı olan, merkezi nitelik kazanmış anıt yapılar odak noktaları olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte bireylerin kent yaşamına katılım sağladığı, kent içindeki toplanıp dağılma alanları, kavşaklar, ulaşımın kırılma noktaları

veya yolların kesişimi de odak noktaları olarak değerlendirilir (Lynch, 2010). Süleymaniye semti içerisindeki sokak kesişimleri belirgin açık alanlar olarak karşımıza çıkar. Çalışma alanındaki mahallelerde ilk olarak dikkat çeken cami ve mescidlerdir. Buradan hareketle mahallelerin kurucu mescidleri, sokak kesişimleri ve çeşmelerin işlevselliği ile mahalle halkının sosyal hayatında geçiş güzergahı olarak meydana dönüşen alanlar semtin odak noktalarını teşkil etmektedir. Çalışma alanı içerisindeki her bir odak noktası numaralandırılarak ifade edilmiştir (Şekil 2.7). Bazı odaklarda birkaç sokak birleşerek geniş bir alan oluşturmuştur ve odak_1’de buradaki merdiven belirleyici unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu noktada aynı zamanda alandaki büyük anıt eserlerden sarnıç yapısı da yer alır. Osmanlı geleneksel yerleşim dokusunda mahallelerin kurucu mescitler etrafında oluşması semtlere özgün nitelik kazandıran unsurlardan biri olarak görülebilmektedir. Odak nokta olarak değerlendirdiğimiz mescit ve camiler mahallelere ismini vermekle birlikte, aynı dine mensup sakinlerin mescid çevresindeki yapılaşmada mukim olduğu bir sosyal çevre resmi ortaya koyar. Çalışma alanı içerisinde ve yakınında konumlanan, 1926 öncesinde mahallesi olan, 7 mescit tespit edilmiştir (Onur ve Numan, 2020).

Hoca Gıyaseddin mahallesinde yer alan kurucu mescidler ve camiler: Hoca Gıyaseddin Camii (Mehmed Paşa Mescidi), Sarı Beyazıd Mescidi, Molla Gürani Camii ‘dir.

Hoca Gıyaseddin Camii/Mehmed Paşa Mescidi (odak_2): Mehmetpaşa Yokuşu ile Kasnakçılar Sokağı’nın birleştiği köşede bulunur. İlmiye sınıfına mensup, Akşemseddin’in yeğeni Gıyaseddin Mehmed Efendi tarafından 16. yy başlarında yaptırılmıştır (Karaman, 2017, s.260) . Cami günümüzde ibadete açıktır.

Sarıbeyazıt Camii (odak_3): Banisi Fatih Sultan Mehmed’in ulemâsındandır (Ayvansarayı, 2001, s.192). Vefa Türbesi’nin kuzeyinde Süleymaniye Külliyesi’nin batısında yer alır. Vefa Camii Nahiyesinde Mahalle-i Mescid-i Sâru Bâyezid ismi ile kaydedilen mescid vakfiyelerde yer almamaktadır (Ayverdi, 1958). Cami günümüzde ibadete açıktır.

Şekil 2.7. Çalışma alanındaki odak noktalar

Molla Gürani Camii (odak_4): Yapının ilk hali Bizans Dönemi'ne ait bir kilise yapısıdır. İnşa edildiği tarih belli değildir. 1476 yılında camiye çevrilmiş ve vakfiyesi 1484 tarihlidir (Sav, 2021). Hadikatü'l Cevami'de bir mahallesinin olduğu yazılan cami, Kilise Camii adı ile anılır. Tirendaz Sokak'ın bitiminde konumlanır ve semtin önemli ibadet mekanlarından biri olarak kullanımdadır.

Hacıkadın mahallesinde yer alan kurucu mescidler Hızır Bey Mescidi, Şeyh Vefa Mescidi, Hoca Teberrük Mescidi'dir.

Hızır Bey Mescidi: İstanbul'un fethinden sonra dönemin alim şahsiyetlerinden Hızır Bey, Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un ilk kadısı olarak tayin edilmiştir (Yazıcıoğlu, 1998). Ayverdi'nin aktardığına göre, bulunduğu mahalle, Vefa Camii Nahiyesi'nde Mahalle-i Mescid-i Hızır Bey ismi ile kaydedilmiştir ve banisi Hızır Bey'in bu mescidi, vefat tarihi olan 1459'dan önce yaptırdığı ve mahallesinin etrafında teşekkül ettiği bilinir. Hızır Bey'in kendi camisi yerine Voynuk Şücâüddin Camii'ne defnolması vefatından sonra caminin inşasının bittiğini düşündüren bir noktadır. Hızır Bey Camii'nin İstanbul'un Türkler eli ile yapılan ilk mabedlerinden

biri olması önemli özelliklerindedir (Ayverdi, 1958). 2009 yılında restore edilen cami ibadete açık vaziyettedir.

Hoca Teberrük Mescidi: Hacı Teberrük tarafından yaptırılan caminin vakfiye tarihi 1476'dır. Hadikatü'l Cevami'de Yahya Güzel Mescidi ismi ile kaydedilmiş olup geçirdiği yangın sonrası yeniden inşa edildiği ifade edilmiştir (Ayvansarayi, 2001). Bugünkü İstanbul Manifaturacılar Çarşısı'nın bulunduğu alanda konumlanan mescid, 1918 yılında bir yangın sonucu enkaz haline gelmiş ve sonraki yıllarda bölgedeki imar faaliyetleri esnasında yıkılmıştır.

Şeyh Ebül Vefa Camii (odak_5) : Fatih dönemi alimlerinden Şeyh Muslihuddin Mustafa İbnülvefa dönemin önemli alim şahsiyetlerinden biridir. Fatih Sultan Mehmed tarafından adına yaptırılan cami zamanla başka birimlerin de eklenmesiyle külliye kompleksine dönüşmüştür. Şeyh Vefa ve müridleri tarafından tekke işlevi ile kullanılan külliye, bulunduğu semte de ismini vermiştir.

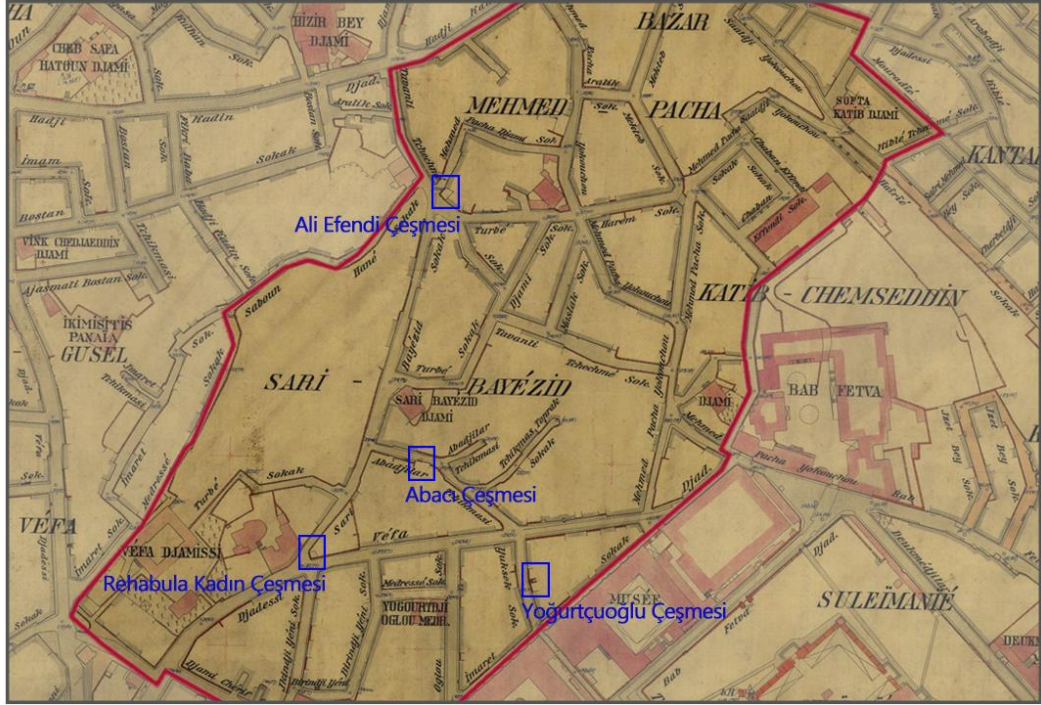
Demirtaş mahallesinde yer alan kurucu mescidler, Softa Hatip Camii ve Katip Şemseddin Mescidi'dir.

Softa Hatip Camii (odak_6): Hayriye Hanım Sokağı üzerinde yer alır. Hadika'tül Cevami'de caminin banisinin Fatih ulemasından Hoca Hayreddin olduğu yazmaktadır. Caminin ilk hali yıkılmış tamamen yeniden yapılmıştır (Karaman, 2017, s.424). Cami günümüzde ibadete açıktır.

Katip Şemseddin Camii (odak_7): Mehmet Paşa Yokuşunda yer alan, inşa tarihi bilinmeyen cami II.Bayezid döneminde yapılmıştır. Hadikatü'l Cevami'de II.Bayezid'in Sır Kâtibi Kâtip Kasım tarafından inşa edildiği geçmektedir. Cami günümüzde ibadete açıktır.

Geleneksel dokunun bir parçası hüviyetinde olan ve şehrin merkezi noktalarındaki konumunun yanında mahalleler bazında da önemli işlevselliğe sahip mimari yapılardan çeşmeler, çalışma alanı içinde odak olarak değerlendirilebilecek noktalardır. Türk kültüründe aziz ve mukaddes görülen su, topluma bir hizmet vesilesi görülerek, susayan birine su vermenin ve bunun için yol üstlerinde bir çeşme, sebil gibi yapılar inşa ettirmenin hayır hasenat olarak kabul edilmesiyle, külliyelerin, evlerin veya sokakların cephelerinde veya köşelerinde adeta vurgu oluşturan yapılar olarak

inşa edilmiştir (Çetintaş, 1944, s.128). Çalışma alanında yer alan çeşmeler genel itibariyle sokak kesişimlerinde, özgün doku içinde sosyal hayatın çevresinde hareket bulduğu birer nişane olarak yerini almıştır (Şekil 2.8). Bunlar günümüze ulaşmış Rehabula Kadın Çeşmesi (odak_8), Ali Efendi Çeşmesi (odak_9) (Şekil 2.9). Bulunduğu sokağa ismini veren Abacı Çeşmesi bugün bölgedeki yıkıntılar arasında kalmış vaziyettedir. Bununla birlikte çalışma alanı içerisinde duvar çeşmesi olan yıkıntılar içinde kaybolmuş ve günümüze ulaşamamış anıt eserlerden biri olan Yoğurtçuoğlu Çeşmesi'nin yer aldığı bilinmektedir (Şekil 2.10).

Şekil 2.8. Çalışma alanındaki çeşmeler, Alman Mavileri Haritası

Şekil 2.9. Çalışma alanındaki çeşmeler

Şekil 2.10. Çalışma alanında yıkıntılar arasında kalmış çeşmeler

Önemli Akklar: Süleymaniye Külliye'si ve alan içerisindeki odak noktaları baz alınarak önemli akkların tespiti yapılmıştır (Şekil 2.11).

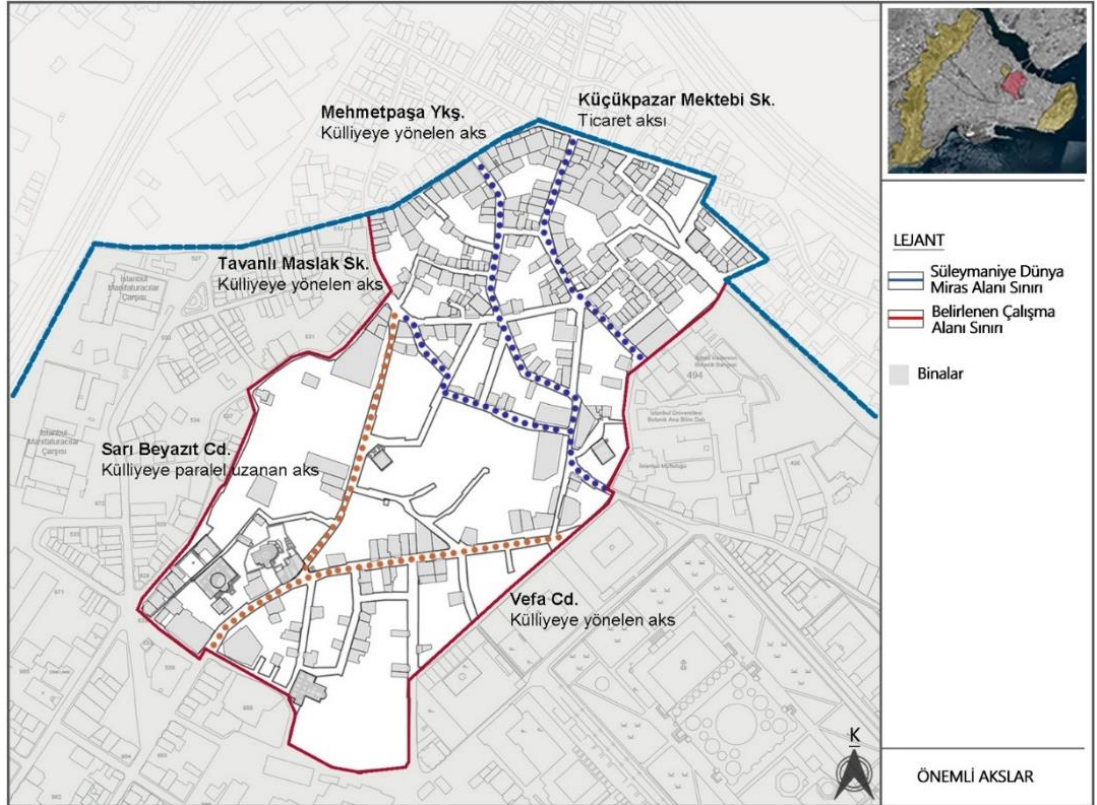
Vefa Caddesi: Semtin en önemli dini merkezlerinden Süleymaniye Camii, Şeyh Vefa Külliyesi ve Molla Gürani Camii'ni birbirine bağlayan bir caddedir. Eğimli topoğrafyasıyla ve aksı boyunca kendisini çevreleyen konutlar, çeşme, hazire, Atıf Efendi Kütüphanesi gibi yapılarıyla önemini günümüze değin sürdürmektedir.

Sarı Beyazıd Caddesi: Atıf Efendi Kütüphanesi ve Rehabula Kadın Çeşmesinin yer aldığı ve Vefa Caddesi ile buluşuran kesişim noktasında başlar. Külliyeye paralel uzanarak Sarı Beyazıd Camii önünden geçer ve semtin iç bölgelerine ulaştırır.

Mehmet Paşa Yokuşu: Süleymaniye Medreseleri ve Mimar Sinan Türbesi'nin bulunduğu Fetva Yokuşu ile başlayan Küçükpazar'a yönelen bir yokuş sokaktır. Külliye yönelen alanın Haliçe doğru aşağı bölgelerini külliye ulaştıran uzun ve sürekli önemli bir akstır. İsmi güzergahında bulunan Mehmed Paşa Camii'nden (Hoca Gıyaseddin Camii) almış olma ihtimali yüksektir.

Tavanlı Maslak Sokak: Tavanlı Çeşme Sokak ile birleşerek uzun ve sürekli bir sokak haline gelmiştir. Alanın iç bölgelerini külliye ulaştıran önemli bir iç akstır.

Küçükpazar Mektebi Sokak: Ticaret bölgesini alana bağlayan bir sokaktır. Süleymaniye'nin yamaçlarından Haliç kıyılarına doğru ilerleyen bölgelerde ticari alanların yoğunlaştığı görülür. Küçükpazar semti olarak bilinen bu bölgede yalnızca ticaret değil, konutlar yer alır. Araphan gibi dönemin ticaretinde önemli yere sahip hanlar bu bölgede yer almıştır. Zamanla bu bölgede yer alan konut sahipleri ticari yoğunluğun etkisiyle evlerini terk etmiş ve konutlar da depo, imalat veya konaklama gibi işlevlerde kullanılmıştır.

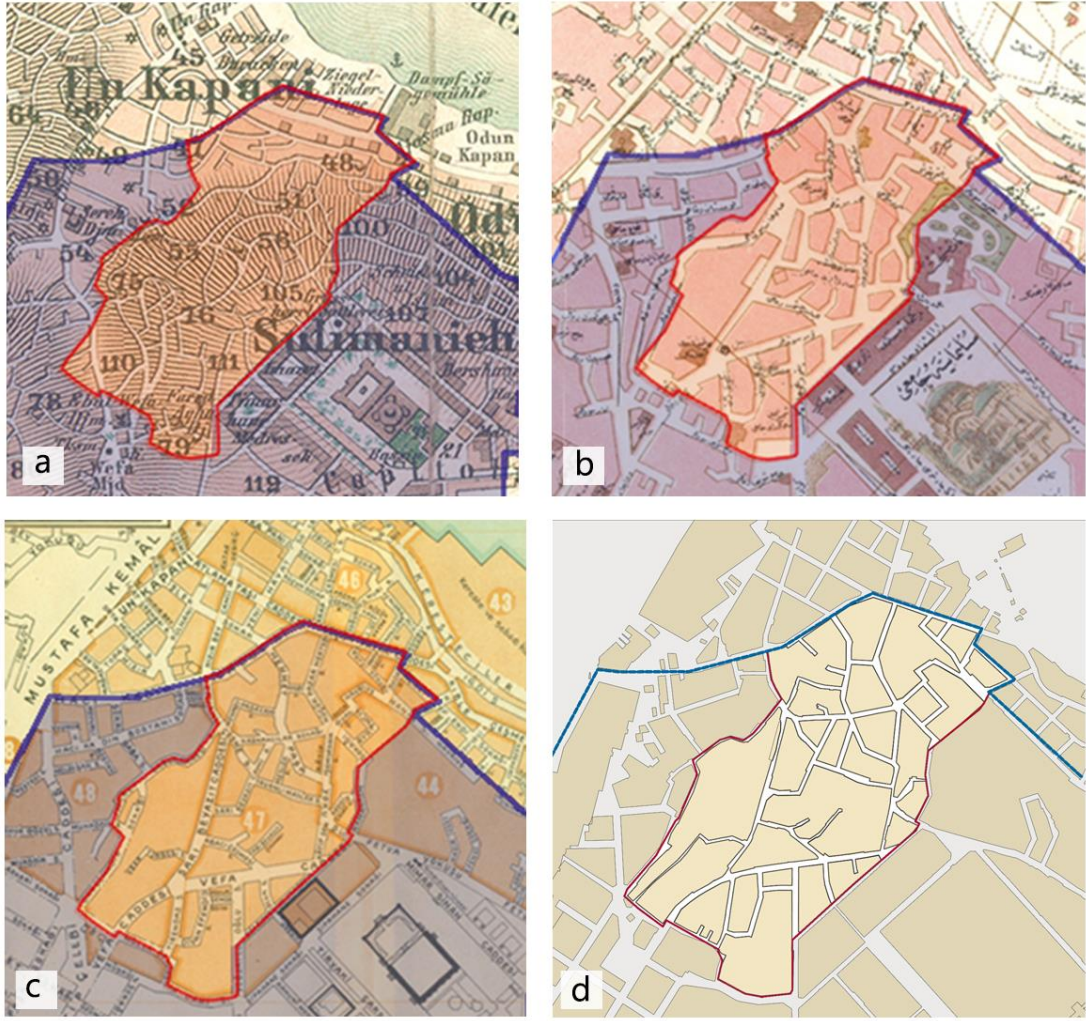
2.2. ADA BAZINDA İNCELEME

Ada bazında gerçekleştirilen incelemeler belirlenen çalışma alanı içerisinde seçilen bazı adalar özelinde yapılmıştır. Başlangıçta eski haritalar üzerinden yapı adaları ve yol akslarında yaşanan morfolojik değişim gözlenmeye çalışılmış bunun için 1847, 1914, 1934 ve 2021 yıllarına ait eski haritalar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Tarihi haritalar üzerinden alanda 1866'dan 1918'e kadarki 60 yıllık süreçte adalarda değişimler olduğu görülmektedir (Şekil 2.13). 1866'da yapı adalarının daha küçük ve parçalı biçimlerde, yol akslarının ise 2021'e göre daha eğrisel ve kıvrımlı formda biçimlendiği görülür. 1918'den günümüze olan yaklaşık 100 yıllık süreçte ada formlarının büyük oranda aynı kaldığı gözlenmektedir (Şekil 2.13). Bölgedeki adaların büyük bir çoğunluğunun tarihi harita ile büyük oranda benzer olması kentin dokusunun tarihsel değerini ortaya çıkardığını söyleyebiliriz.

Geleneksel dokunun en önemli parametrelerinden biri olarak görülebilen adaları oluşturan parsellerin büyüklükleri ve zaman içerisinde parsellerde meydana gelen bölünmeler ve birleşmeler incelenmiştir. Bununla birlikte bina parsel ilişkisi ve bahçe konuları ele alınacaktır. "Arsa ve binaların fiziki ölçüleri, hem evlerdeki konfor koşullarına dair bir ipucudur, hem de kent dokusunun yoğunluğuna ilişkin fikir verecektir" (Özkaya, 2015, s.89).

Doluluk-boşluk faktörü semtin geleneksel dokusunu oluşturan unsurlardan biridir. Süleymaniye'nin konut işlevi en yoğun bölgesi olarak nitelendirebileceğimiz çalışma alanında doluluk-boşluk analizi ile parsel-bina büyüklüğü kastedilmektedir. Semtin yoğunluğu hakkında bir fikre sahip olmak için ada bazında bina ve boşlukların genel toplamını incelemek faydalı olacaktır. Parsel üzerinde binanın kapladığı alan ve parselde binadan arta kalan boşluklar olarak incelenir.

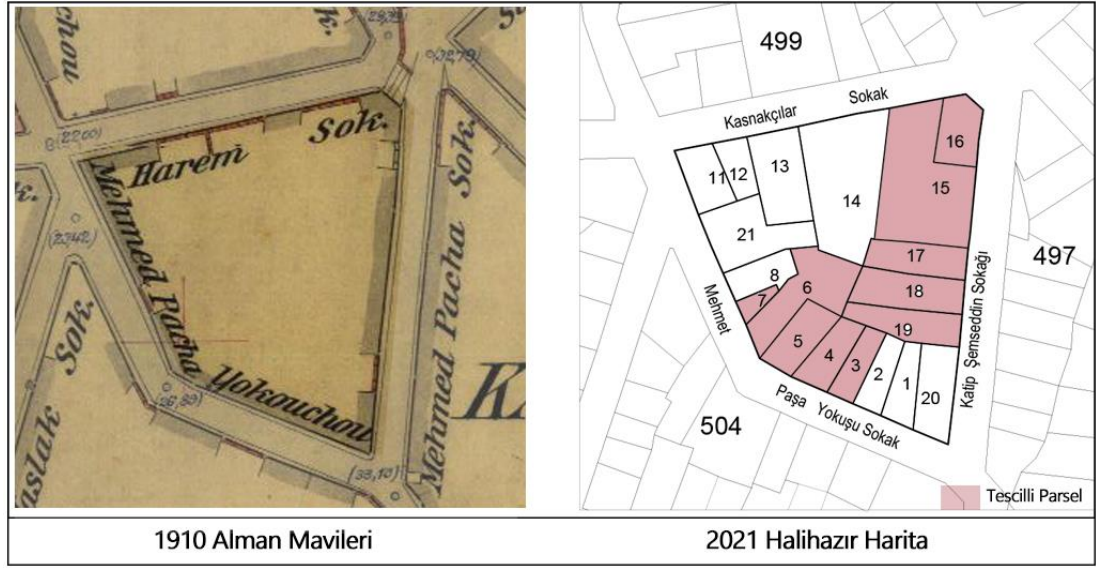

Şekil 2.12. (a) Stolpe (1866), (b) Necip Bey (1918) Haritaları (İTAAB), (c) Şükûpazar Nahiye (1934) Haritası (İstanbul Şehri Rehberi), (d) Güncel Hâlihazır (İBB)

Süleymaniye semtine ait tarihi verilerden edindiğimiz bilgilere göre belirlenen bölge ağırlıklı olarak konutlardan oluşmaktadır. Süleymaniye'nin evrensel değerini oluşturan geleneksel yerleşim dokusu bu konutların hususi özellikleri ile özgün karakterini kazanmıştır. Konutların tipolojik karakterlerinin oluşumu Osmanlı'nın son dönemlerine tarihlenmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte değişen sistem ve politikalar kentsel dokuyu etkileyen sonuçları da beraberinde getirmiştir. 1950'li yıllara kadar özgünlüğünü korumuş ancak yaklaşık olarak bu tarihten sonra özgün niteliklerini kaybeden bir yok oluş dönemi başlamıştır. Konut sahiplerinin yavaş yavaş evlerini terk etmesi ve bölgeye yerleşen mülteci nüfus konutların bakımsız kalmasına sebep olmuştur. Belirlenen bölgenin gelişim ve değişim sürecine yönelik 1950 ve

öncesine ait yeterli bilgiye ulaşamadığı için özgünlüğünü büyük oranda koruduğu yıllara yakın bir zaman olarak görebileceğimiz 1966, 1982 yıllarına ait eski hava fotoğrafları ve 1979 hâlihazırda ada bazında gerçekleştirilen incelemenin tarihi referansı olarak kullanılmıştır. Parselasyon hakkında yapılan incelemede, yapılar hakkında net bilgi vermiyor olsa da parsel sınırlarının okunabileceği 1930 eski kadastral haritasından yararlanılmıştır. Ayrıca daha eski döneme ait Alman Mavileri haritalarından da faydalanılmıştır. Bu haritalarda yapı adaları, sokaklar ve kamu binaları gösterilmiştir ancak parsel düzeyinde bilgi verilmemiştir (Cantemir, 2009, s.250). Dönemin parsel bazında önemli veri kaynağı olarak kullanılan Pervititch Haritaları'nda Atatürk Bulvarı'nın geçtiği yakın alanlara isabet eden kısımlara yer verilmediği için bölgenin en eski döneme ait verileri Alman Mavileri haritaları üzerinden takip edilmiştir.

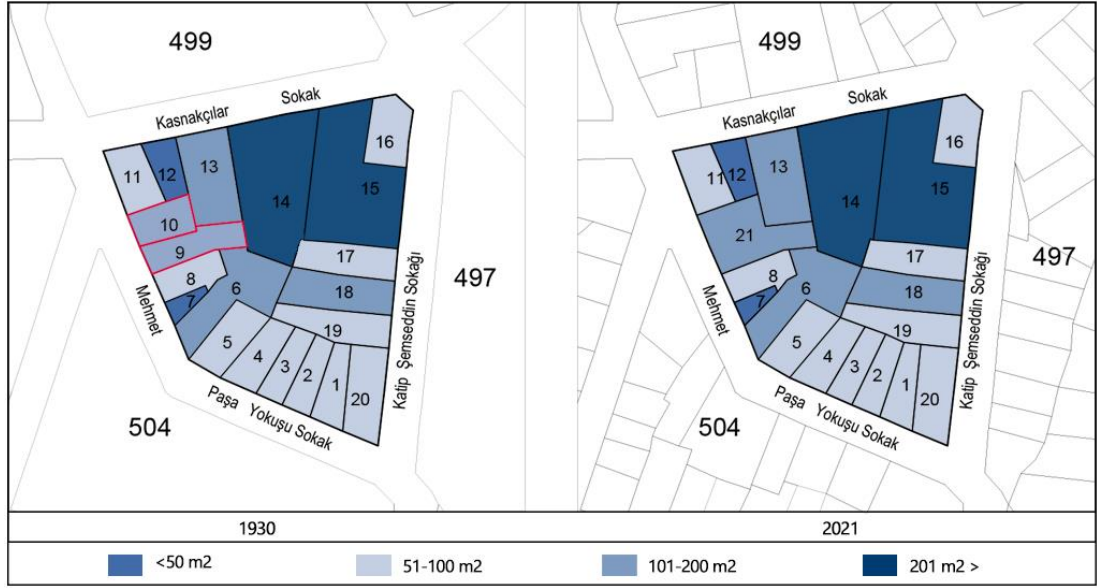
Çalışma için belirlenen bölge içerisinde 6 yapı adası seçilmiştir (Şekil 2.14). Seçilen bu adaların parsel kullanımı özelliklerinin değerlendirilmesi geleneksel dokuyu oluşturan yoğunluk ve arazi kullanım özellikleri gibi konular hakkında fikir verecektir. Belirlenen adalar tescilli parsellerin yoğunlukta olduğu ve parsel yerleşimi, boyutları, parsel bina ilişkisi gibi özellikleri itibarıyla farklı karakterde adalar seçilmiştir. Bu sayede genel semt dokusuna yönelik bir çıkarımda bulunmak da mümkün olacaktır.

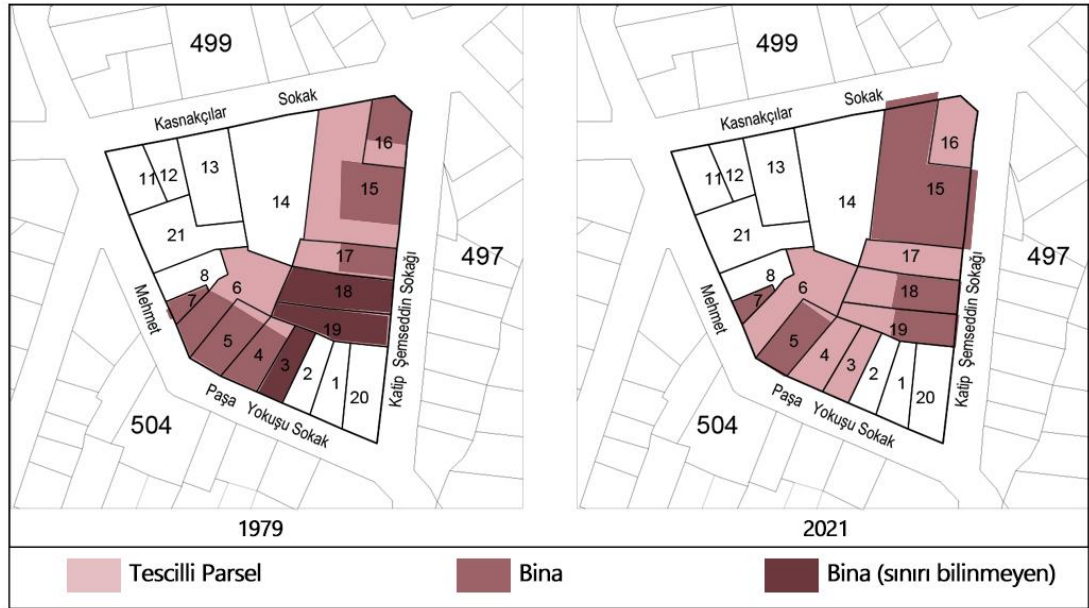
Şekil 2.14. Eski ve güncel haritada ada sınırları

1930 eski kadastral haritası ile 2021 hâlihazır haritası üzerinden parsel sınırları ve büyüklükleri ilişkisi incelendiğinde Şekil 3.14’de görüldüğü gibi farklı biçimlerde ve farklı büyüklüklerde parsel dokusunun oluşumu görülür. Parseller dikdörtgen, L şeklinde ve üçgensel biçime sahiptir. Eski haritada görünen 9 ve 10 parseller, güncel hâlihazırda 21 parsel olarak birleştirilmiştir, diğer parsel sınırlarında değişiklik olmamıştır. 51-100 m² arası büyüklüğe sahip parsel sayısı yoğunluktadır (Şekil 2.16). Konutların kat adetleri, özgün yapılarda genel itibariyle 2-3 kattır.

Mehmet Paşa Yokuşuna bakan binaların sokak sınırında başladığı ve parselde yerleştiği görülür. Bu sokağa bakan yapılar bitişik nizamlı sıra evler olarak konumlandırılmış olup bina büyüklükleri açısından homojen bir doku oluşturmuştur (Şekil 3.15). Katip Şemseddin Sokak yönüne bakan cephede ise evlerin ayrıık nizamda yerleşimleri görülür. Parsel üzerinde binanın kapladığı alan ve parselde binadan arta kalan boşluklar incelenirse, tescilli parsellerin büyük çoğunluğunda evler bahçelidir. Çoğunluğu arka bahçe olmak üzere yan+arka bahçe varlığı da görülür (Şekil 2.17).

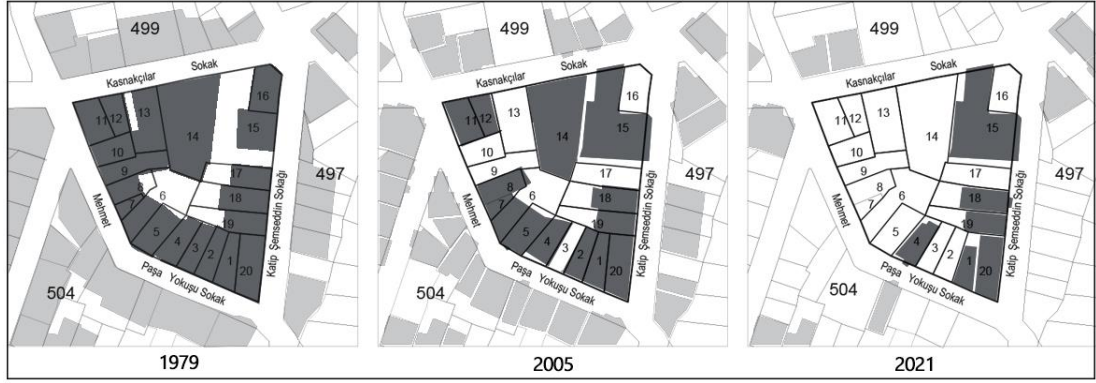

Şekil 2.15. Yıllara göre parsel sınır değişikliği- parsel alanları

Şekil 2.16. 498 Ada yıllara göre tescilli parseller ve bina yerleşimi

1979'dan 2021 yılına kadarki yirmi yıllık periyotlardaki doluluk boşluk analizi adanın dönüşümü hakkında bilgi sağlamaktadır. 1979 yılı haritası ile 2005 yılının hava fotoğrafı karşılaştırıldığında mevcut konut yoğunluğu benzeşmektedir. Ancak Yenileme Alanı kararına isabet eden 2005 yılı tarihinden 2021 yılı arasındaki süreçte bakıldığında yapı yoğunluğu önemli oranda azalmaktadır (Şekil 2.18).

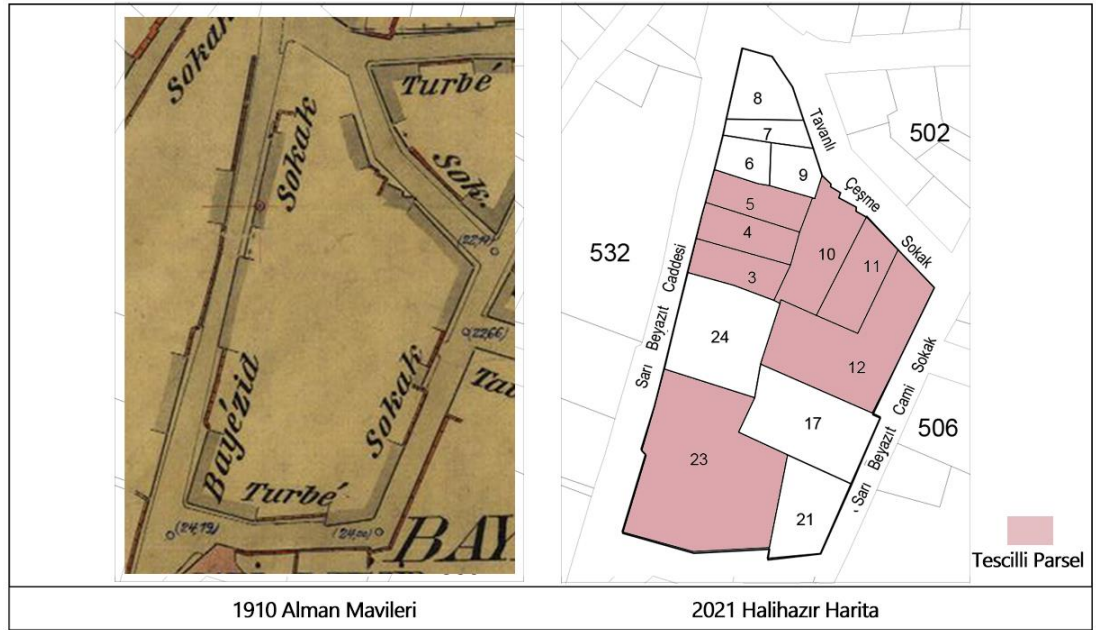

Şekil 2.17. Yıllara göre doluluk-boşluk analizi

505 ADA

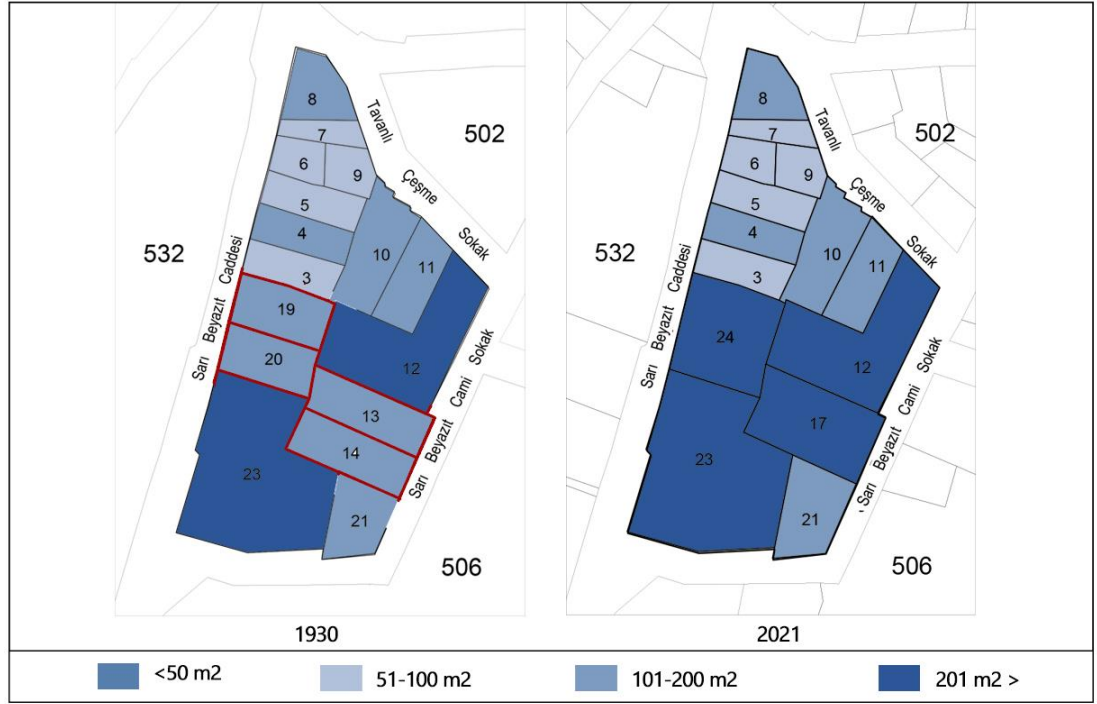
505 Ada Sarı Beyazıt Caddesi, Tavanlı Çeşme Sokak ve Sarı Beyazıt Cami Sokak ile sınırlanmış yapı adasıdır.

1910 yılına ait Alman Mavileri ve günümüz hâlihazır haritası karşılaştırıldığında yapı adasının eski biçimini koruduğu görülmektedir. Çevresindeki sokak isimlerinde değişim gözlenir. 1910'larda Türbe Sokak, günümüzde Sarı Beyazıt Cami Sokak ismi ile geçmektedir. Yapı adasında 7 tescilli parsel yer alır ancak bu parsellerdeki özgün yapılardan hiçbiri günümüze ulaşamamıştır (Şekil 2.19).

Şekil 2.18. Eski ve güncel haritada ada sınırları

Haritalar üzerinden parsel biçimleri incelendiğinde Şekil 3.18’de görüldüğü gibi farklı biçimlerde ve farklı büyüklüklerde parsel dokusunun oluşumu görülür. Parseller dikdörtgen, L şeklinde ve üçgensel biçime sahiptir. Parsel sınırları ve büyüklükleri karşılaştırıldığında bu bağlamda bazı parsellerde değişiklikler olduğu gözlenmiştir. Eski haritada görülen 19, 20, 13 ve 14 parseller ayrı ayrı ve her biri 101-200 m² aralığında parsel alanına sahiptir. 2021 haritasında 19,20 parseller birleştirilerek 24 parsel, 13 ve 14 parseller birleştirilerek de 17 parsel olarak değişmiştir ve 201 m²’den büyük alana sahip yeni parsellere dönüşmüştür. Eski haritada parsel alanları genel olarak homojen olmamakla birlikte 101-200 m² arası parsellerin yoğunlukta olduğu, güncel haritada ise parsel tevhidleri sonucu büyük parsellerin sayısı artmıştır (Şekil 2.20).

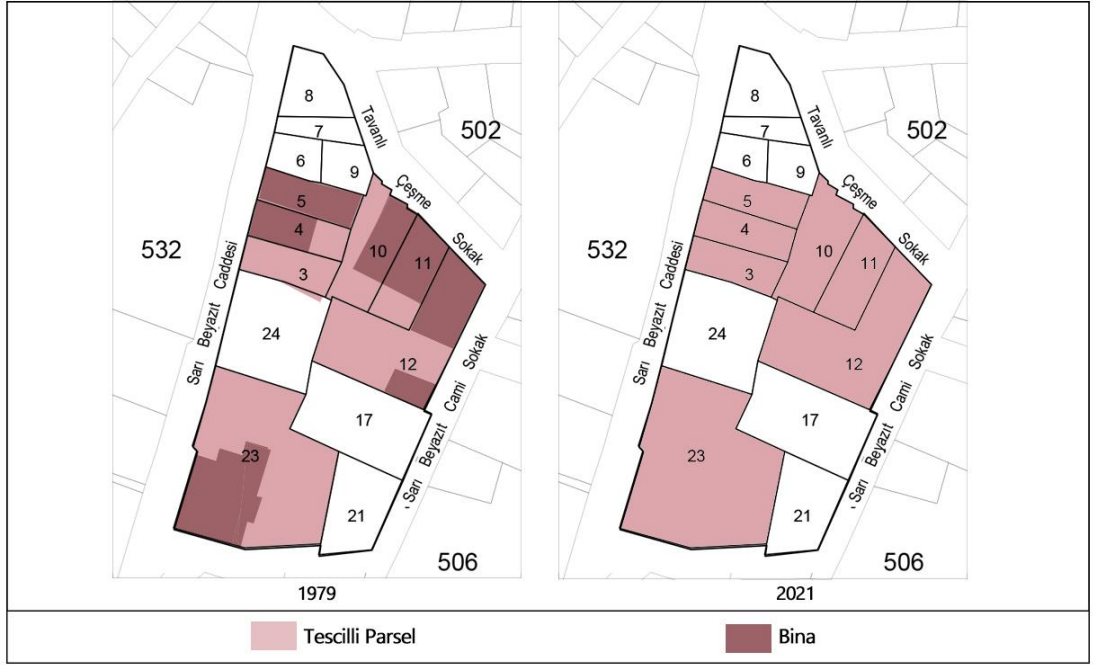

Şekil 2.19. Yıllara göre parsel sınır değişikliği - parsel alanları

Parsellerin işlevini incelediğimiz zaman ağırlıklı olarak konut yapılarının yer aldığını görmekteyiz. 3 katlı yapıların yoğun olduğu adada 2 ve 4 katlı yapılar da yer almaktadır.

1979 yılında tescilli parsellerdeki yapılaşmayı gösteren haritaya göre 3 numaralı parsel dışındaki diğer parsellerin yapıları mevcuttur. Tavanlı Çeşme

sokağına ve Sarı Beyazıt Caddesine bakan binalar sokak sınırında başlamış bitişik nizamlı yerleşmiş. En büyük parsel boyutundaki 23 Parselde yer alan sokak sınırında köşede konumlanmış yapının üç yönde yayılmış büyük bir bahçesi yer alır. 12 parsel üzerinde iki ayrı yapının yer aldığı görülmektedir. Diğerine göre daha küçük boyutlarda olan yapı hakkında bir veriye ulaşılamamıştır. Ancak müştemilat olması muhtemel olduğu düşünülmektedir. Parsel üzerinde binanın kapladığı alan ve binadan arta kalan boşluklar incelendiğinde tümü bahçelidir. Çoğunluğu arka bahçe olmak üzere, yan bahçe + arka bahçe oluşumu görülür (Şekil 2.21).

Şekil 2.20. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu

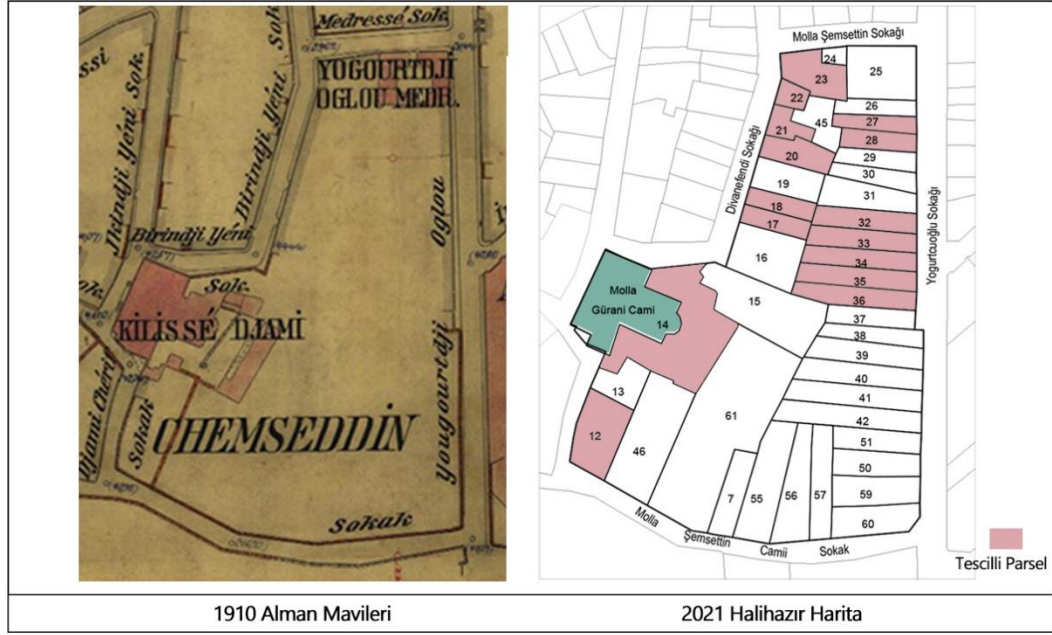
1979'dan 2021 yılına kadarki yirmi yıllık periyotlarda gerçekleştirilen doluluk boşluk analizi adanın dönüşümü hakkında bilgi sağlayacaktır. 1979 yılı haritası ile 2005 yılının haritasını karşılaştırıldığında mevcut konut yoğunluğu azalmıştır. 2005 yılı tarihinden 2021 yılı arasındaki sürece bakıldığında önemli oranda yapı yoğunluğu azalmaktadır. Ada üzerinde ayakta kalan sadece 3 yapı yer almaktadır (Şekil 2.22).

Şekil 2.21. Yıllara göre doluluk boşluk analizi

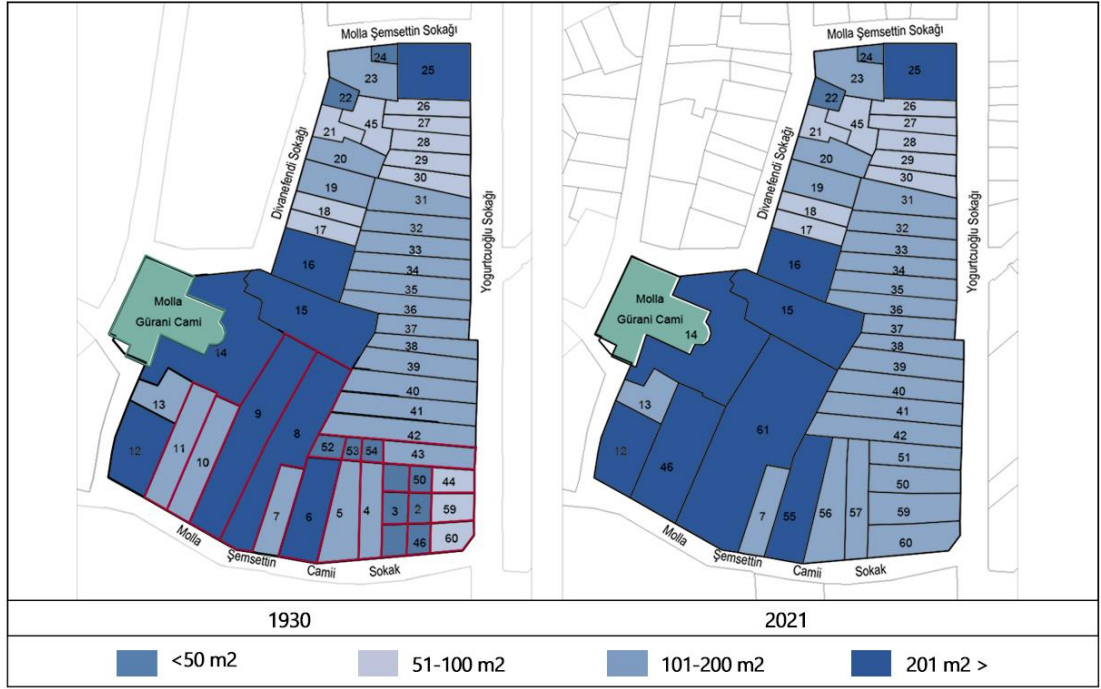
565 ADA

Alman Mavileri ve güncel hali hazır haritası karşılaştırıldığında yapı adasının eski biçimini koruduğu görülmektedir. Çevresindeki sokak isimlerinde değişiklikler olmuştur. 1910 haritasında Medrese Sokak, Molla Şemseddin Sokak olarak, Birinci Yeni Sokak ise Divanefendi Sokak olarak değişmiştir. Yapı adasında 15 parsel tescillidir. Molla Gürani Camii'nin bulunduğu parsel anıt, diğer parseller sivil mimarlık örneği tescilindedir. Alman Mavileri Haritası'nda 25 parselde yer aldığı görülen Yoğurtçuoğlu Medresesi günümüze ulaşamamıştır (Şekil 2.23).

Şekil 2.22. Eski harita ve 2021 haritasında ada sınırları

1930 eski kadastral haritası ile 2021 hali hazır haritası üzerinden parsel sınırları ve büyüklükleri ilişkisi incelendiğinde Şekil 2.24’de görüldüğü gibi farklı biçimlerde ve büyüklüklerde parsel dokusunun oluşumu görülür. Yoğurtçu Sokak’a bakan parseller genel olarak dar ve içe uzayan dikdörtgenler olarak birbirine benzeyen sıralı parseller olarak biçimlenmiştir. Genel olarak parseller dikdörtgen, kare ve çokgen biçimlere sahiptir. 50, 59, 60 parseller, eski haritada 50 m²’den düşük alana sahip küçük kare parsellere bölünmüş olarak görülür. Eski haritada 9 ile 8 parseller, 61 parsel olarak ve 11 ile 10 parseller de 46 parsel olarak birleştirilmiştir. Bununla birlikte 4, 5, 6 parseller uzantılarındaki diğer küçük parsellerle 55, 56, 57 parseller olarak birleştirilmiştir. Ada bazında 101-200 m² arası alana sahip parseller yoğunluktadır (Şekil 2.24).

Şekil 2.23. Yıllara göre parsel sınır değişikliği- parsel alanları

Adada yer alan tescilli yapıların parsel yerleşimi eski haritada ve güncel haritada incelendiğinde, her iki tarihte de tüm tescilli yapıların sokak sınırında başlayarak parsel yerleştiği görülür. Sokağa bakan yapılar bitişik nizamda konumlandırılmış olup, bina büyüklükleri açısından genel itibariyle homojen bir doku oluşturur. Yapıların parsel yerleşiminde boş kalan alanlar bahçe kullanımındadır ve tüm tescilli parsellerdeki yapılar arka bahçelidir (Şekil 2.25).

Şekil 2.24. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu

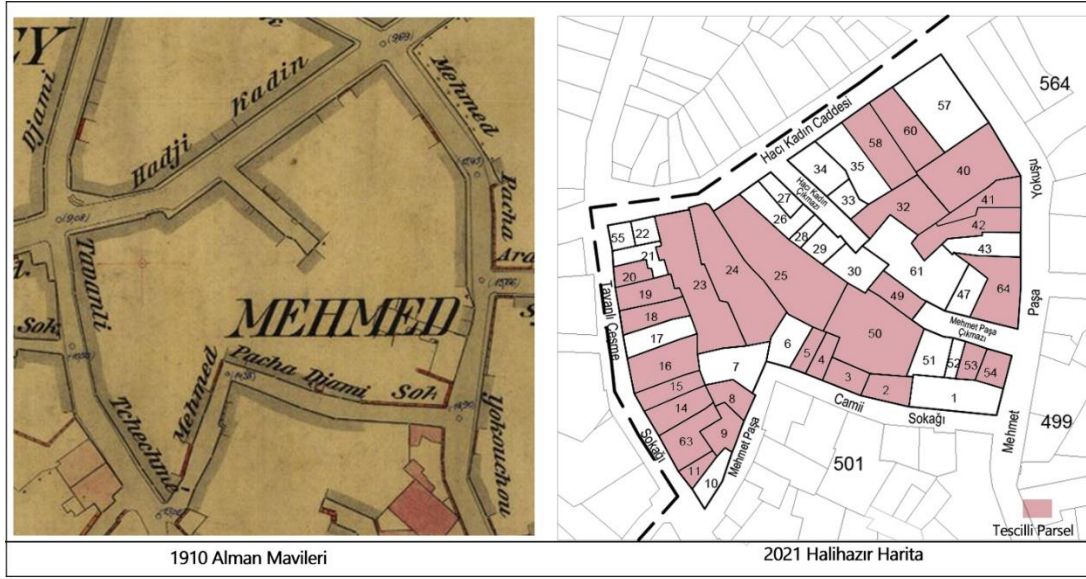
1979’da 2021 yılına kadarki periyotlar aralığında adanın doluluk boşluk analizi adanın yapı yoğunluğunu dönüşümünü ifade edecektir. 1979 yılı haritası ile 2005 yılının hava fotoğrafını karşılaştırdığımız zaman mevcut konut yoğunluğu benzer orandadır. Ancak 2005 yılından 2021 yılı arasındaki sürece bakıldığında önemli oranda yapı yoğunluğunun azaldığı görülmektedir (Şekil 2.26).

Şekil 2.25. Yıllara göre doluluk boşluk analizi

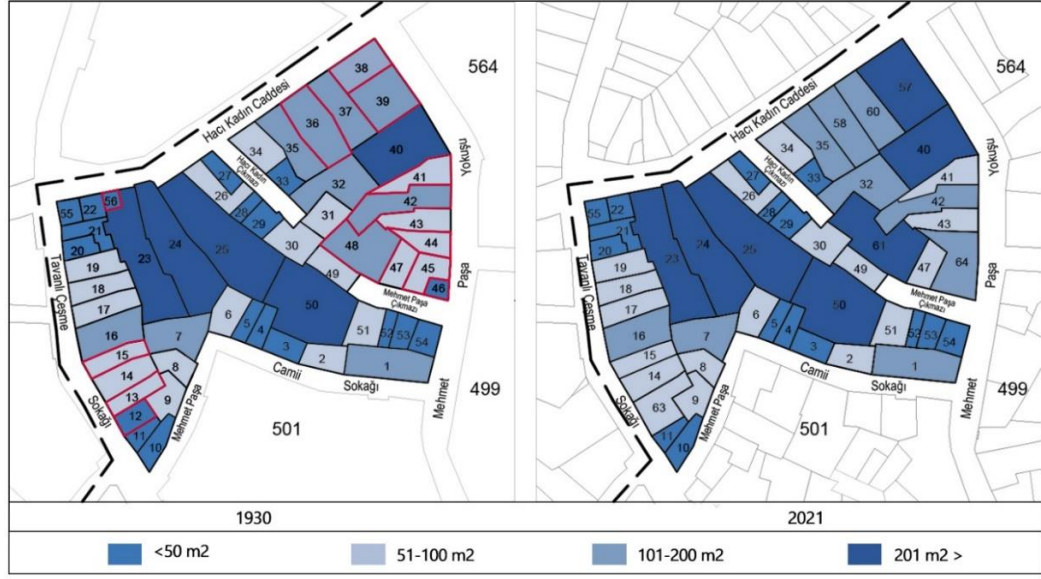
500 ADA

Alman Mavileri ve günümüz hali hazır haritası karşılaştırıldığında yapı adasının eski biçimin koruduğu görülür. Çevresinde yer alan sokak isimleri değişmemiştir. Ada içerisinde karşılıklı hizada konumlanan Hacı Kadın ve Mehmet Paşa Çıkma Sokakları yer alır. Yapı adasında 28 tescilli parsel yer alır, parsellerdeki özgün yapılardan 17 yapı günümüze ulaşmıştır (Şekil 2.27).

Şekil 2.26. Eski ve güncel haritada ada sınırları

Haritalar üzerinden parsel biçimleri incelendiğinde farklı biçimlerde ve büyüklüklerde parsel dokusu görülür (Şekil 2.28). Parseller dikdörtgen, üçgensel ve çokgen biçime sahiptir. Parsel sınırları ve büyüklükleri karşılaştırıldığında bazı parsellerde değişiklik olduğu gözlenir. 15, 14, 58 (eski haritada 36), 60 (eski haritada 37), 41, 42, 43 numaralı parsellerin sınırında sadece küçük değişiklikler olmuştur. 56 parsel, güncelde 23 parsel dâhil edilmiştir. 13 ile 12 parsel 63 parsel olarak, 44 ve 45 ile 46 parseller 64 parsel olarak birleştirilerek değişmiştir. 31 ile 48 parsel 61 parsel olarak, 38 ile 39 parseller 57 parsel olarak birleşerek 200m²'den büyük alana sahip yeni parsellere dönüşmüştür. Parsel tevhidleri sonucunda 101-200 m² aralığındaki büyüklüğe sahip parsel sayısının azaldığı, 200m² üzeri parsel sayısının ise arttığı görülmektedir.

Şekil 2.27. Yıllara göre parsel sınır değişikliği- parsel alanları

1979 yılına ait tescilli parsellerdeki yapılaşmayı gösteren haritaya göre 42 numaralı parsel dışındaki diğer parsellerin yapıları mevcuttur. Tavanlı Çeşme Sokağı, Hacı Kadın Caddesi ve Mehmet Paşa Yokuşu, Mehmet Paşa Camii Sokağı'na bakan tüm yapılar sokak sınırında başlamış ve bitişik nizamlı yerleşmiştir. Genel olarak parsel üzerinde bina dışında kalan boşluklar bahçe kullanımdadır. Tüm parseli yapının işgal ettiği bahçesiz yerleşimler de görülür. Bahçeli olan yerleşimlerin tümünde arka bahçe varlığı görülür (Şekil 2.29).

Şekil 2.28. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu

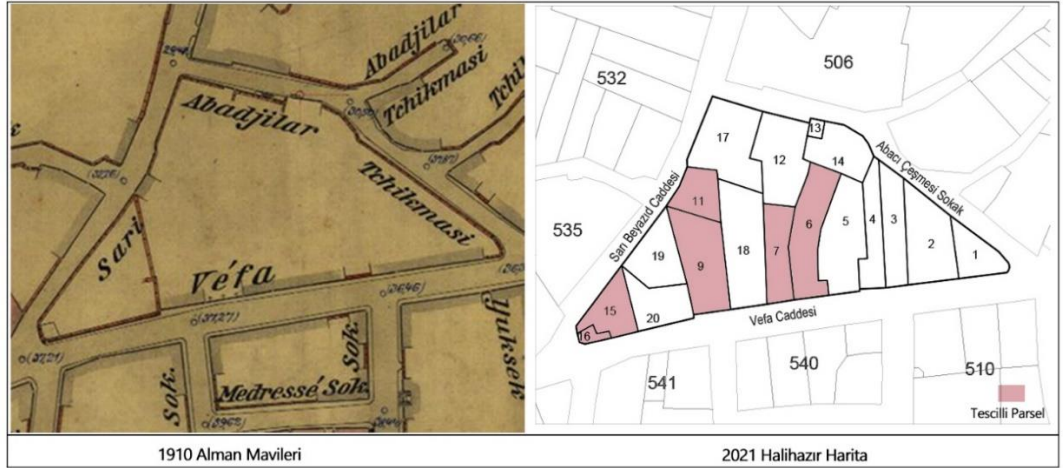
1979'dan 2021 yılına kadar geçen sürede yirmi yıllık periyotlardaki doluluk boşluk incelenmiştir. Buna 1979 ile 2005 aralığında adada belirgin bir değişim olmamıştır, ancak birkaç parselde boşalma olduğu görülür. Mehmet Paşa Çıkmaızı etrafındaki yapıların yıkılmasıyla bu bölgede belirgin boşluklar oluşmuştur. Genel olarak yapı yoğunluğunun azaldığı görülmektedir (Şekil 2.30).

Şekil 2.29. Yıllara göre doluluk boşluk analizi

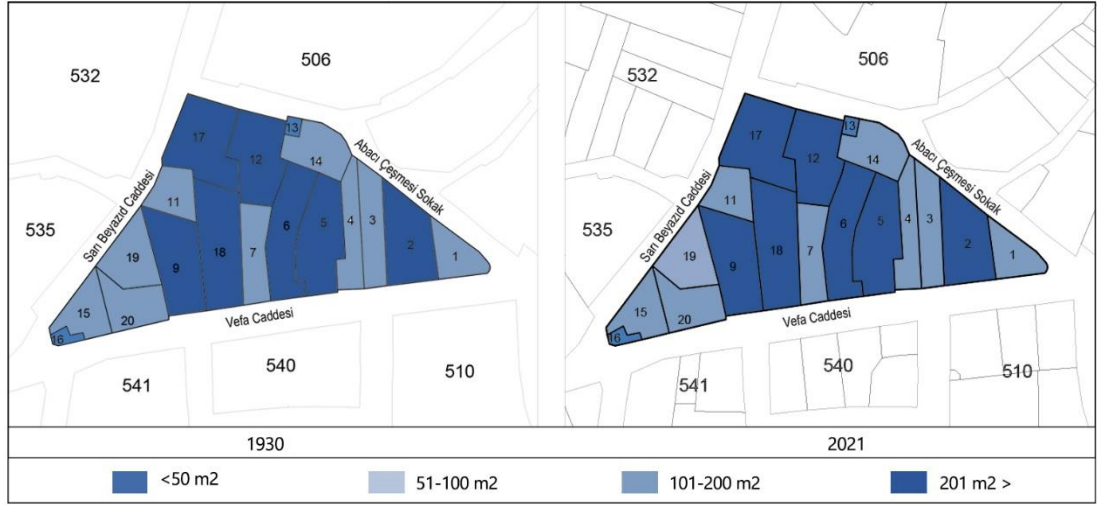
511 ADA

1910 yılına ait Alman Mavileri haritası ile 2021 hâlihazır haritası karşılaştırıldığında yapı adasının eski biçimini koruduğu görülmektedir. Çevresindeki sokak isimlerinde değişim olmamıştır. Yapı adasında 7 tescilli parsel yer almaktadır. Bunlardan 3 parsel anıt, geriye kalan 4 parsel sivil mimarlık örneğidir. Tescilli yapılardan iki sivil mimarlık örneği olan ahşap ev, anıtlardan ise bir çeşme ve haziresi günümüze ulaşmıştır (Şekil 2.31).

Şekil 2.30. Eski ve güncel haritada ada sınırları

1930 eski kadastral haritası ile 2021 hâlihazır haritası incelendiğinde eski haritada görülen sınırlar ve büyüklükler bütünüyle korunduğu görülmektedir. Ada bazında görüldüğü gibi farklı biçimlerde ve büyüklüklerde parsel dokusunun oluşumu görülür. Parseller dikdörtgen, ve üçgensel biçime sahiptir. 101-200m² alana sahip parsel sayısı yoğunluktadır ve 200m²'den fazla büyüklüğe sahip parseller devamında gelir. 51-100m² aralığında parsel bulunmaz (Şekil 2.32).

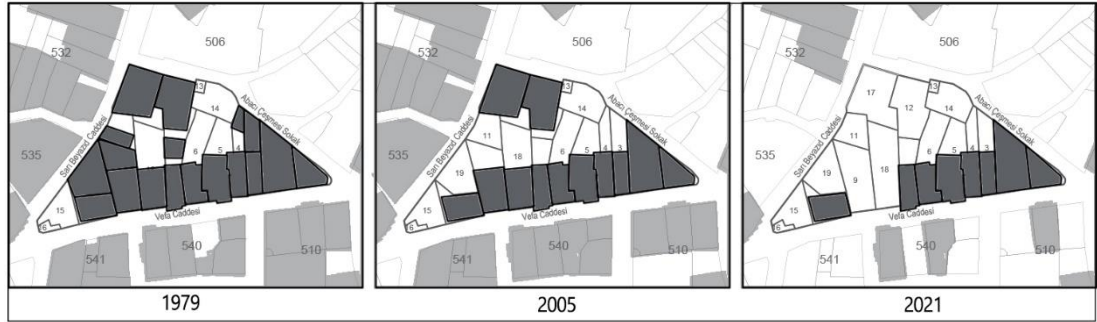
Şekil 2.31. Yıllara göre parsel sınır değişikliği- parsel alanları

1979 haritasına göre tüm tescilli yapılar sokak sınırında başlamaktadır. Vefa Caddesine bakan 6 ve 7 parsellerdeki yapılar bitişik nizam yerleşmiştir. Tüm parsellerde arka bahçe varlığı görülür iken 11 parselde yan bahçe + küçük arka bahçe varlığı görülür. Adada yer alan Rehabula Kadın Sebili ve Haziresi bakımsız bir vaziyette olsa da ayakta, 13 parselde yer alan Abacı Çeşmesi günümüze ulaşamamıştır (Şekil 3.33).

Şekil 2.32. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu

1979'dan 2021 yılına kadar yirmi yıllık periyotlardaki doluluk boşluk incelenmiştir. Buna göre 1979 ile 2005 aralığında adada belirgin bir değişim olmamıştır. Ancak 2021 yılına gelindiğinde yıkımlar ve terkedilme sonucunda yapılardan birkaçı günümüze ulamıştır (Şekil 2.34).

Şekil 2.33. Yıllara göre doluluk boşluk analizi

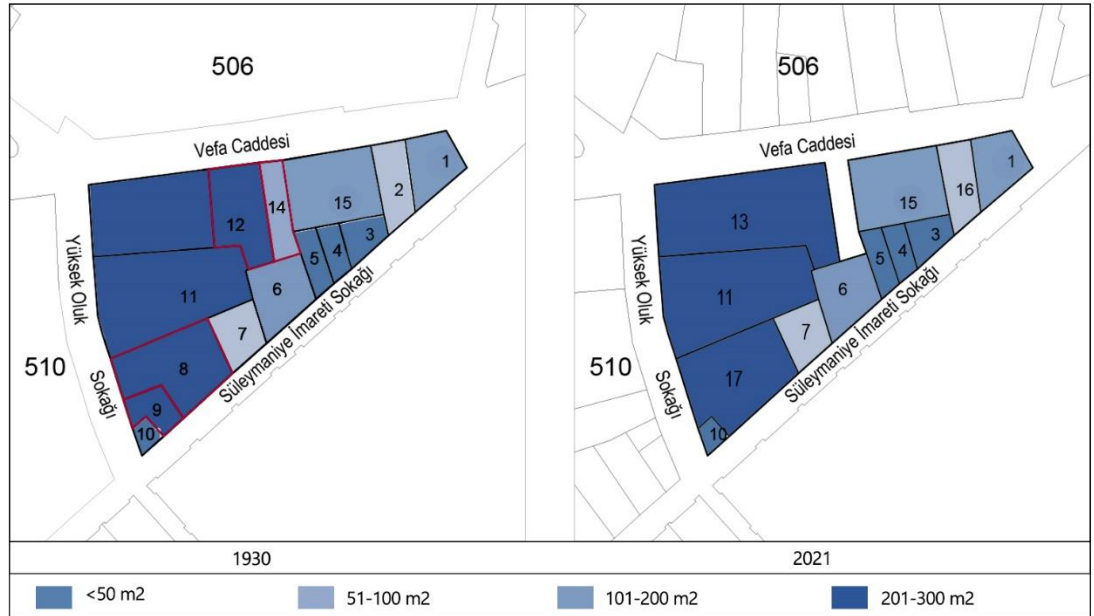
509 ADA

Alman Mavileri ve 2021 hâlihazır haritası karşılaştırıldığında yapı adasının eski biçimini büyük oranda koruduğu görülmektedir. Alman Mavileri'nde 13 ve 15 parseller arasındaki alan ada sınırlarına dâhil iken 2021 haritasında değişim gözlenir. Ada bazında tek tescilli parsel yer alır. Yüksek Sokak'ın isminin Yüksek Oluk Sokak olarak değiştiği görülmektedir. 509 Ada Süleymaniye İmaret'i'ne komşu olan yapı adası olma hususiyetiyle ayrılmaktadır (Şekil 2.35).

Şekil 2.34. Eski ve güncel haritada ada sınırları

Haritalar üzerinden parsel sınırları ve büyüklükleri ilişkisi incelendiğine farklı biçim ve büyüklüklerde parsel dokusunun oluşumu görülür. Parseller dikdörtgen ve düzgün olmayan dörtgen biçime sahiptir. Eski haritada görülen 14 parsel, güncel haritada yer almamaktadır. 12 parsel 13 parsel sınırlarına dâhil edilmiş, 8 ile 9 parseller 17 parsel olarak birleştirilmiştir (Şekil 2.36).

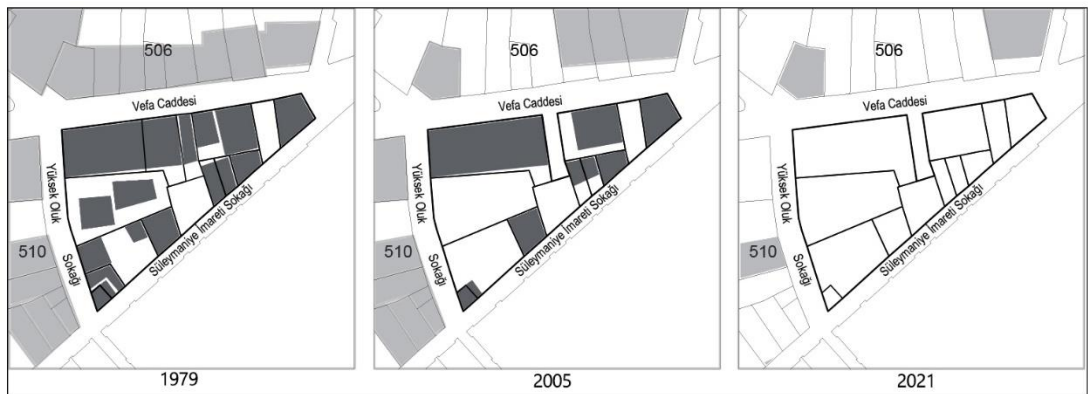
Şekil 2.35. Yıllara göre parsel sınır değişikliği - parsel alanları

Adada yer alan tek tescilli yapı Yüksek Oluk Sokak üzerinden girişi olacak şekilde yerleşmiştir. Geniş bir alana sahip parsel üzerindeki yapı arka bahçelidir. Tescilli ahşap yapı günümüze ulaşamamıştır (Şekil 2.37).

Şekil 2.36. Yıllara göre tescilli parseller ve bina durumu

1979 yılından 2021 yılına kadar geçen sürde yirmi yıllık periyotlarda ada bazında doluluk boşluk incelenmiştir. Buna göre 1979 il 2005 yılları arasında doluluğun azaldığı görülmektedir. 2005 ile 2021 yılları arasında önemli oranda bir değişimle adanın tamamen boşaldığı gözlenir (Şekil 2.38).

Şekil 2.37. Yıllara göre doluluk boşluk analizi

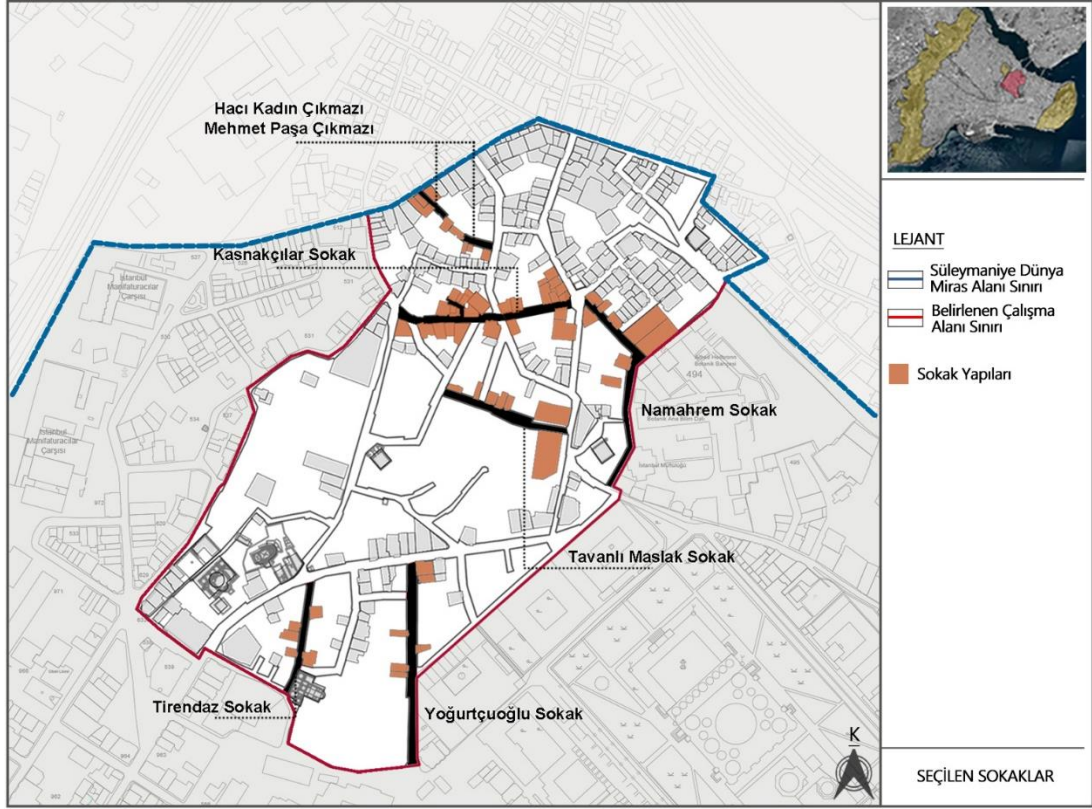
2.3. SOKAK BAZINDA İNCELEME

Süleymaniye'nin özgün sokak dokusunda, doğrusal olmayan ana akslardan çıkan küçük yolların olduğu bir ağ görülür. Bu organik düzen bölgenin karakteristik

özelliklerinden biridir. Semavi Eyice İstanbul'un yeşilliğini ve sokaklarını şöyle anlatır: "İstanbul'un bir özelliği, yeşillik kümelerden oluşuydu. Dar sokakları vardı ama aralarda ufak meydancıkları, o meydancıklarda da muhakkak gölgeleyen birkaç tane ağaçlar vardı. Sonra dibinde bir kahvehane olurdu. Bir de çeşme vardı ve suyu akardı. Küçük küçük hazireler vardı. Camilerin, mescidlerin avlularında hazire olurdu. Birçok mezar taşı, orayı gölgeleyen birkaç tane ağaç..." (Osmanoğlu, 2013, s.72)

Bu başlık altında sokak dokusunun biçim özellikleri ve sosyal çevre ile olan etkileşimi bağlamında mekân niteliklerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. İnceleme 3 aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada sokakların tarihsel süreçte yaşadığı değişimleri gözlemek üzere tarihi haritalardan faydalanılmış, güncel haritalarla mukayese edilmiştir. İkinci aşama olarak sokağın biçim özellikleri ve sokağı sınırlandıran yapıların mimari öğeleri incelenerek sokak tipoloji tablosu oluşturulmuştur. Bu tabloda sokağın biçimi, eğimi, sürekli veya çıkmaz sokak özelliğine göre tipleri gruplandırılmıştır. Sokağı sınırlandıran yapıların konumlanışını ifade eden planlar, yapıların kat yükseklikleri, bina girişleri ve cumba gibi mimari öğeleri saptanarak tabloda işlenmiştir. Üçüncü aşama olarak sokağın eski fotoğrafı ile güncel fotoğrafı yan yana sunulmuş ve bu sayede tarihi dönüşüme yönelik okuma imkânı sağlanmıştır.

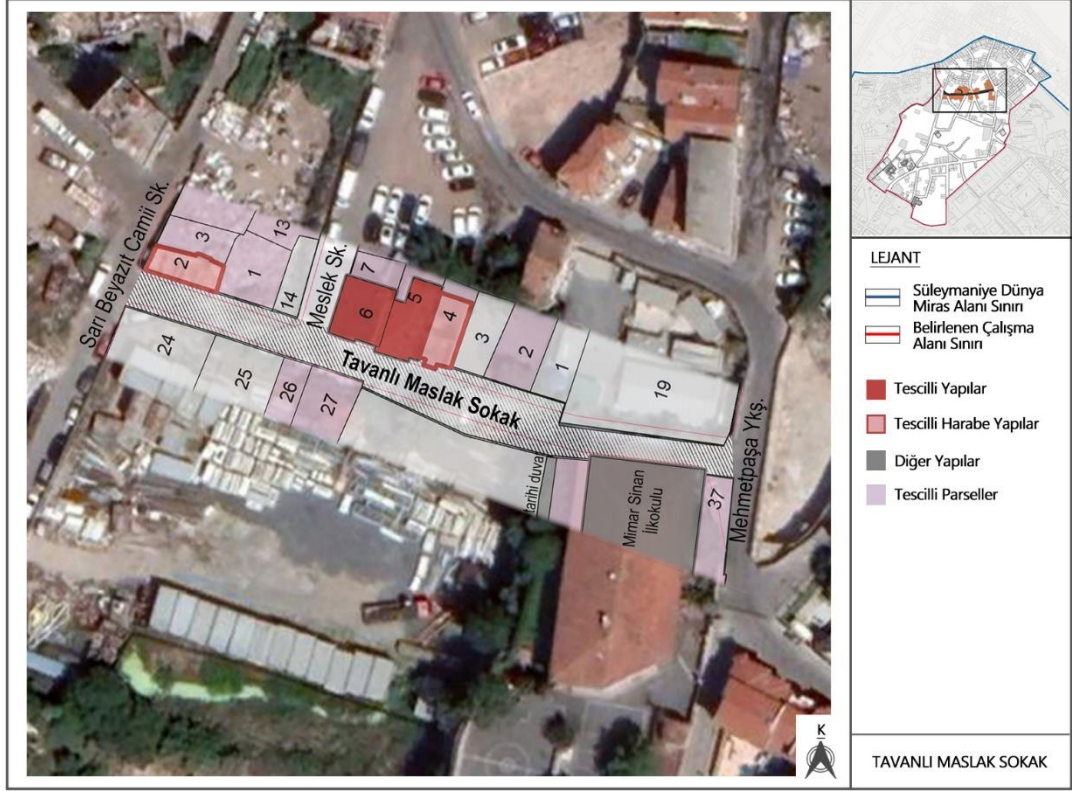
İnceleme kapsamında bölgede yer alan sokaklar içerisinde dokunun karakteristik özelliklerini tespit etmek üzere, inceleme ölçütleri açısından farklılaşan ve özgünlük açısından çeşitlilik ortaya koyan 6 sokak belirlenmiştir. (Şekil 2.39).

Şekil 2.38. İnceleme kapsamında seçilen sokaklar

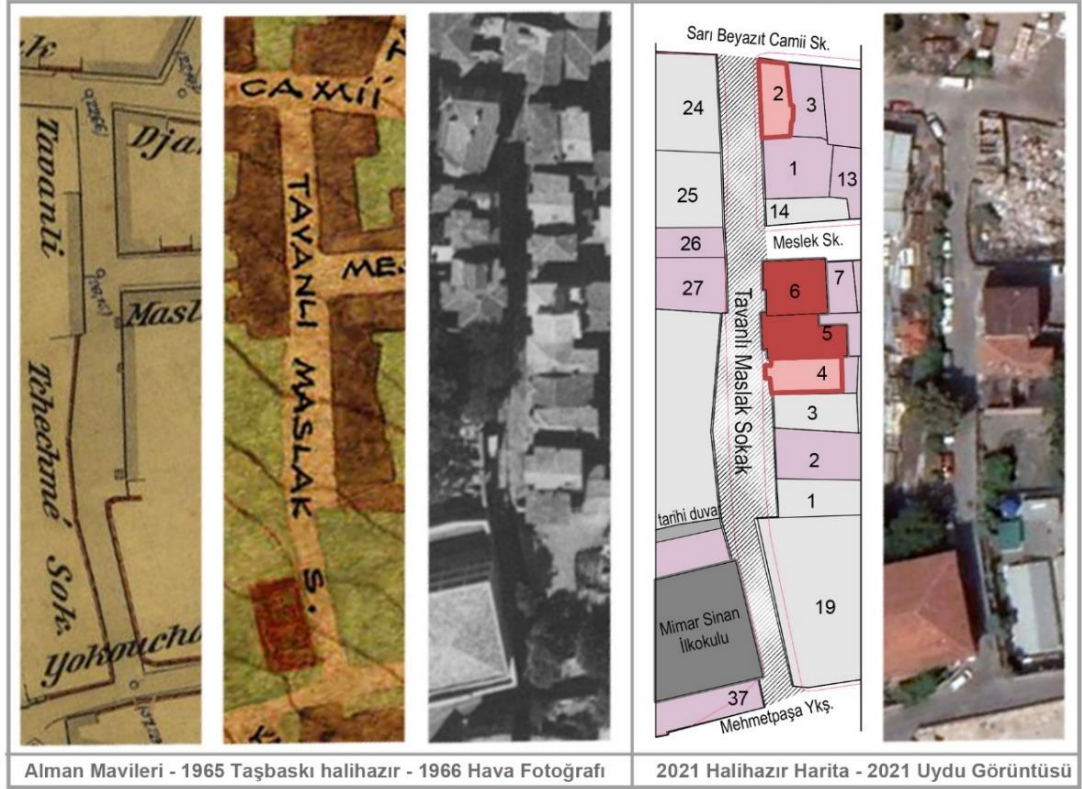
Tavanlı Maslak Sokak

Tavanlı Maslak Sokak uzun ve doğrusal devam eden bir aks boyunca oluşan bir yokuş sokaktır. Süleymaniye Külliyesi'nin Darüzziyafe biriminin önünden başlayarak alanın iç bölümlerine ilerleyen Mehmet Paşa Yokuşu'nun bir bölümü ile başlar. Külliyeyle paralel konumlanan iç akslardan Sarı Beyazıt Caddesi'ne paralel uzanan Sarı Beyazıt Camii Sokak ile sonlanır. 504, 503 ve 506 adalar ile sınırlanmıştır. 503 ve 504 ada arasında yer alan Meslek Sokak, Tavanlı Maslak Sokağa bağlanan bir ara sokaktır (Şekil 2.40).

Şekil 2.39. 2021 yılı uydu görüntüsü üzerinden mevcut durumu gösteren harita

Alman Mavilerinde sokağın ismi Tavanlı Çeşme Sokak olarak geçmektedir. Sokağın devamında karşımıza çıkan ayrı bir sokağın ismi de günümüzde hala Tavanlı Çeşme Sokak'tır. 1900'lerin başından günümüze sokak biçim ve doğrultusunun değişmediği görülür. 1965 yılın hâlihazır ve hava fotoğrafı ile güncel yerleşme dokusu karşılaştırıldığında sokak hattı boyunca dizilen konut yoğunluğunda önemli oranda azalma olduğu fark edilir (Şekil 2.41).

Şekil 2.40. Tavanlı Maslak Sokak'ın tarihi dönüşümü

Sokak aksı boyunca 9 tescilli parsel yer alır. Tescilli yapılardan sadece 2 tanesi ayaktadır. Sokak üzerindeki tescilli yapılar Şekil 2.42'de gösterilmiştir. Sokakta bitişik nizamlı bir yapılaşma vardır. Güncel durumda kamusal alan olarak sokağın başında 506 adada bir okul yer alır, burası tarihi duvar kalıntısı barındıran tescilli bir parseldir. Okulun sokağa bakan komşu parseli ve tam karşısındaki parselde eski halinde açık alan olduğu görülür. Sokağa bakan diğer yapılar konuttur. Eski fotoğraflardan bazı yapıların zemin katının bir dönemde dükkân olarak kullanıldığı görülür. Eski fotoğrafına ulaşılamayan yapıların 2014 yılı fotoğrafına yer verilmiştir.

Sokak tipi olarak düz, hafif kıvrımlı ve sürekli bir sokaktır (Şekil 2.43). Aynı zamanda Mehmet Paşa Yokuşu ile birleşme noktası eğimin yüksek noktası olmak üzere Sarı Beyazıt Cami Sokağına doğru yönelir ve bu topoğrafyaya uyumlu yerleşen yapılar 3-4 katlıdır.

Şekil 2.42. Tavanlı Maslak Sokak Tipoloji Analizi

Şekil 2.43. Tavanlı Maslak Sokak Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafi

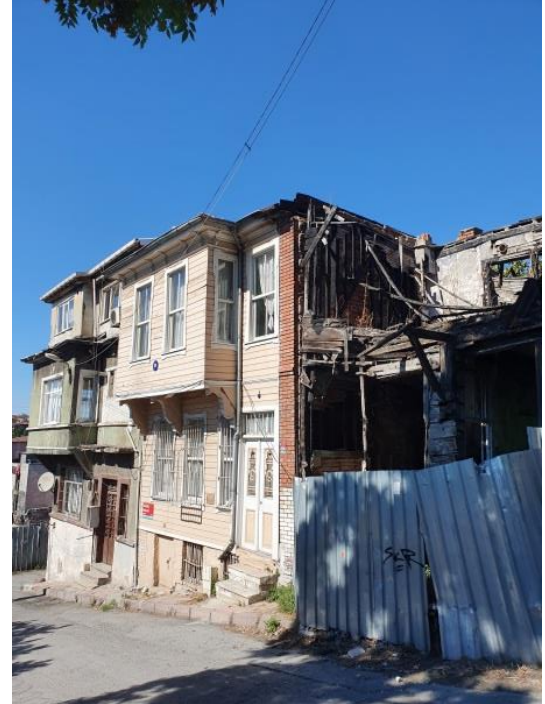
Şekil 2.44. Tavanlı Maslak Sokak Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafi

Şekil 2.45. Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafi

Şekil 2.46. Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafi

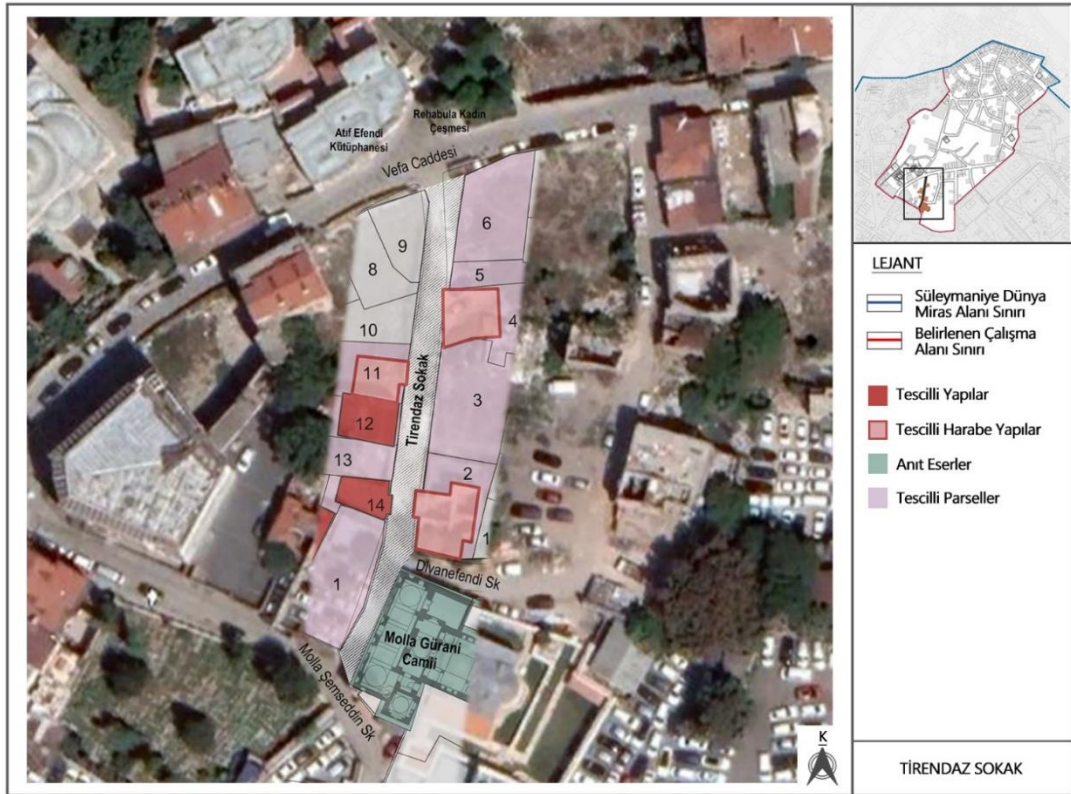
Şekil 2.47. Eski (Kurul Arşivi) – Yeni (2021) Fotoğrafi

Tirendaz Sokak

Hoca Gıyaseddin Mahallesiinde yer alır. Tirendaz kelimesi çok iyi ok atan kimseleri tanımlamak için kullanılmıştır. Aynı zamanda da aceleci, iş bitirici insanlar için de kullanılmıştır. Sokağa ismini burada yaşayan namlı bir Tirendaz'dan aldığı

düşünülmektedir. Bu sokakta yer alan Aya Teodosios Kilisesi'nden Fatih Sultan Mehmet zamanında devşirilen Molla Gürani Camii, sokağın önemli nirengi noktasıdır (Hürel, 2010).

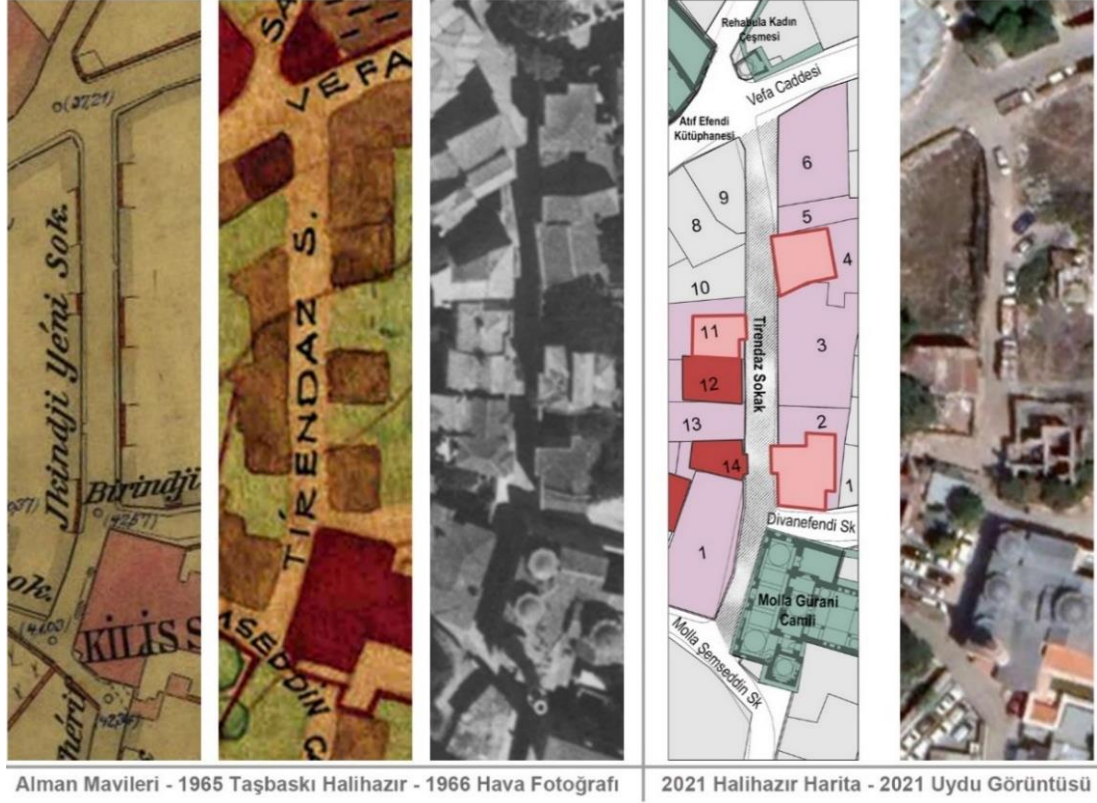
Tirendaz Sokak düz ve doğrusal bir aks boyunca uzanan bir yokuş sokaktır. Molla Şemseddin Sokak ile başlar, Molla Gürani Camii önünden devam ederek külliyyeye yönelen iç akslardan Vefa Caddesi ile sonlanır. 536, 541 ve 565 adalar ile sınırlanmıştır. Molla Gürani Camii'nin girişi önünde olması, Rehabula Kadın Çeşmesi ve Atıf Efendi Kütüphanesi'ne ulaştırarak sona ermesi sokağı önemli kılan özelliklerdendir. 541 ve 565 adaları arasında yer alan Divan Efendi Sokak, Tirendaz Sokağına bağlanan bir ara sokaktır (Şekil 2.49).

Şekil 2.48. 2021 yılı uydu görüntüsünde mevcut durum

Alman Mavileri'nde sokağın ismi İkinci Yeni Sokak olarak geçmektedir. Sokağına Molla Gürani Camii sınırından bağlanan Divan Efendi Sokağı'nın isminin ise Birinci Yeni Sokak olarak geçtiği görülür. 1900'lerin başından günümüze sokak biçim ve doğrultusunun değişmediği görülür. 1965-66 yılları hâlihazır ve hava fotoğrafı ile

2021 konut yerleşme dokusu karşılaştırıldığında sokak hattı boyunca dizilen konut yoğunluğunda azalma olduğu görülür (Şekil 2.50).

Şekil 2.49. Tirendaz Sokak'ın tarihi dönüşümü

Tirendaz Sokak üzerinde yer alan 11 tescilli parsel yer almaktadır. Bu parsellerde yer alan özgün yapılar gösterilmiştir (Şekil 2.51). Bu yapıların sınırladığı özgün sokak dokusunu anlamak için ele alınan tipoloji incelemesinde, öncelikle sokağın biçimsel özellikleri irdelenmiştir (Şekil 2.52). Tirendaz sokak biçimsel olarak düz devam eden, bir noktadan sonra hafif kıvrılarak ilerleyen bir sokaktır. Sokak eğimli bir topografyaya sahiptir. Sokağı Molla Şemseddin Sokak yönü eğimin yüksek olduğu nokta olmak üzere Vefa Caddesine doğru eğim azalır (Şekil 2.53 ve Şekil 2.54).

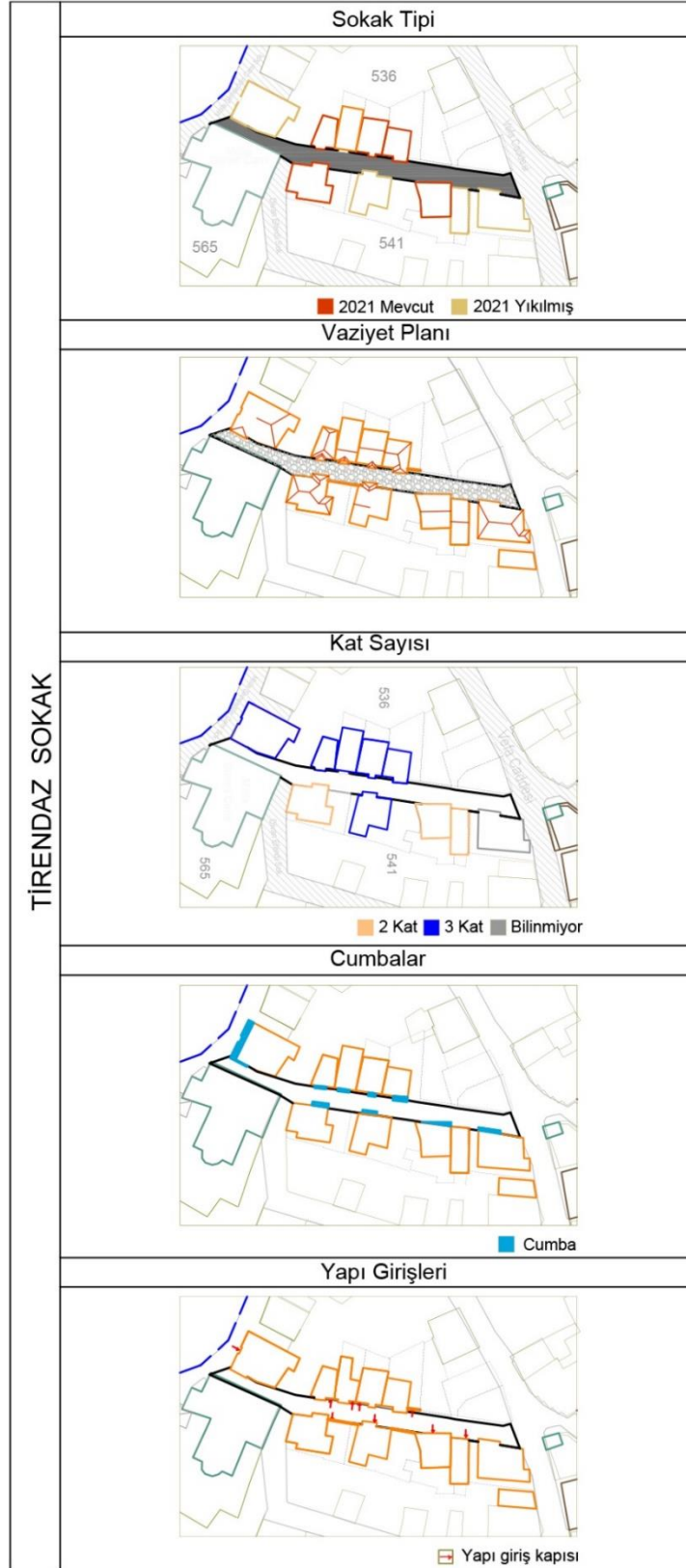
Sokağı sınırlandırarak ölçeğini tayin eden unsur ev ve bahçe duvarı yapılarıdır. Evler sokağın topografyasına bağlı olarak kademeli yerleşmiştir. Sokağın batı kanadında bitişik nizam sıralı evlerin hepsi 3 katlıdır ve evlerin sokak eğimine uyumlu olarak yerleşmesi ahenkli bir görüntü sunar. Doğu kanadında ise ayırık nizamda yerleşen evler 2 ve 3 katlıdır. Bu yönde sokağı sınırlayan bahçe mahremiyeti

dolayısıyla göz seviyesinin üzerinde bahçe duvarları yer alır ve bir evin girişi bahçe duvarında yer alan kapıdan sağlanmaktadır.

Şekil 2.50. Tirendaz Sokak üzerindeki tescilli yapılar

Sıralı evlerin arka bahçelerine giriş ise evlerden sağlanmaktadır. Sokak hattı boyunca en azından bir cephesi sokağa sınır olacak şekilde yerleşmiş evlerin cephe biçimlenişindeki kapı, cumba, çatı saçağı sokağın karakteristik dokusuna katkı sunan unsurlardır. Sokak üzerindeki yapılardan sadece bir evin girişi bahçe kapısından, diğer tüm evlerin girişi sokak sınırındaki cepheleri üzerinden ortada veya kenarda konumlanmıştır. Kapı girişleri tüm yapılarda sokaktan birkaç basamak yükseltiyle zemin kattan verilmiştir. İçe dönük plan organizasyonuna sahip geleneksel Türk evinin bir parçası olan cumbaların amaçlarından biri içeriden sokağın daha iyi algılanabilmesidir. Sokak üzerindeki tüm yapıların sokağa yönelen cumbaları yer alır. Bunlar ortada veya kenarlarda konumlanmış düz, gönye çıkma olmak üzere farklı biçimlerde tasarlanmıştır. Her eve özgü gelişmiş cephe yüzeylerindeki çeşitlilik ve esneklik sokak dokusunu zenginleştirmiştir.

Şekil 2.51. Tİrendaz Sokak Tipoloji Analizi

Şekil 2.52. Tirendaz Sokak eski hava fotoğrafı (Kurul Arşivi)

Şekil 2.53. Tirendaz Sokak eski hava fotoğrafı (Kurul Arşivi)

Eski hava fotoğrafı üzerinden bakıldığında Tirendaz Sokağı sınırlandıran yoğun bir yapılaşma görülmektedir. Yapıların birbiriyle ölçek uyumu ve sokağın eğimi boyunca yerleşmiş evlerin güçlü bir perspektif sunduğu söylenebilir (Şekil 2.55 ve Şekil 2.56).

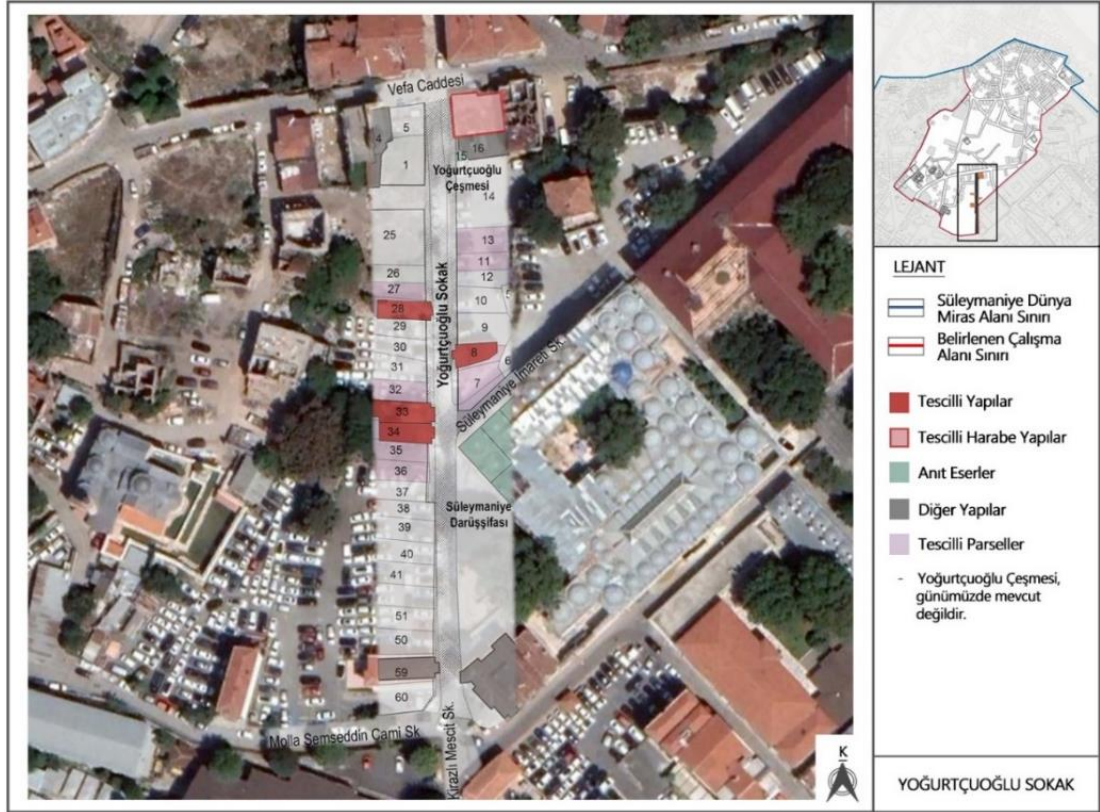
Şekil 2.54. Tirendaz Sokak Eski – Yeni (2020) Fotoğrafi

Şekil 2.55. Tirendaz Sokak Eski - Yeni (2020) Fotoğrafi

Yoğurtçuoğlu Sokak

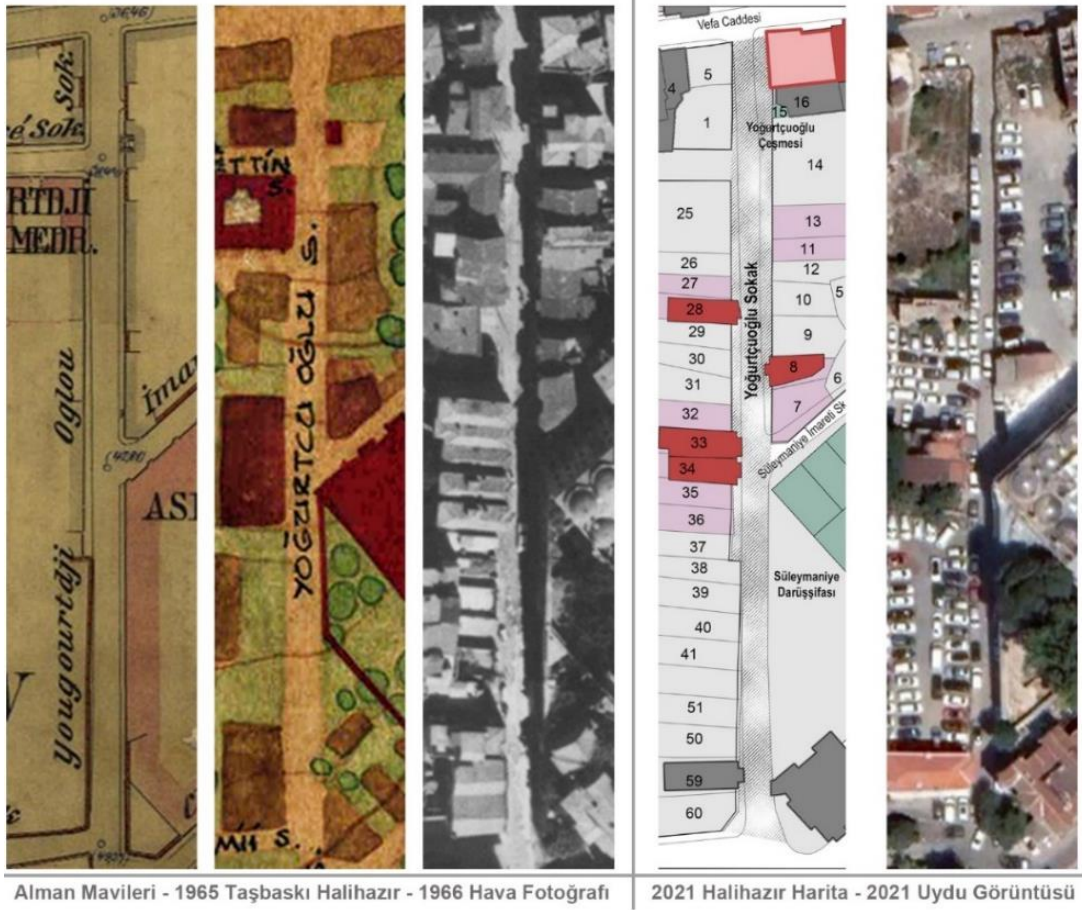
Yoğurtçuoğlu Sokak uzun ve düz devam eden aks boyunca oluşan eğimli bir sokaktır. Kirazlı Mescid Sokak'ın devamı olarak Darüşşifa hizasından başlayarak Vefa Caddesi ile sonlanır. Süleymaniye Medreseleri ile yakın mesafede yer alan ve bölgenin önemli akslarından biri olan Vefa Caddesi'ne ulaştırması önemli özelliklerindedir. 565,540 ve 510 adalar ve Süleymaniye Darüşşifası'nın yer aldığı ada ile sınırlanmıştır. 510 Ada ve Süleymaniye Darüşşifası arasındaki Süleymaniye İmaret Sokak, Yoğurtçuoğlu Sokağına bağlanır. 565 Ada ile 540 Ada arasındaki Molla Şemseddin Camii Sokak, Yoğurtçuoğlu Sokağına bağlanan ara sokaktır (Şekil 2.57).

Şekil 2.56. 2021 uydu görüntüsü üzerinden mevcut durum

1910'lardan 2021 yılına sokağın ismi değişmemiştir. Molla Şemseddin Camii Sokağının ismi Medrese Sokak olarak görülmektedir. Bu ismin günümüze ulaşamaması Yoğurtçuoğlu Medresesi'ne istinaden kullanılması muhtemeldir. 1900'lerin başından günümüze sokak biçimi ve doğrultusunun değişmediği görülür. 1965-66 halihazır ve hava görüntüleri ile 2021 yılı yerleşimi dokusu karşılaştırıldığında sokak hattı boyunca

konumlanan yapı yoğunluğunda önemli oranda azalma gerçekleştiği fark edilir (Şekil 2.58).

Şekil 2.57. Yoğurtçuoğlu Sokak'ın tarihi dönüşümü

Sokak aksı boyunca 13 tescilli parsel yer alır. Tescilli parsellerdeki sivil mimarlık örneği konutlardan sadece 4 tanesi günümüzde ayakta, 1 tanesi ise harabe vaziyettedir. Anıt yapısı olan Yoğurtçuoğlu Çeşmesi günümüze ulaşamamıştır. Sokak üzerindeki tescilli yapılar Şekil 2.59'de gösterilmiştir. Sokakta bitişik nizamlı bir yapılaşma vardır. Eski fotoğraflarından anlaşıldığı üzere sokak hattı boyunca büyük oranda aynı genişlikteki cephe yüzeyleri, aynı tonda ritmik bir doku oluşturur. Sokağın doğu kanadının başlangıcında 379 adadaki köşe parselde geniş bir konut yapısı ve önünde bahçesi yer alır. Bu yapının kuzeyinde sokağa bakan bahçesi olan daha küçük diğer bir konut yapısı yer alır. Aksın devamında Süleymaniye Darüşşifası'nın uzunca bir duvarı bulunur. Sokağın doğu kanadının yarısını bu duvar oluşturur ve devamında Süleymaniye İmaret Sokak'tan sonra başlayan bitişik nizamda yerleşmiş 510 adada

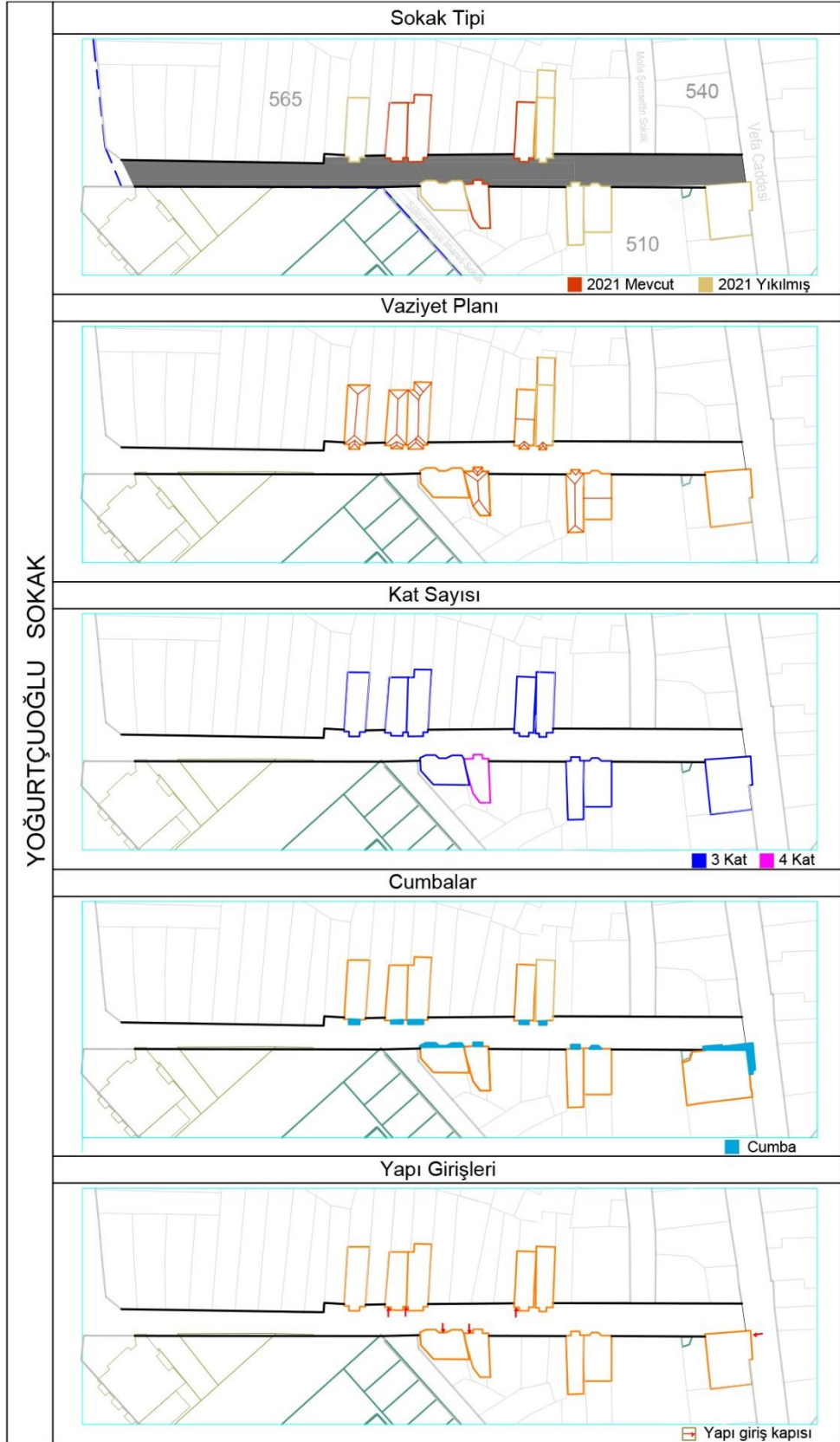
yer alan konut yapılarının yerleştiği görülür. Sokağın batı kanadının büyük bir bölümünü 565 adanın bitişik nizamlı konut yapıları oluşturur Molla Şemseddin Camii Sokak'tan sonra 540 adadaki konut yapıları görünür. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise 565 Adanın 25 parselinde Yoğurtçuoğlu Medresesi'nin yer aldığı görülür. 2021 arazi çalışmalarında da, günümüze ulaşmadığı bilinen medreseye ait herhangi bir kalıntı gözlenmemiştir. Ancak komşu parselde yer alan bir kalıntının, Medresenin alt birimlerine ait olması ihtimalini taşıdığı söylenebilir.

Şekil 2.58. Yoğurtçuoğlu Sokak üzerindeki tescilli yapılar

Yoğurtçuoğlu Sokağının özgün sokak dokusunu anlamak için ele alınan tipoloji incelemesinde, öncelikle sokağın biçimsel özellikleri irdelenmiştir (Şekil 2.60). Sokak tipi olarak düz, doğrusal ve sürekli bir sokaktır. Kirazlı Mescid Sokağı ile birleştiği nokta eğimin yüksek noktası olmak üzere Vefa Caddesi'ne doğru eğim azalır (Şekil 2.61). Eğimli arazi boyunca yerleşen ve sokağı sınırlayan tescilli yapılar özelinde yapılan tipoloji çalışmasına göre, yapılar topografyaya uyumlu, komşu parsellerin birbirilerine göre oranlı ve her birinin aynı yükseklikte olmadığı ancak

bunda da bir nispetin söz konusu olduğu görülür (Şekil 2.62). Sokak üzerindeki yapılar 3-4 katlıdır. Çatısı tespit edilebilen yapılara baktığımızda hepsinin kırma çatılı olduğu görülür. Sokak hattı boyunca bir cephesi sokağa sınır olacak şekilde yerleşmiş evlerin cephe biçimlenişindeki kapı, cumba, çatı saçağı sokağın karakteristik dokusuna katkı sunan unsurlardır. Yapılar sokak sınırında yerleşmiştir ve evin arkasında yer alan bahçelere giriş evin içinden gerçekleşmektedir. Kapı girişleri tüm yapılarda birkaç basamak yükseltilerek sokak üzerinden verilmiştir. Ancak 510 adadaki köşe parselde (16 parsel) yer alan yapının girişi Vefa Caddesi üzerinden verilmiştir. Sokak üzerindeki tüm yapıların sokağa yönelen cumbaları yer alır. Bunlar ortada konumlanmış, düz ve çokgen biçime sahiptir. 510 adadaki köşe parselde yer alan iki çokgen çıkmalı yapı sokağın genel yapı tipolojisinden farklı ancak bütüne uyumlanan tasarımıyla ayrılmaktadır. Bir yapının iki katı cumbalıdır, diğerleri ise son katında cumbalıdır.

Şekil 2.59. Yoğurtçuoğlu Sokak tipoloji tablosu

Şekil 2.60. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2020 Fotoğrafi

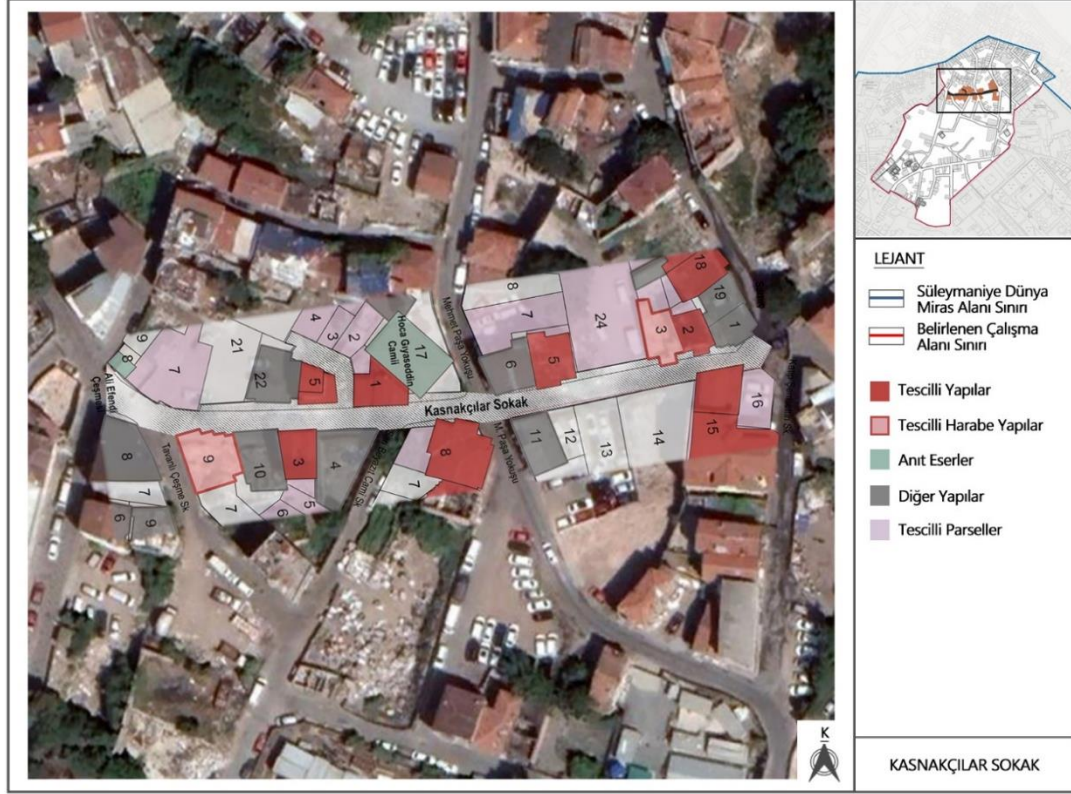

Şekil 2.61. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2020 Fotoğrafi

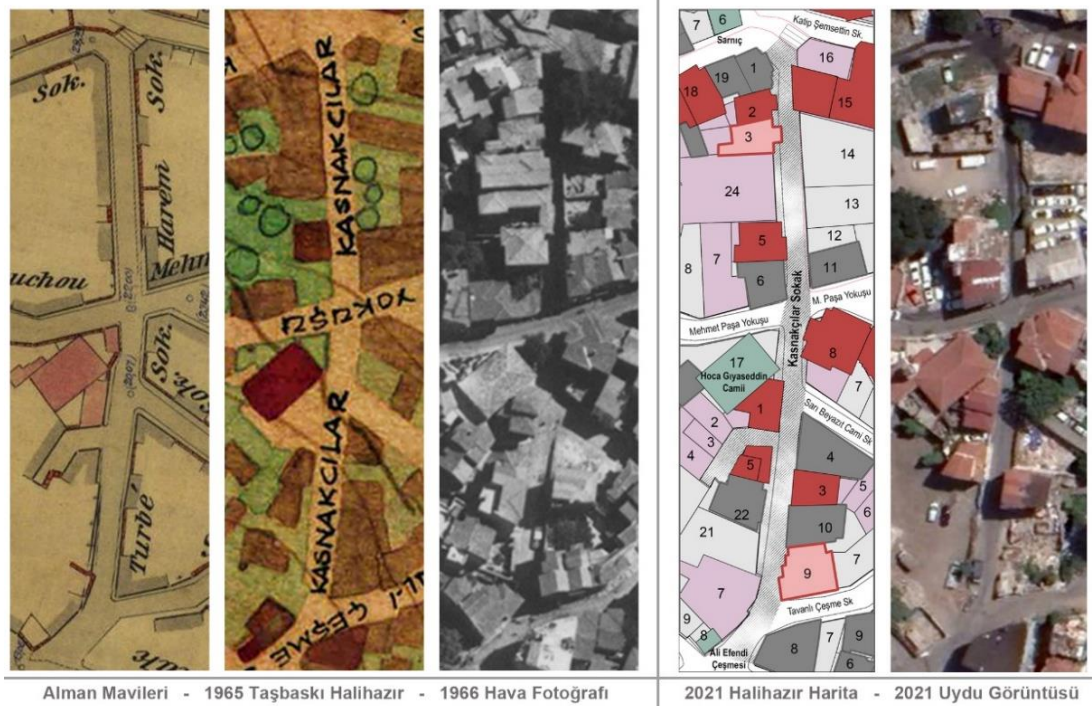
Kasnakçılar Sokak

Hoca Gıyaseddin Mahallesi'nde yer alır. Uzun ve hafif kıvrımlı devam eden doğu- batı aksında oluşan bir yokuş sokaktır. Doğu yönünde Küçük Pazar Mektebi Sokak ile Katip Şemseddin Sokağın kesiştiği noktada başlar ve burası eğimin yüksek olduğu yerdir. Batı yönünde Tavanlı Çeşme Sokak ile sonlanır. Belirlenen bölgenin önemli akslarından biri olan Mehmet Paşa Yokuşu, Kasnakçılar Sokak ile bir noktada kesişir ve Haliç'e doğru devam eder. 502 ve 503 adalar arasında kalan Sarı Beyazıt Camii Sokak ise bir ara sokak olarak Kasnakçılar Sokağa bağlanır. 501, 502, 503, 498 ve 499 adalar ile sınırlandırılmıştır (Şekil 2.63).

Alman Mavileri'nde Türbe Sokak ve Harem Sokak ismi ile geçmektedir. 1910 yılından günümüze sokak biçiminin ve doğrultusunun değişmediği görülür. 1965-66 hâlihazır haritası ve hava görüntüleri ile 2021 yılı yerleşim dokusu karşılaştırıldığında sokak hattı boyunca yapı yoğunluğunda azalma olduğu görülür (Şekil 2.64).

Şekil 2.62. 2021 uydu görüntüsü üzerinden mevcut durumu gösteren harita

Şekil 2.63. Kasnakçılar Sokak'ın tarihi dönüşümü

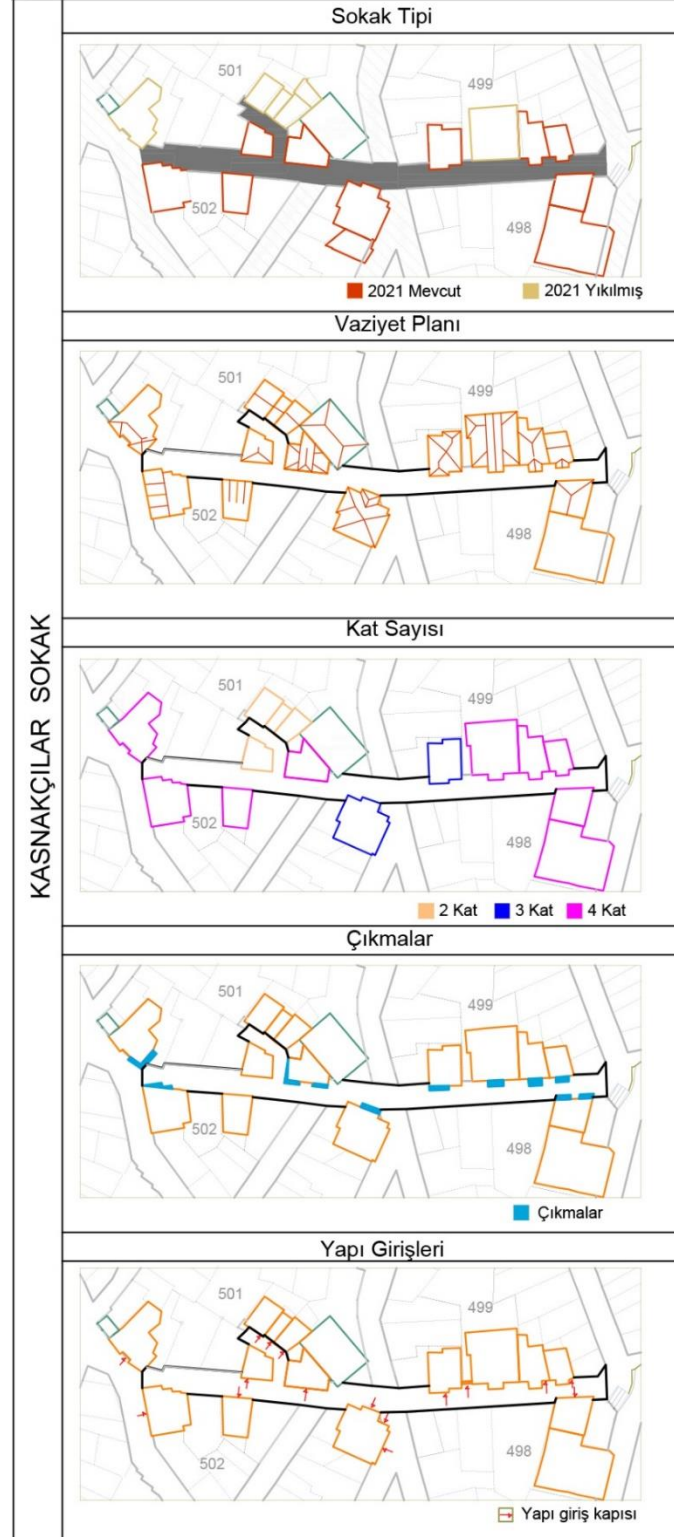
Sokak aksı boyunca 14 tescilli parsel yer alır, bu yapılar Şekil 2.65'te gösterilmiştir. Tescilli parsellerdeki sivil mimarlık örneği olan konut yapılarından 2 tanesi harabe durumdadır ve sadece 7 tanesi günümüze iyi durumda ulaşmıştır. Sokağın bulunduğu mahalleye ismini veren önemli anıt yapılarından Hoca Gıyaseddin Camii bu sokak üzerinde yer alır. Sokağın sonunda günümüze ulaşmış, Ali Efendi Çeşmesi yer alır. Büyük oranda özgün dokusunu kaybeden sokağın, konut yapıları ve bahçe duvarları ile sınırlandırıldığı anlaşılmaktadır. Sokağın doğu ve batı kanadındaki yapıların bitişik nizam ve ayrık nizam olmak üzere çeşitli yerleşimleri ve cephe düzenleri çeşitlilik sunarak sabit bir ritmi olmayan doku oluşturmuştur. Aynı zamanda eğimli topografyasına ve biçimsel özelliğine bağlı olarak Mehmet Paşa Yokuşu ile kesiştiği noktayı ayırıcı kabul ettiğimizde, Mehmet Paşa Yokuşu öncesinde ve sonrasında olmak üzere sokak iki farklı açıda perspektif sunar.

Şekil 2.64. Kasnakçılar Sokak üzerindeki tescilli yapılar

Kasnakçılar Sokak üzerinde yer alan 12 tescilli parsel üzerinden özgün sokak dokusunun anlamak için ele alınan tipoloji incelemesinde, öncelikle sokağın biçimsel özellikleri irdelenmiştir (Şekil 2.66). Sokak eğimli bir topografyaya sahiptir. Kasnakçılar Sokak biçimsel olarak yüksek kottan aşağı doğru düz bir doğrultuda başlar, Mehmet Paşa Yokuşu ile karşılaştığı noktadan sonra hafif kıvrılarak devam eder (Şekil 2.67 ve Şekil 2.68). Bu topografyaya uyum içinde yerleşen yapılar 2,3 ve 4 katlıdır. Sokağa bakan yapıların çatıları genel olarak kırma çatıdır. Bazı cumbaların çatısı beşik çatıdır ve bu, sokağın biçimsel dokusuna çeşni katan bir detay olarak görünür durumdadır. Bir cephesi mutlaka sokak üzerinde olan yapıların, genel olarak cumbaları da bu cephelerinde teşkil edilmiştir. Cumbalar cephe ortasında tekli, kenarlarda ikili olmak üzere farklı yerlerde konumlandırılmıştır. Biçimsel özellikleri itibariyle genel olarak düz ve gönye çıkma biçimleri görülür. Bazı yapılarda ara kat cumbalı, son kat ise cihannümalıdır. İki kat cumbalı, bazılarında ise cumba üzerinde balkon oluşumu görülür. Kendisini sınırlandıran yapıların biçimsel özellikleri itibariyle çeşitlilik arzetmesi, benzeşen cephe yüzeyleri yerine farklılaşan detaylarıyla

çeşnili bir doku oluşturması Kasnakçılar Sokağı bilhassa şahsiyet kazandırmıştır (Şekil 2.69, Şekil 2.70, Şekil 2.71 ve Şekil 2.72).

Şekil 2.65. Kasnakçılar Sokak tipoloji tablosu

Şekil 2.66. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi)- 2020 Fotoğrafi

Şekil 2.67. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2020 Fotoğrafi (Google Earth)

Şekil 2.68. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2020 Fotoğrafi

Şekil 2.69. Eski fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2019 Fotoğrafi

Şekil 2.70. 2019 arazi çalışması

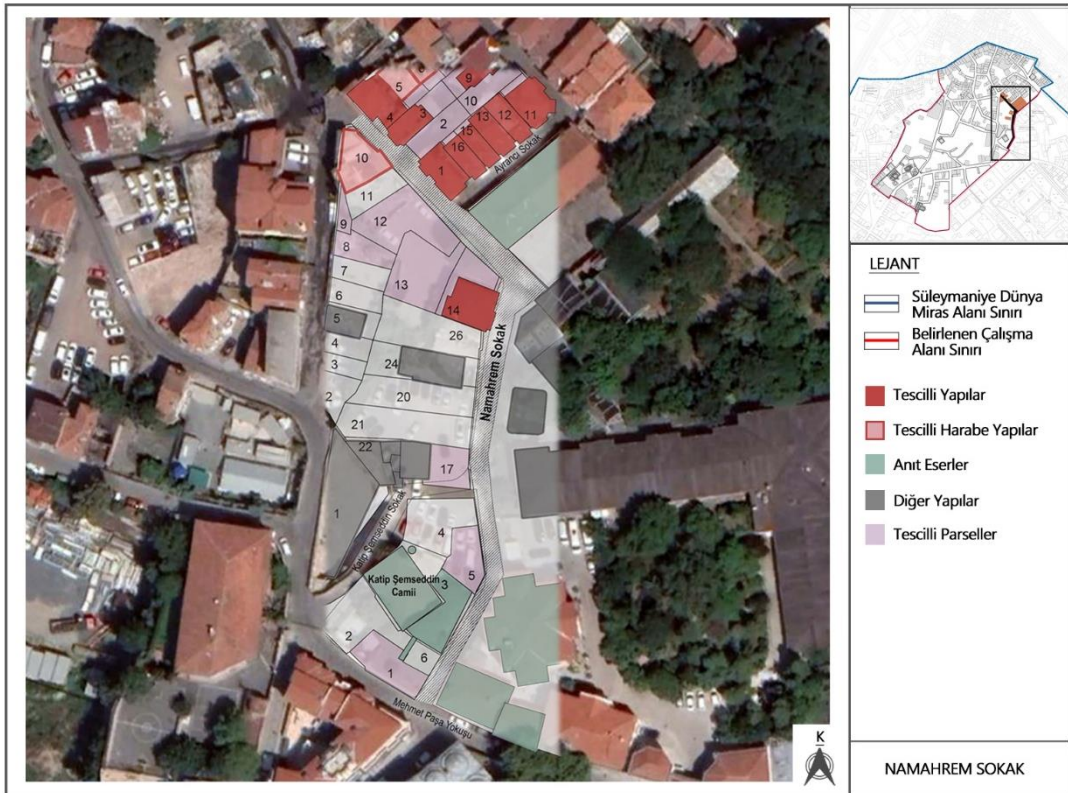

Şekil 2.71. 2019 arazi çalışması

Namahrem Sokak

Demirtaş Mahallesi'nde yer alır. Uzun, kıvrımlı devam eden kuzey-güney aksında oluşan bir yokuş sokaktır. Kuzeyde alanın iç bölgelerine inen, güneyde ise Süleymaniye Camii ve Medreseleri'ne ulaştıran aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi ve İstanbul Müftülük Binası'na en yakın konumda önemli bir sokaktır. Vefa Caddesinin bitişi ve devam eden Mehmet Paşa Yokuşu'nun bir noktasında başlar ve alanın düğüm noktalarından biri olan, yakınındaki birkaç sokağın kesişim noktası olarak genişleyen alanda sonlanır. 507, 497, 496, 494 adalar ve İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesinin yer aldığı geniş ada ile sınırlandırılmıştır (Şekil 2.73).

Alman Mavilerinde sokağın ismi belirtilmemiştir. Bu tarihten günümüze sokağın biçiminin ve doğrultusunun değişmediği görülür. 1965-66 hâlihazır haritası ve hava görüntüleri ile 2021 yılı sokağı oluşturan yapıların yerleşim dokusu karşılaştırıldığında sokak hattı boyunca yapı yoğunluğunda azalma olduğu görülür (Şekil 2.74).

Şekil 2.72. 2021 uydu görüntüsü üzerinden mevcut durumu gösteren harita

Şekil 2.73. Namahrem Sokak'ın tarihi dönüşümü

Sokak aksı boyunca 10 tescilli parsel yer alır. Sokağın doğu kanadı boyunca yüksek bir istinat duvarı yer alır. Bu duvarın arkasında Müftülük Binası ve Botanik Bahçesi yer alır. Sokakta içinden göz hizasında bakıldığında bu yapılar görünür değildir (Şekil 2.75). İstinat duvarının bitişi ile batı yönünde kıvrılan sokak burada ise eski Ahır yapısı ile sınırlandırılmıştır. Batı kanadı konut yapılarının sıralandığı kısımdır (Şekil 2.76). Buradaki tescilli yapılardan 14 numaralı parsel sağlam bir şekilde, 10 numaralı parsel ise harabe durumda olmak üzere sadece iki yapı günümüze ulaşmıştır. Mehmet Paşa ile kesiştiği nokta eğimin yüksek olduğu noktadır. Sokak burada Kâtip Şemseddin Camii'nin hazire duvarı ile başlar. Caminin yan parselindeki yapı günümüze ulaşamamıştır.

Namahrem Sokak üzerinde yer alan tescilli parseller üzerinden özgün sokak dokusunu anlamak için ele alınan tipoloji incelemesinde sokağın biçimsel özellikleri ve sokağı sınırlayan konutların etkileri irdelenmiştir (Şekil 2.77). Sokak düzensiz biçimde kıvrılarak ilerleyen sürekli bir sokaktır. Sokağı sınırlayan yapıların çatı örtüleri sokak yönünde kırma çatıdır. Yoğun olarak 3 katlı yapılar görülmekle birlikte 2-4 katlı yapılar da yer alır. Bir yapı hariç diğer tüm yapılarda sokağa yönelik düz şekilde cumbası vardır. Cumbalar cephe ortasında veya kenarlarda ikili olmak üzere farklılaşmaktadır. Sokak sınırında parselde yerleşmiş yapıların giriş kapıları da sokak

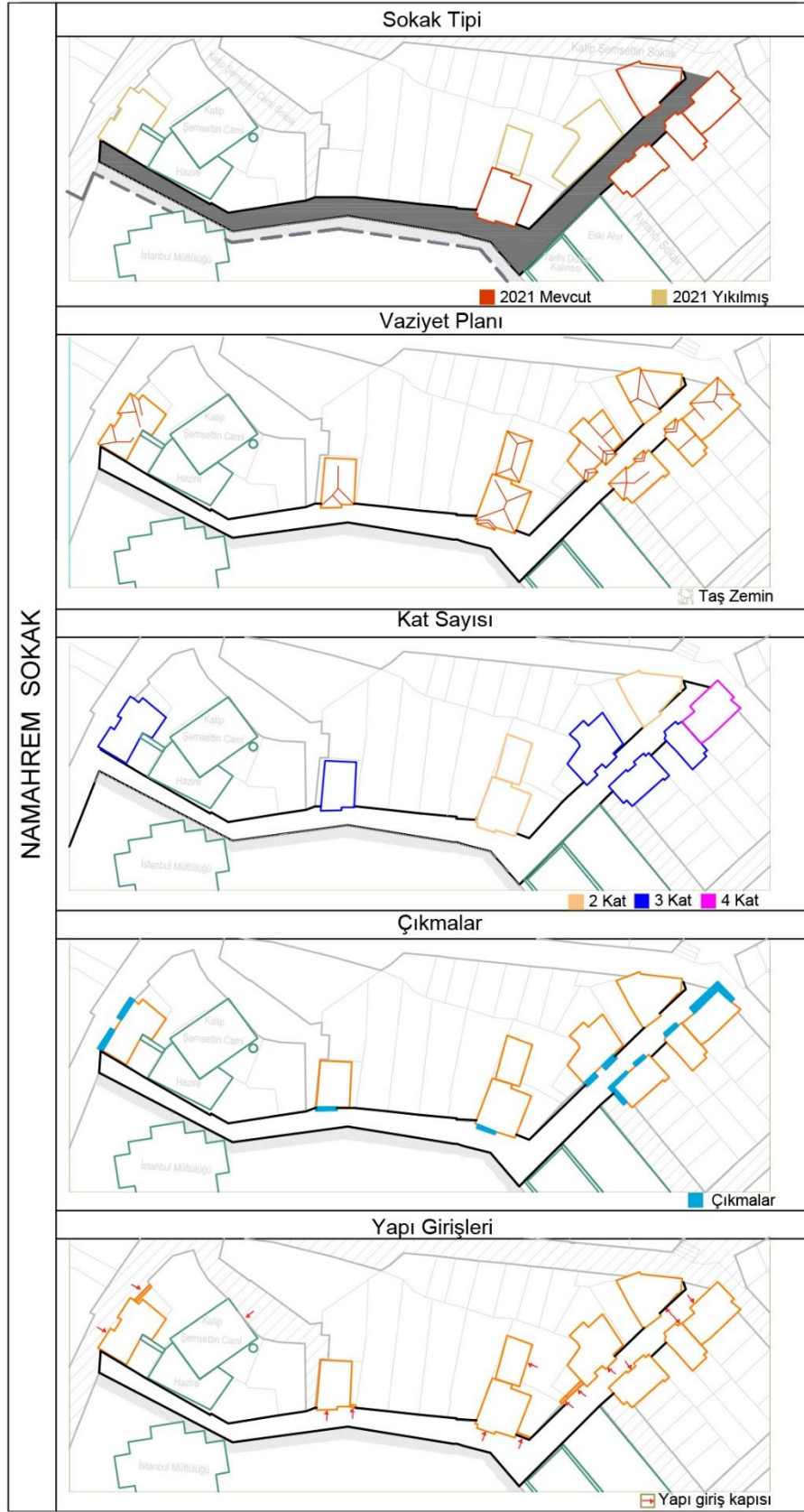
üzerinden basamaklarla yükseltilerek sağlanır. Yan bahçeli 14 parseldeki yapının aynı zamanda bahçe girişi yer alır. 14 ve 10 parsellerdeki yapıların bahçe duvarı sokağı sınırlandırır.

Şekil 2.74. Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi)-2020 Fotoğrafi

Şekil 2.75. Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi)-2020 Fotoğrafi

Şekil 2.76. Namahrem Sokak tipoloji tablosu

Hacı Kadın Çıkması – Mehmet Paşa Çıkması

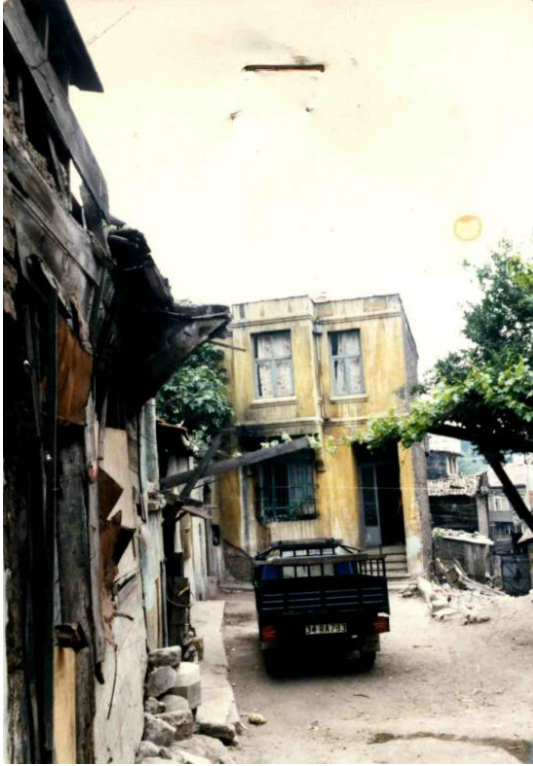
Çıkması sokaklar sürekli olmayan, yalnız bir yönden çıkışı olan, diğer ucu kapalı sokak biçimidir. Geleneksel Osmanlı mahalle dokusunun ayrılmaz parçalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Süleymaniye içerisinde de örneklerine rastlanmaktadır. Belirlenen bölge içindeki 500 adada birbirine paralel olarak adanın içine doğru oluşmuş iki çıkması sokak yer alır (Şekil 2.81). İsimleri Alman Mavilerinde yer almamaktadır. Ana sokaktan kıvrılarak içe doğru oluşan çıkması sokaklar isimlerini de üzerinde buldukları sokaklardan almışlardır(Şekil 2.78). Buna göre sonraki dönem haritalarından, isimlerini Hacı Kadın Caddesi ve Mehmet Paşa Yokuşu'ndan almış oldukları görülür. Çıkması Sokakların biçimsel özelliklerini ve sokağı sınırlandıran tescilli yapıların özelliklerini gösteren tipoloji tablosu Şekilde 3.79'da gösterilmiştir. Buna göre Mehmet Paşa Çıkması üzerinde 3 tescilli yapı yer alır bunlardan ancak 2 tanesi günümüze ulaşmıştır. Yapılar 2 katlı veya yarı bodrum kat+2 katlı olmak üzere çıkması sokağına doğru yönelen cumbalı evlerdir (Şekil 2.79 ve 2.80).

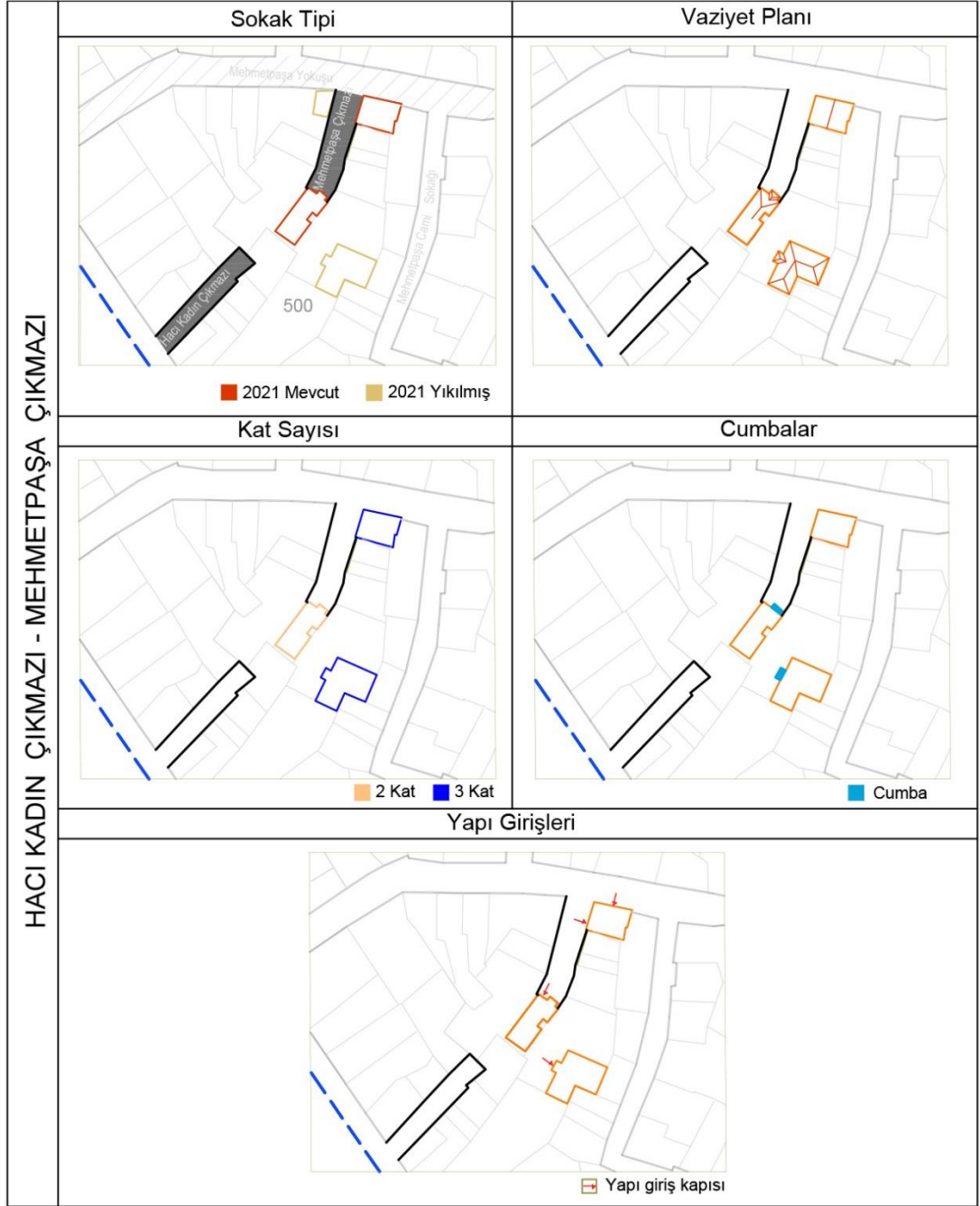
Şekil 2.77. Hacı Kadın Çıkması Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2019 Fotoğrafı

Şekil 2.78. Mehmet Paşa Çıkmağı Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2019 Fotoğrafi

Şekil 2.79. Mehmet Paşa Çıkmağı Eski Fotoğraf (Kurul Arşivi) - 2019 Fotoğrafi

Şekil 2.80. Hacı Kadın- Mehmet Paşa ÇıkmaZI Tipoloji Tablosu

2.4. BİNA BAZINDA İNCELEME

Osmanlı geleneksel şehir yerleşiminin önemli bir unsuru olan mahalle dokusu özgün ve nitelikli bir bütünlük sunar. Bu mekânsal oluşumda öncelikli olarak ortaya çıkan mimari unsur, mesken ihtiyacını karşılayan Türk evleridir. Türk evi, kendine has biçimlenme kurgusu ile Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinde oluşmuş ve zamanla

gelişerek köklü bir şahsiyet kazanmıştır. Bu ana karakterin gelişme sürecine bakıldığında, yere özgü anlayış temelinde farklı bölgelerin yerel malzemelerine, iklim ile coğrafi şartlarına ve geleneklerine uyum sağlamak suretiyle muhtelif tipler oluşturduğu görülür. Bununla birlikte klasikleşmiş tüm evlerde gördüğümüz karakteristik özellikler aynı şekilde karşımıza çıkar ve bu benzerlik bilhassa plan şemasında görülür (Eldem, 195, s.12).

Genellikle Türk evi, tek katlıdır fakat zeminden yükseltilmiş, topraktan bağımsız bir yapıdır (Cansever, 2002, s.313). Zamanla kat sayısı artmıştır. Zemin yükseltilmesi, bir taraftan sokak sınırında kalan yönde duvara oturur, diğer taraftan bahçe yönünde direkler üzerinde durmaktadır (Eldem, 1954, s.13). Zemin kat; depo, ahır, arabalık, taşlık gibi işlevlerde olup, genellikle belirli geometrik düzeni olmayan bir mekândır. İstanbul genelinde bodrum üzerinde, iki-üç katlı evler görüldüğü düşünülürse ana yaşam alanı ağırlıklı olarak üst ve orta kattadır. Bu odalarda, mümkün olduğunca ışık, güneş, hava ve manzara imkânına önem verilmiştir.

Türk Evi'nde tasarımı etkileyen unsurlar söz konusudur. İslam dininin gerekleri toplumun yaşam biçimini ve dolayısıyla mesken oluşumunu etkilemiştir. Bu minvalde tasarımın öncelikli aşaması olan plan organizasyonunu etkileyen umdelerden biri haremlik-selamlık olgusudur. Buna göre zemin kat, daha sığ pencerelerle tasarlanmış ve bu kat servis katı olarak kullanılmıştır. Yaşama mekânı, zemin üstündeki katta çözülmüştür. Plan organizasyonundaki sofa düzeninin, aile içi yaşantıdaki mahremiyet ve birlik duygusunu besleyen bir detay olduğu görülür. Sofa, ailenin bir araya geldiği ortak mekân ve geçiş alanıdır. Buradan dışarıyı gören cumbalar vardır. Evlerin büyük çoğunluğu bahçelidir. Bu bahçeli evlere genellikle bahçe duvarında yer alan kapıdan geçildikten sonra ulaşılır. Bununla birlikte sokağa doğrudan açılan yapıların parsel bina arasında kalan boşluğu, arka bahçe kullanımındadır. Bahçeler genelde sebze yetiştirme, hayvancılık, yıkama, yemek pişirme, yakacak hazırlığı gibi işlevlerde kullanılır. Bahçe içinde kuyu, çeşme, havuz gibi mimari elemanlar da yer alabilir. Bunlarla birlikte Türk Evi'nin farklı coğrafyalarda temel ilkeleri örtüşen fakat her bölgenin kendi yerel özelliklerinin etkisiyle farklılaşan bir tasarım zenginliği görülür.

Tez kapsamında çalışma alanı olarak belirlenen Süleymaniye semtinin yapı bazında özgün niteliklerini incelemek adına öncelikle tipoloji analizi için belirlenen nitelikleri açıklamak yerinde olacaktır. Konumu, plan özellikleri, cephe özellikleri ve yapı elemanları ana başlıkların altında analiz yapılmıştır.

Plan Özellikleri

Osmanlı mesken mimarisinde plan; oda, sofa ve merdiven bileşenlerinden oluşur.

Oda: Evlerin oda sayısı kapasitesi, sofanın konumuna bağlı olarak değişkenlik gösterir. Plan üzerindeki konumlarına göre yan oda, köşe oda, orta oda vb. şekilde isimlendirilir. Oda; oturma, uyuma, yemek yeme ve bazılarında görülen yıkanma gibi pek çok yaşam faaliyetinin gerçekleştirilebileceği şekilde donatılmıştır. Odalar birbirinden bağımsızdır, odalar arası geçişe pek rastlanmaz, kalabalık aile yaşamına hizmet eden ev içindeki her odanın, bir aile birimine ait olması sebebiyle odalar mahremiyet alanı olarak görülür. Odaların kapısı sofaya açılır ve her odanın pencere düzeni plan üzerindeki konumuna bağlı olarak değişkenlik gösterir. Köşe odaların iki yönünde de pencereler, ortadaki odalarda tek yöne bakan pencereler yer alır. Oda planlarının geometrisi, mobilyaların yerleşimi ve dolayısıyla işlevselliği açısından önem taşımaktadır. Buradan hareketle sokak hizasında devam eden zemin kat sınırlarını üst katta gayri nizami olarak devam ettirmemek adına binadan dışarı taşan çıkıntılar ile düzgün kare veya dikdörtgen geometride oda planlarına erişilir. Ortada konumlandırılan oda, ekseriyetle ayrıca bir çıkma veya daha büyük ebatlarıyla vurgulanmıştır (Eldem, 1954, s.15). Odanın aydınlığı için genellikle yükseklikleri aynı ölçülerde sıralı olarak nizami bir şekilde konumlandırılmış pencereler, içeriden odanın aydınlığını ve hava dolaşımını sağlar. Bununla birlikte manzara seyri işlevini yerine getirir. Dışarıdan bakıldığında ise mahremiyet değerinin bir uygulaması olarak pencerelere kafes veya kepenk yerleştirildiği görülür.

Sofa: Türk evinin karakteristik unsurlarından biri olan sofa bileşeni, plan oluşumunda etkili bir unsurdur ve sofanın şekli plan tipini belirler. Buna göre odaların önünde, arasında veya ortasında konumlanması durumlarına göre 3 plan tipi oluşturur (Eldem, 1954, s.16). Evlerin plan tipleri de dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı olarak

isimlendirilir. Sofa; odaların açıldığı, odalardan önceki bir tür geçiş mekanı, geniş bir hol veya antre olarak anlatılabilir (Özkaya, 2015, s.380). Sofa, aynı zamanda evin içindeki hareket yollarına bir meydan işlevi görür ve ailenin toplanma mekânıdır (Eldem, 1954, s.16). Sofanın bir kısmı olarak ortaya çıkan eyvan biriminin, planlara göre biçimi ve sayıları farklılık gösterir. Genellikle iki oda arasında, daha mahfuz bir oturma alanı olarak ayrışır ve çok pencereli, cumbalı örnekleri de görülür.

Merdivenler: Sofa içinde, sofanın dışında veya kendilerine mahsus ayrılmış bir yerde bulunurlar. 19.yüzyılın sonlarına doğru merdiven sofası, önem verilen bir hale gelmiş ve galerili, ışığını tavandan alan merdivenler gelişmiştir (Eldem, 1954, s. 21)

Cephe Özellikleri

Doluluk - Boşluk: Cephe üzerindeki pencere ve kapı boşlukları ile dolu alanların ilişkisini ifade eder.

Çıkma-Girinti: Planlamanın bir sonucu olarak ortaya çıkan cephe girintileri veya çıkıntıları cephenin biçimsel özelliklerinden biridir. Geleneksel Türk evlerinde cumba, balkon, merdiven holü gibi mimari elemanların cephede çıkma hareketi yaptığı görülür.

Malzeme: Cephe malzemeleri, genel mahiyette doğal taş, sıva ve ahşaptan oluşur. Bunların farklı şekillerde bir araya gelmesiyle taş- sıva, ahşap- sıva- ahşap-taş, birlikteliği ile oluşmuş karma malzeme uygulamaları da görünür. Bununla birlikte pencerelerin parmaklıklarında metal malzeme kullanılmıştır.

Yapı Elemanları

Cumba: Cumba doğrusal olmayan sokak hizasını üst katlara taşımamak ve odanın düzgün geometriye sahip olması amacıyla binadan dışarı farklı şekillerde taşarak oluşmaktadır. Odanın yönü ile sokağın istikametinin farklılığı ile oluşan biçimsel zenginlik, Türk şehirlerine, başka medeniyetlerde olmayan özgün ve farklı bir kimlik kazandırmıştır (Cansever, 2002, s.315). Sokağı iki istikametten görmeye imkân veren, evi zenginleştiren bir mimari unsurdur. Aynı zamanda cumbaların ayrışan odaları tariflemesi, ve cephedeki ayrımların diğer odaları işaret etmesi ile sokaktan bakışla dahi planının okunabilirliği ve dahî kuş bakışı bakıldığında çatıların evin odalarını tariflemesi, Türk Evi'nin önemli bir özelliği olarak karşımıza

çıkılmaktadır (Cansever, 2010, s.145) Cumbaların bir diğer özelliği, sokaktan geçen insanların rahmet yağışlarında sığınabilecekleri bir saçak olarak da işlev görür.

Eli böğründe - Furuş: Geleneksel Türk evinin tamamlayıcı unsurlarından biri olan cumbanın taşma uzunluğu 30-40 cm'den fazla ise çıkmayı taşıyan tabanın yükü, alttan eli böğründe gibi destek elemanlarının yardımıyla esas dikmelere aktarılır. Furuşlar, çatı saçağının duvardan taşan kısmını taşımada hem destek elemanı olarak hem de estetik bir cephe dekoru olarak görülebilen mimari elemanlardır. Bu mimari elemanlar taş, ahşap ve demir malzemeden oluşan farklı türleri ile cepheye karakteristik nitelik kazandıran estetik ve işlevsel bir detay olarak karşımıza çıkar.

Kapı: Zeminden yükseltilmiş giriş kotuna mermer basamaklarla erişilir ve evlerin giriş kapıları genellikle ahşap tablalı olarak zengin çeşitlilikte oyma işçilikleri ile yapılmıştır. Genellikle çift kanatlı olan kapıların üzerinde ışıklık yer alır. Bazı örneklerde kapının iki yanında da dışarıdan demir korkuluklu ışıklık pencereleri bulunur.

Pencere: Genel olarak giyotin pencere kullanılmakla birlikte kanatlı pencereler de görülür. Boyutu cephenin genişliğine ve tercihe bağlı olarak farklı boyutlardadır. Türk Evi pencerelerinde kullanılan ahşap kafes mimari elemanı da mahremiyet değer yargısının bir gereği olarak pencereyi gizleyen bir detay ve aynı zamanda dışarıdan cepheyi tezyin eden bir unsur olarak yerini almıştır. Genellikle sokağa bakan cumba pencerelerinde ve sokak hizasında yer alan pencerelerde görülür.

Çatı: Çatılar genellikle beşik çatı veya dört yöne eğimli kırma çatı olarak görülür. Çatıların 19. yüzyıla gelinceye değin alaturka kiremit ile kaplı olduğu bilinmektedir. Bu tarihten itibaren marsilya kiremit tipi de kullanılmaya başlanmıştır (KUDEB, 2009, s.51).

Saçak: Bitişik veya ayırık nizamda yapılmış evlerin büyük çoğunluğunda geniş saçaklar yer alır ve çatı taşıyıcısı buradaki saçak yapısına göre tasarlanmıştır.

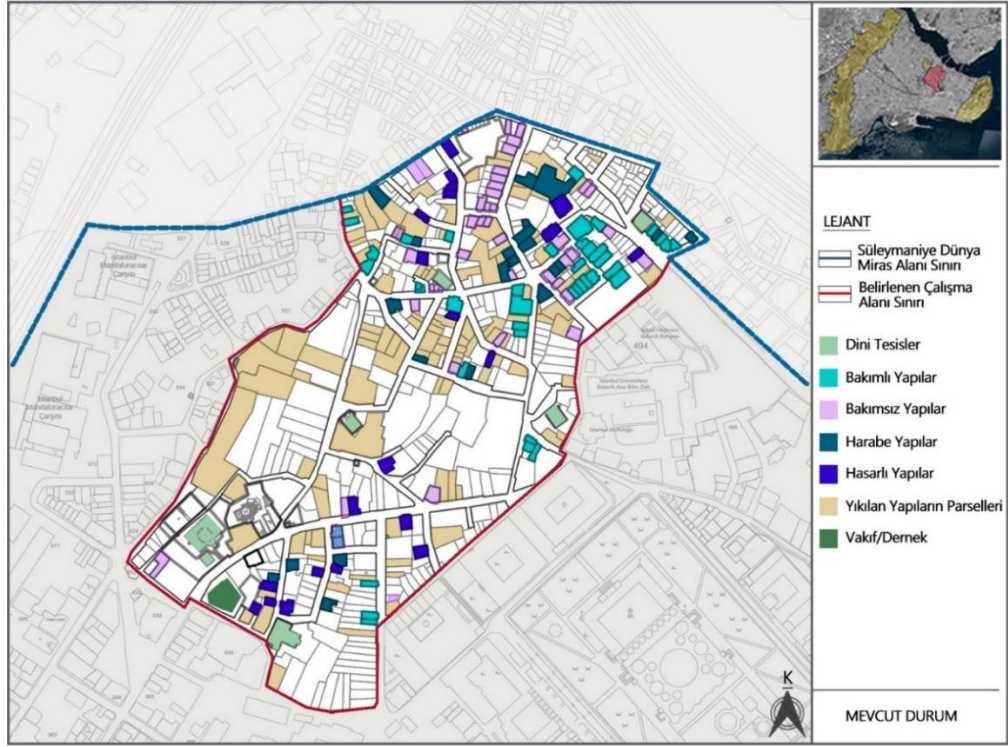
Geleneksel yapım teknikleri

Türk evinin yapım sistemi yöresel tekniklere bağlı olarak farklı tipleri ortaya çıkarmıştır. İstanbul evlerinde geleneksel yapım teknikleri olarak kâgir ve ahşap yapım sistemleri görülür. Yaygın olarak görülen ahşap yapıların temeli genelde moloz taş

duvar veya tuğla duvar örgüsü ile inşa edilip üzerine ahşap yapı elemanlarının yatayda ve düşeyde yerleştirilmesi ile devam eden bir sistemdir. Ahşap evlerde genel olarak bodrum kat düşünülmemiştir ancak arazi eğiminin getirdiği şartlara ve 19. Yüzyıldaki yaşam şekillerindeki değişimlere bağlı olarak yarı bodrum, kömürlük veya ardiye denebilecek mekânlar oluşmuştur (KUDEB, 2009, s.51). Bodruma giriş genellikle dışarıdan olup bazı örneklerde içerideki merdiven altından ulaşılır, bunun dışında bodrumu olmayan evler su basman kotu kadar yükseltilmiştir. Temel aşamasından sonra duvarlar üzerine hatıl atılır ve onun üzerine alt taban yerleştirilir. Ardından ahşap karkas sistemi; dikmeler, kirişler, payandalar ve yer yer kuşak bağlantıları ile inşa edilir. Taşıyıcı dikmeler arası farklı tekniklerle kapatılmıştır bunlardan dolgu duvar tekniği ile ahşap karkas sistem tuğla veya taş ile doldurulur. En çok rastlanan teknik olan bağdadi olarak isimlendirilen ahşap çitalarla kaplanan yüzeyin üzeri sıvanır. Dışarıda ise ahşap kaplama ile oluşturulmuş özgün bir cephe dili oluşturulur (KUDEB, 2009, S.9). Bitişik ahşap evlerdeki yangın durumunda diğerine sıçramasını önlemek adına yasalarla zorunlu olarak yangın duvarı inşa edilir. Ahşap yapıların yangınlarda elim bir vaziyete sebep olmasının ardından, 1850'lerde özgün bir tipoloji sergileyen kâgir binalar da uygulanmaya başlamıştır (Ökten, 2006, s. 540).

Mevcut Strüktürel Durum Analizi

Tescilli parsellerde yer alan yapıların mevcut durum analizi ifade edilmektedir (Şekil 2.82). Bunun için saha çalışması yapılmış olup, tescilli parsellerde ayakta kalan her yapının hasar tespiti yapılmıştır. Yok olan yapılar belirlenmiştir. Tarihi harita üzerinde günümüzde ayakta kalan ve restorasyon müdahalesi ile hayatını sürdürebilecek yapılar belirtilmiştir. Çalışma alanı içindeki tescilli yapıdan büyük çoğunluğu mevcut durumda yıkılmış, yıktırılmış veya harap vaziyettedir. Bu inceleme ile elde edilen veriler alandaki durumun vehametini sergilemektedir. Özgün nitelikli halinin tüm varlığıyla ortaya koyduğu karakterini canlandırmak üzere müdahalenin ve doğru projelendirme sürecinin elzem hale geldiği adalar ve parsellerin tespiti ortaya koyulmuştur.

Şekil 2.81. Çalışma Alanındaki Tescilli Yapıların Strüktürel Durum Analizi

Süleymaniye evleri, Osmanlı geleneksel Türk evi yapılarının önemli ve seçkin örneklerindedir. Bölgenin özgün dokusunu tahlil etmek için Türk evinin Süleymaniye’de vücut bulmuş örneklerini tipoloji analizleri ile irdelemek yerinde olacaktır. Süleymaniye evlerinin 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyıla ait sivil mimari üslubunu yansıttığı görülmektedir. Çalışma alanındaki özgünlüğünü koruyan tescilli yapılar genel olarak 19.yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Bu bölümde Süleymaniye’nin geleneksel doku bütünlüğünün önemli ve tamamlayıcı unsuru olan mimari tipoloji ve yapı elemanları incelenecektir. İnceleme kapsamında belirlenen yapılar, konut ve konut-dükkân işlevindeki yapılardan oluşmaktadır. Çalışma alanından 6 tescilli geleneksel konut yapısı belirlenmiştir. Bu aşamada yapıların rölöve ve restitüsyon projelerine ulaşılabilen ve inceleme ölçütleri itibariyle farklılaşan ve özgünlük sergileyen tipik örneklik teşkil edecek yapılar seçilmiştir. Büyük oranda bütünlüğünü koruyan yapılar seçilmiş ve bununla birlikte hasarlı da olsa ayakta kalan veya yıkılmış yapılara da yer verilerek güncel ve özgün hallerinin karşılaştırılması imkânıyla bölgenin tarihsel dönüşümüne yönelik bulgular

edinilmiştir. Bu minvalde çalışma alanı içerisinde 6 yapı belirlenerek bunların tipoloji tabloları oluşturulmuştur.

497 Ada 14 Parsel

Osmanlı geleneksel Türk evinin pek çok hususi niteliklerini barındıran Süleymaniye semtinde inşa edilerek bulunduğu mahalle ve sokağının içinde ruh bulmuş, özgün bir ahşap yapıdır. Demirtaş mahallesinde 497 Ada'da yer alan yapı 09.04.1977 gün ve 9776 sayılı GEEAYK kararı ile tescil edilmiştir. Namahrem sokağa iki yönden cephe veren köşe parselde yer alır. Sokağın devamı ahşap yapıların yoğunlukta olduğu Ayrancı Sokak ile kesişmektedir. Namahrem sokağın bir kanadında istinat duvarı diğer kanadında binalar yer alır. Evin bir cephesi kör cephe diğer 3 cephesi açıktır. Güney cephesinde bitişik nizamda komşu bina, doğu cephesinde İstanbul Botanik Bahçesinin istinat duvarı, kuzey cephesi bölgedeki büyük anıtsal yapılardan ahır yapısına, batısında evin bahçesi ve devamında komşu bina yer alır. Eski fotoğraflardan anlaşıldığı üzere yapı özgün halinde konut işlevindedir. Bugün genel özellikleriyle özgünlüğünü korusa da odaların çeşitli kiracılar tarafından kullanılması sonucu plan şemasındaki değişikliklerle birlikte bakımsız ve harap bir vaziyette varlığını sürdürmektedir. İç sofalı plan şeması özelliği gösteren yapının girişi sokaktan 4 basamakla yükseltılarak verilmiştir. Bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan 3 katlı bir yapıdır. Bodrum katının depo veya kömürlük olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Zemin katta giriş kapısında sonra direkt olarak sofaya girilmektedir ve merdivenle üst kata ulaşılır. Zemin kat ve birinci katta sofaya açılan odaları yer alır. Cephe özellikleri doluluk boşluk oranlarına bakıldığında genel itibarıyla birbirleriyle dengeli cephe yüzeyleri görülür. Ancak birinci katta yer alan zemin kata göre daha geniş pencereler, özgün halinin değiştirildiği ihtimalini akla getirir. Ancak bu konu hakkında kesin bir bilgiye erişilememiştir. Yapının 3 cephesinde girinti – çıkıntı hareketliliği söz konusudur. Bu durum geniş açıdan bir gözlemde dinamik ve her cephede farklı bir yüzey ile karşılaştırır. Yapı ahşap konstrüksiyondur. Cephe yüzeyi kaplaması ahşaptır. Cephedeki süsleme unsurları olarak silmeler, kapı pencere söveleri görünür olmaktadır. Zemin katta ahşap doğramalı giyotin pencereler bulunur bunların dışarıya bakan yönünde demir parmaklıklar yer alır. Üst katta yine zemin kat ile uyumlu ölçülerde giyotin pencere bulunur. Kanatlı pencere sadece bu katta yer alır ve

evin genel pencere boyutlarına göre daha büyük olduğu görülür. Giriş cephesinde kapının hizasında üst katta sokağa doğru çıkma yapan düz hatlara sahip bir cumba yer alır. Kuzey cephesinde kenarlarda iki odanın cumbası yer alır cumbaların ortasındaki ince hatlı girinti cepheye hareketlendirmiştir. Bahçeye bakan diğer cephede giriş üstündeki cumba ile aynı aks üzerinde bir cumbası vardır. Cumbayı taşıyan ahşap eli böğründe kıvrımlı ve zarif hatlarıyla cepheye nitelik katar. Aynı zamanda saçak furuşunun zarıflığı cephenin bediiyatını güçlendiren önemli yapı elemanlarıdır. Kenarda tek ve kenarda ikili olmak üzere iki farklı konumlandırılışa sahiptir. Evin orta aksında konumlanan giriş kapısı cephe yüzeyi ile aynı seviyededir ahşap malzemedir yapılmıştır. Kapının üzerinde kapı ile bir bütün halinde ışıklandırma amacı ile kapı üstü penceresi yer alır. Bu pencerenin önünde demir parmaklık vardır. Ahşap giriş kapısı sade, her biri üçer tablaya bölünmüş çift kanatlıdır (Çizelge 2.3).

505 Ada 23 Parsel

Hoca Gıyaseddin Mahallesi'nde 505 Ada 23 Parsel'de yer alan yapı 04.09.1977 gün ve 9776 sayılı GEEAYK kararı ile tescil edilmiştir. Külliye'ye paralel uzanan alanın önemli aksanlarından biri olan Sarı Beyazıt Caddesi üzerindeki köşe parselde yer alır. Evin 4 cephesi de açıktır. İki cephesi Sarı Beyazıt Camii Sokak'tan diğer iki cephesi de Sarı Beyazıt Caddesi üzerinden görünür. Sokağa yönelen bir cephesi Sarı Beyazıt Camii'ni görür ve diğer cephesi 532 ada yapılarını, diğer iki cephesi ise evin bahçesini ve devamında komşu parselleri görür. Yapı parsel üzerine sokak sınırlarında yerleşmiştir. Yan ve arka bahçesi vardır. Köşe parselde yer alan oturma alanı ve yükseklik ölçüleri itibariyle büyük ev tiplerinden biri olarak karşımıza çıkar. Yapı özgün halinde konut işlevindedir. İç sofalı plan şemasına sahiptir ve girişi sokaktan basamaklarla sağlanmaktadır. Bodrum, zemin ve 2 kattan oluşan yapı 4 katlıdır. Eğimli Sarı Beyazıt Caddesi üzerinde ulaşılan bodrum kata dışarıdan girişi vardır. Giriş kapısı sofaya açılır, girişin sağında ve solundaki odaların arkasında iki merdiveni vardır. Merdivenler üst katlarda planın ortasında konumlanan sofaya çıkar ve odalar bu sofaya açılır. Giriş cephesinin doluluk boşluk oranlarına bakıldığında genel itibariyle dengeli, kendi içinde hizalı bir cephe yüzeyi görülür. 3 cephesinde girinti- çıkıntı hareketliliği söz konusudur. Bu durum geniş açıdan bir gözlemlerde dinamik ve her cephede farklı bir yüzey ile karşılaştırır. Yapı zeminde kâgir üst

katlarda ahşap konstrüksiyondur. Cephe kaplaması ahşaptır. Cephedeki süsleme unsurları olarak silmeler, kapı pencere söveleri, çatı saçağındaki fûruşlar belirgin detaylardır. Giriş cephesinde iki kenarda ve iki katlı cumbalar yer alır. En üst katın iki cumbası arasında korkuluk görülmektedir. Sarı Beyazıd Caddesi'ne bakan cephesinde de aynı düzende cumbaları sokağa yönelmiştir. Her cumbayı taşıyan ahşap eli böğründeleri mevcuttur. Evin orta aksında konumlanan giriş cephe yüzeyi ile aynı hizadadır ve her biri üç tablaya bölünmüş çift kanatlı ahşap kapısı yer alır. Kapının sağında ve solunda giriş sofasını aydınlatan pencereler bulunur. Yapı günümüze ulaşamayan özgün nitelikli yapılardan biridir (Çizelge 2.4).

510 Ada 17 Parsel

Hoca Gıyasettin Mahallesi'nde 510 Ada 17 Parsel 'de yer alan yapı 04.09.1977 gün ve 9776 sayılı GEEAYK kararı ile tescil edilmiştir. Alanın Külliye 'ye yönelen önemli akslarından biri olan Vefa Caddesi üzerinde yer alır. 1940'lı yıllara tarihlenen yapı kagir evlerin tipik örneklerinden biri olarak karşımıza çıkar. Yapı parsel sokak sınırında yerleşmiştir ve arka bahçelidir. İki cephesi komşu parselle bitişiktir. İç sofalı plan şemasına sahip yapının girişi sokak kotundan sağlanmaktadır. Bodrum üzerinde Zemin + 2 kata sahiptir. Giriş kapısı giriş holüne açılır ve buradaki merdivenle sofaya çıkılır odalar bu sofaya açılır. Sofa dışındaki diğer merdivenle üst katlara çıkılır. Birinci ve ikinci katlar aynı plan şemasına sahiptir ve odaları sofaya açılır. Cephesindeki doluluk boşluk oranları her katta farklıdır. Aynı plan şemasına sahip birinci ve ikinci katların pencere ölçüleri ve hizaları farklılaşmıştır. Yapının giriş cephesi üzerindeki girinti çıkıntı incelendiğinde sadece cumba çıkıntısı görünür olmaktadır. Cumba giriş cephesinde iki katlıdır ve düz biçime sahiptir. Cumbayı taşıyan üzerinde kıvrımlı taş işçiliği olan eliböğründe elemanı yer alır. Yapıyı koruyan belirgin çatı saçakları bulunur. Birinci kat seviyesinde bulunan basık kemerli uzun pencereleri, kemerli söveleri, kat silmesi ve eliböğründeler yapıya hususiyet kazandıran detaylardan biri olarak dikkati çekmektedir. Cephe yüzeyi boyalıdır. Giriş kapısı üzerinde kemerli kayıtlarla bölünmüş ışıklık yer alır. Pencereler bir katta kemerli diğer katlarda düz, kanatlı pencerelerdir. Özgün halinde konut işlevinde olan yapı bugün kullanımda değildir. Cephe elemanlarında bozulmalar meydana gelmişse de strüktürel bakımdan iyi durumdadır (Çizelge 2.5).

541 Ada 4 Parsel

Hoca Gıyaseddin Mahallesi'nde 541 Ada 4 Parsel'de yer alan yapı 04.09.1977 gün ve 9776 sayılı GEEAYK kararı ile tescil edilmiştir. Önemli sokaklardan biri olan Tirendaz Sokağın doğu kanadında yer alır ve Molla Gürani Camii ile aynı hizada bulunur. 2 cephesi komşu parselle bitişik kör cephedir. Ön cephesi Tirendaz Sokağı, arka cephesi evin bahçesini ve komşu parselleri görür. Yapı parsel sokak sınırında yerleşmiştir ve arkasındaki parselde kalan boşlukta bahçesi oluşmuştur. İç sofalı plan şemasına sahiptir. Girişi sokak kotundan sağlanır. Giriş kapısı sofaya açılır, sofanın sağında kapıya yakın konumlanan döner merdivenle üst kata çıkılır. Her iki katta da odalar sofaya açılır. Giriş cephesinin doluluk boşuk oranlarına bakıldığında zemin kat ile üst kat hemen hemen birbiri ile aynı boşluklara sahiptir. Zemin katta küçük pencere üst katta ince uzun bir pencere olarak değişmiştir. Yapının ön cephesindeki girinti-çıkıntı incelendiğinde sadece cumbanın çıkıntısı görünür olmaktadır. Cumba ön cepheye bakan odanın ve sofanın gönye çıkma yaparak genişlemesi ile oluşmuştur. Gönye cumba tipi yapıya şahsiyetini kazandıran bir detay olarak cephede dikkati çeker. Yapı kagir yapı sistemine sahiptir. Yarım bodrum kat üzeri 2 katlıdır. Bodrum kat seviyesi sıvalı, üst katlar boyalıdır. Cephe süslemesi olarak saçak kornişi, cumba altı silmesi ve pencere söveleri belirgin olan özgün detaylarıdır. Pencereleri ortadan kayıtlı, giyotin penceredir. Zemin kat ve bodrum kat pencerelerinin önünde demir parmaklık bulunur. Giriş kapısı cephe ile hemyüzdür. Kapının üzerinde dikdörtgen biçimde ışıklık bulunur. Eski fotoğraflardan görüldüğü üzere evin önünde farklı seviyelerde belirgin tretuvar bulunur. Güncel halinde asfalt uygulamalarından ötürü tretuvar yüksekliği azalmıştır. Yapı özgün halinde konut işlevindedir. Bugün genel özellikleriyle özgünlüğünü korusa da bakımsız ve harap bir vaziyette varlığını sürdürmektedir (Çizelge 2.6).

494 Ada 37 Parsel

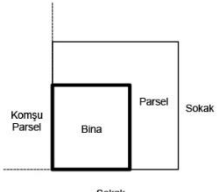
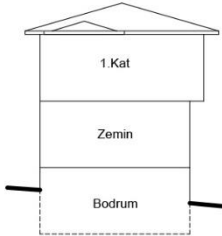
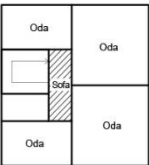
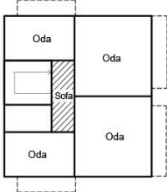
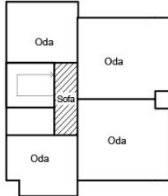

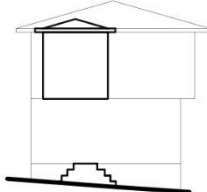

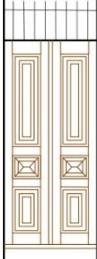
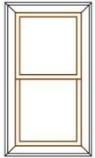
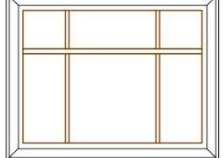
Demirtaş Mahallesi'nde 494 Ada 37 Parsel 'de yer alan yapı 04.09.1991 gün ve 976 sayılı Kurul kararı ile tescil edilmiştir. Hayriye Hanım Sokağı üzerinde yüksek istinat duvarı üzerinde adanın İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi sınırına yakın bir noktada konumlanır. Sokak sınırında parselde yerleşmiştir ve arka bahçe oluşumu görülür. Bir cephesi komşu parsel ile bitişik nizamdadır, diğer üç cephesi açıktır. Giriş

cephesi karşısındaki kendisinden daha alt kotta yer alan adalardaki yapıları, yüksek irtifadan görür, arka cephesi evin bahçesini görür. İç sofalı plan şemasına sahiptir. Giriş sokak kotundan basamaklarla yükselerek sağlanır. Giriş katında ilk olarak karşılayan merdivenle kışlık katının ortadaki sofasına çıkılır. Bu sofadan evin orta aksında arka cepheye bakan duvarında konumlanmış merdivenle üst katlara çıkılır. Merdiven üst katlarda sofaya çıkar ve odalar bu sofaya bağlıdır. En üst kata çıkıldığında çatı arasında evin orta aksında planlanmış Haliç'i gören bir panoramaya sahip tek yönden dışarıya açılan cihannüma odası yer alır. Yapı sokak kotundan yükseltilmiş zemin + 3 katlıdır. Giriş cephesinin doluluk boşluk oranlarına bakıldığında Zemin kat ve 1.kat boşlukları birbirine benzer orandadır. 2. Katta pencere boşluklarının boyutları değişmiştir. 3. Katta tek bir odaya ait boşluklar görülür. Kendi içinde nizamlı ve dengeli bir görünüme sahiptir. Giriş cephesindeki sokağa yönelen cumbalar, cihannüma önündeki balkon korkulukları ve giriş basamakları çıkıntı olarak görünür durumdadır. Cumbaları cephenin kenarlarında 2.katta yer alır ve kenarları pahlı biçimiyle yapıya özgün nitelik katan detaylarından biri olarak dikkati çeker. Yapı ahşap konstrüksiyondur. Cephe yüzeyi bodrum seviyesinde sıvalı, zemin katı tuğla örgülü ve üst katları ahşap kaplamalıdır. Cumbaların çıkması geniş değildir bu sebeple olmalı ki eliböğünde elemanı yoktur. Pencereleri özgün halinde ortadan kayıtlı giyotin pencere olarak görünür. Zamanla bu pencereler değiştirilmiştir. Giriş kapısı cephenin orta aksında yer alan, ortasında ve altında ahşap tablalı, üstünde camlı ahşap bir kapıdır. Giriş kapısı üzerinde giriş sahanlığını aydınlatan geniş bir penceresi vardır. Yapı özgün halinde konut işlevindedir. Bugün genel özellikleriyle özgünlüğünü ve strüktürel sağlamlığını korumamaktadır ancak kullanımda olmadığı için bakımsızlık tehlikesi altındadır (Çizelge 2.7)

496 Ada 12-13 Parseller

Demirtaş Mahallesi'nde 496 Ada 12 ve 13 Parselde yer alan yapılar 04.09.1977 gün ve 9776 sayılı GEEAYK kararı ile tescil edilmiştir. Ayrancı Sokak üzerinde yer alan ikiz yapılardır. Alandaki tasarım çeşitliliğini tipoloji analizleri ile ifade ederken özellikle bu sokak üzerinde karşımıza çıkan ikiz yapıların bir örneği olarak bu evlerin birlikte ele alınması tercih edilmiştir. Birbirleri ile aynı olmaları dolayısıyla bir yapı üzerinden anlatım gerçekleştirilmiştir.

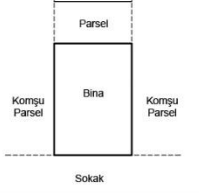
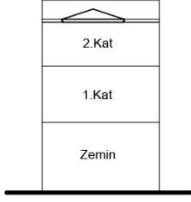

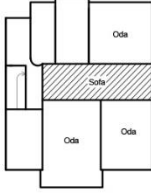
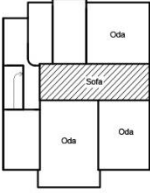

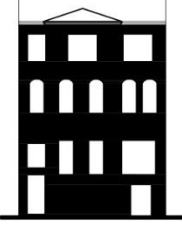
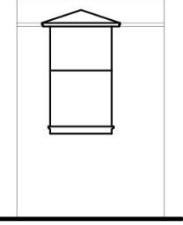
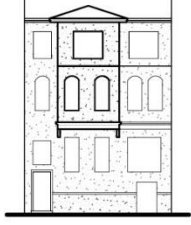

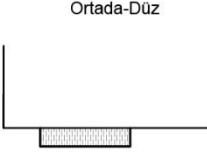
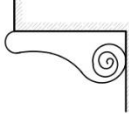
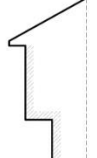
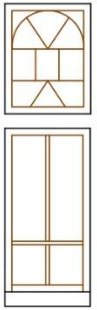

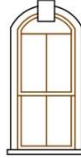
Yapı sokak sınırında parsele yerleşmiştir ve arka bahçelidir. İki cephesi komşu parsel ile bitişiktir ve arka cephesi bahçesini görür. Girişi sokak kotundan yükseltilmiş basamaklarla sağlanır. Yarı bodrum kat + 3 katlıdır. Giriş kapısı giriş holüne açılır buradaki merdivenle üst katlara çıkılır. Birinci katta merdiven dar bir sofaya çıkar odalar buraya açılır. Son katta merdiven geniş bir sofaya çıkılır ve diğer oda da buraya açılır. Giriş cephesinin doluluk boşluk oranına bakıldığında boşluk oranlarının son iki katta birbiriyle aynı olduğu zemin ve bodrum katta ise birbiriyle aynı hizada farklı büyüklüklerdedir. Yapının ön cephesinde sokağa yönelen cumbası ve giriş merdiveni çıkıntı olarak görünür olmaktadır. Cumba Ayrancı Sokağa bakan odanın dışarı doğru yönelmesiyle oluşur. Cephenin orta aksında ki katlı düz şekle sahiptir. Cumbaları taşıyan kıvrımlı özgün işçiliğiyle ahşap eliböğründelere sahiptir. Geniş çatı saçağı ve ahşap oymalı furuşları mevcuttur. Cumbası, cephe yüzeyindeki silmeleri, pencere söveleri, çatı saçağındaki furuşları ve eliböğründeler yapıya özgün nitelik katan detaylar olarak dikkat çekmektedir. Yapı ahşap konstrüksiyondur. Bitişik nizamlı ikiz yapı arasında yangın duvarı yer alır. Bodrum kat seviyesi tuğla örgülü, diğer katlar ahşap kaplamalıdır. Giriş kapısı cephenin kenarında konumlanmış kemerli bir niş içindedir. Ahşap tablalı kapının üzerinde ışıklığı yer alır. Her iki yapı da günümüzde kullanımdadır ve bakımlı durumdadır (Çizelge 2.8)

1		497 ADA 14 PARSEL			
		Ada Üzerinde	Parsel Üzerinde	Kat Sayısı	Yapı Hakkında Bilgiler
Konumu					<p>Mahalle: Demirtaş</p> <p>Yapım Tekniği: Ahşap Konstrüksiyon</p> <p>Tescil Durumu: Tescilli (1977)</p> <p>Parsel Alanı: 157 m²</p> <p>Bina Alanı: 104 m²</p> <p>Fonksiyon: Konut</p>
	Plan Özellikleri	Bodrum	Zemin	1. Kat	
					
Cephe Özellikleri	Dolu-Boş	Çıkma- girinti	Malzeme	 	
					
Yapı Elemanları	Cumba	Elböğüründe	Fünüs	 	
	Kenarda düz tek				
Kapı	Kenarda düz ikili		Saçak	 <p>2021</p> 	
		Pencere 1	Pencere 2		
					

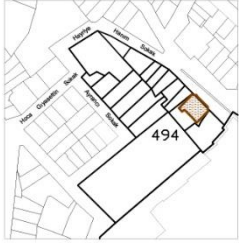
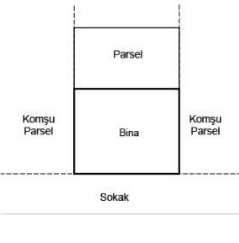
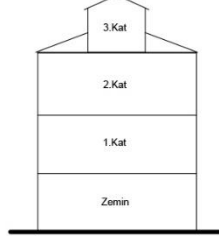
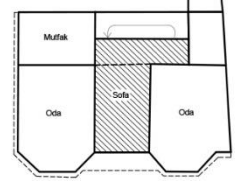

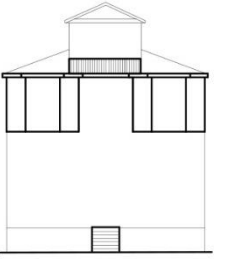
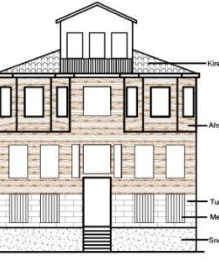

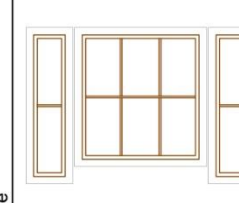
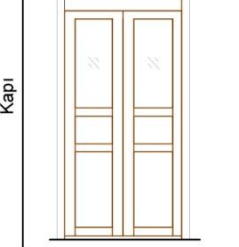
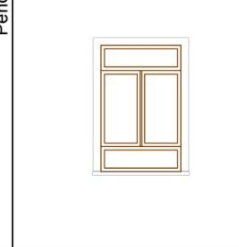
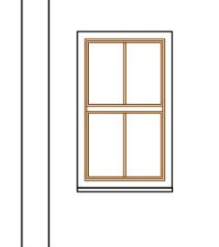
Çizelge 2.3. 497 Ada 14 Parsel yapı tipoloji tablosu

2		505 ADA 23 PARSEL		
Konumu	Ada Üzerinde	Parsel Üzerinde	Kat Sayısı	Yapı Hakkında Bilgiler
				<p>Mahalle: Hoca Gıyaseddin</p> <p>Yapım Tekniği: Ahşap Konstrüksiyon</p> <p>Tescil Durumu: Tescilli (1977)</p> <p>Parsel Alanı: 597 m2</p> <p>Bina Alanı: 198 m2</p> <p>Fonksiyon: Konut</p>
Plan Özellikleri	Zemin	1. Kat	2. Kat	Eski Fotoğraflar
Cephe Özellikleri	Dolu-Boş	Çıkma - Girinti	Malzeme	
Yapı Elemanları	Köşede-Kenarda Düz	Eliboğründe	Saçak	2021
Yapı Elemanları	Kapı	Pencere 1	Pencere 2	

Çizelge 2.4. 505 Ada 23 Parsel yapı tipoloji tablosu

3		510 ADA 17 PARSEL			
		Ada Üzerinde	Parsel Üzerinde	Kat Sayısı	Yapı Hakkında Bilgiler
Konumu					<p>Mahalle: Hoca Gıyaseddin</p> <p>Yapım Tekniği: Kâgir</p> <p>Tescil Durumu: Tescilli (1977)</p> <p>Parsel Alanı: 132 m²</p> <p>Bina Alanı: 96 m²</p> <p>Fonksiyon: Konut</p>
	Plan Özellikleri	Zemin	1. Kat	2. Kat	
					
Cephe Özellikleri	Dolu-Boş	Çıkma- girinti	Malzeme		
					
Yapı Elemanları	Cumba	Elböğüründe	Saçak		
	Kapı	Pencere 1	Pencere 2		
				2021	
					

Çizelge 2.5. 510 Ada 17 Parsel yapı tipoloji tablosu

5		494 ADA 37 PARSEL		
	Ada Üzerinde	Parsel Üzerinde	Kat Sayısı	Yapı Hakkında Bilgiler
Konumu				<p>Mahalle: Hoca Giyaseddin</p> <p>Yapım Tekniği: Kâgır</p> <p>Tescil Durumu: Tescilli (1977)</p> <p>Parsel Alanı: 151m²</p> <p>Bina Alanı: 81 m²</p> <p>Fonksiyon: Konut</p>
Plan Özellikleri	Zemin	1.Kat	2.Kat	Eski Fotoğraflar
				
Cephe Özellikleri	Dolu-Boş	Çıkma- girinti	Malzeme	
				
Yapı Elemanları	Cumba	Pencere	Saçak	
	Kapı			
				

Çizelge 2.7. 494 Ada 37 Parsel yapı tipoloji tablosu

6		496 ADA 13-12 PARSELLER		
	Ada Üzerinde	Parsel Üzerinde	Kat Sayısı	Yapı Hakkında Bilgiler
Konumu				<p>Mahalle: Demirtaş</p> <p>Yapım Tekniği: Ahşap Konstrüksiyon</p> <p>Tescil Durumu: Tescilli (1977)</p> <p>Parsel Alanı: 46 m²</p> <p>Bina Alanı: 40 m²</p> <p>Fonksiyon: Konut</p>
Plan Özellikleri	Zemin 	1.Kat 	2.Kat 	Eski Fotoğraflar
Cephe Özellikleri	Dolu-Boş 	Çıkma- girinti 	Malzeme 	
Yapı Elemanları	Ortada-Düz Cumba 	Eilböğünde Pencere 	Füruş Saçak 	2021

Çizelge 2.8. 496 Ada 13-12 Parseller yapı tipoloji tablosu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÜLEYMANİYE DMA İÇİNDEKİ ÇALIŞMA ALANI ANALİZİ

Süleymaniye semtinin üstün evrensel değer kriterlerinin tanımında, Süleymaniye Külliyesi ile birlikte külliye çevresindeki Osmanlı'nın son dönem geleneksel şehir dokusu, müstesna örneklerden biri olarak zikredilmiştir.³ UNESCO üstün evrensel değer şartlarından biri olarak özgünlük kavramını gerekli gördüğünden dolayı inceleme ve analiz yönteminin belirlenmesinde Nara Bildirgesi'nde geçen özgünlük kavramı, esas alınmıştır. Bu doğrultuda belirlenen yerleşim, tasarım ve tarihi dönüşüm kavramları inceleme ve analiz sürecinde belirleyici rol oynayacaktır. Üst ölçekten alt ölçeğe doğru gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda alanın üstün evrensel değerine yönelik analizler yapılmıştır. Buna göre kavramların hangi başlıklarda kullanıldığı Çizelge 3.1'de gösterilmiştir.

³ Kriter (III): İstanbul, bir kısmı sanat eserleri ile bağlantılı çok sayıdaki üstün nitelikli yapı türleri ile Bizans ve Osmanlı medeniyetlerine dair eşsiz bir tanıklık üstlenmiştir. Bunlardan bazıları; surlar, mozaik ve freskli kilise ve saraylar, anıtsal sarnıçlar, sultan türbeleri, camiler, medreseler ve hamam yapılarıdır. **Süleymaniye ve Zeyrek bölgesinde yer alan önemli dini yapılar etrafında şekillenen geleneksel yerleşim, Osmanlı'nın son dönemi şehir dokusunun müstesna örneklerindedir.**

İNCELEME	ANALİZ		
	Kavramlar		
Ölçek	Tasarım	Yerleşim	Tarihsel Dönüşüm
ADA BAZINDA		●	●
SOKAK BAZINDA		●	●
YAPI BAZINDA	●		●

Çizelge 3.1. Kavramlar ve analiz tablosu

3.1. YERLEŞİM

Arazi kullanımını ifade eden bu kavram, ada bazında ve sokak bazında olmak üzere 2 başlıkta ele alınmıştır.

Ada bazında incelemeler: 498, 505, 565, 500, 511 ve 509 olmak üzere 6 yapı adası özelinde gerçekleştirilen incelemeler sonucunda her bir adanın biçim özellikleri itibariyle özgün sınır ve boyutların koruduğu görülmektedir. Adayı sınırlayan sokak isimleri ekseriyetle aynı şekilde kalmakla birlikte bazı sokaklarda isim değişikliği gerçekleşmiştir.

Parsel biçim ve boyutları ile yapılan tipolojik analiz sonuçları Çizelge 3.2’de gösterilmiştir. Parsel biçimlenişi ve büyüklüğü bina yerleşiminde etkili olan bir unsurdur. Parseller genel olarak L şeklinde, dikdörtgen, üçgen veya çokgen olmak üzere çeşitli biçimlerde. Çalışma alanında yer alan parsellerde en fazla dikdörtgen, dar ve uzun bir biçimleniş görülür ve bu tüm adalarda ortak özelliktir.

Parsel büyüklükleri incelendiğinde en fazla 101-200 m² aralığında, en az 50 m² den düşük alana sahip parsellerin yer aldığı görülür. Boyutları itibariyle 50 m² altındaki parseller dar parsel, 51-100 m² arası orta parsel, 101-200 m² arası boyutlara sahip parseller geniş ve 200 m² üzeri parseller ise sınırlı sayıda ve çok geniş parseller olarak isimlendirilmiştir.

Parsel Biçimi			
L şeklinde	Üçgensel	Dörtgen	Çokgen
Parsel Büyüklüğü (m2)		Parsel Sayısı	
< 50 m2		26	
51- 100 m2		45	
101-200 m2		52	
201- 300 m2		30	
Yapının parseldeki konumu			
Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4

Çizelge 3.2. Parsel biçim, büyüklük ve bina yerleşim tipleri

Geniş ve çok geniş parsellere yerleşim, genel olarak ayırık nizamdadır. Bu evler arka ve yan bahçeye sahiptir. Bu parsellerde, köşe evler yerleşimi yoğunluktadır ve bir cephesi mutlaka sokak sınırındadır. Genellikle köşe parsellerde, geniş ve yüksek konakların (Tip 2) yer aldığı gözlemlenmiştir (Çizelge 3.4 ve Çizelge 4.4). Orta ve dar parsellere yerleşim, bitişik nizamda sıra evler olarak görülmektedir. Dolayısıyla parsel biçimlerinin dar olması sonucunda bitişik nizamlı yapıların ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yapıların girişi doğrudan sokak üzerindedir ve binanın içinden geçilerek ulaşılan arka cephelerinin gördüğü bahçeleri mevcuttur. Dikdörtgen parsellerin, dar ve geniş boyutlarda örnekleri görülmektedir. Üçgen parseller, genel itibariyle en dar parsel alanlarıdır. Buradaki evler de alanın tipolojik örneklerinden biri olarak yerini bulmaktadır. Çokgen parseller, geniş olarak tanımlanabilecek boyutlardadır. L şeklinde parsellerin ise geniş ve dar boyutlarda örnekleri vardır.

Sokak Bazında İnceleme: Osmanlı geleneksel yerleşiminin önemli bir unsuru olan sokaklarda organik bir oluşum görülür. Dar ve kıvrımlı küçük sokaklar daha uzun

ve doğrusal akslar oluşturan caddelere bağlanır. Bu caddeler de semtin önemli merkezlerine ulaşır. Çalışma alanındaki sokak dokusuna bütüncül gözle bakıldığında, doku oluşumunun bu özelliklerle paralellik gösterdiği görülmektedir. Sokağa bakan yapıların oluşturduğu silüette ilk olarak gözlemlenen, yapılar arasındaki irtifa ve cephe uyumudur. Topografyaya uyumlu olarak konumlandırılan yapılar, birbirini bütünleyen, birbirinin ritmine uyan bir görüntü ortaya koyar. Çalışma alanındaki 6 sokakta gerçekleştirilen detaylı incelemede her sokağın biçimsel özellikleri ve sokak sınırlarında yer alan yapıların sokağı etkileyen unsurları irdelenmiştir. Buna göre genel itibariyle sokağın biçim özelliği düz hatlı, belli noktalarda kırılma yaparak ilerleyen bir niteliğe sahiptir. Sokakların genişliği, genel itibariyle benzer ölçülerde olmakla birlikte sokak aksı boyunca daralıp genişleyerek farklılaşan sokaklar da vardır. Sarı Beyazıd Caddesi, Mehmet Paşa Yokuşu, Küçük Pazar Mektebi Sokak, Namahrem Sokak alandaki uzun, bazı noktalarda kıvrımlı ve sürekli sokaklardır. Molla Şemseddin Sokak, Yüksek Oluk Sokak, Katip Şemseddin Cami Sokak, Meslek Sokak, Tavanlı Çeşme Sokak, Abacı Çeşmesi Sokak, Saatçi Sadi Sokağı alandaki kısa, bazı noktalarda kıvrımlı ve sürekli sokaklardır. Hacı Kadın Çıkmazı ve Mehmet Paşa Çıkmazı alandaki çıkmaz sokaklardır.

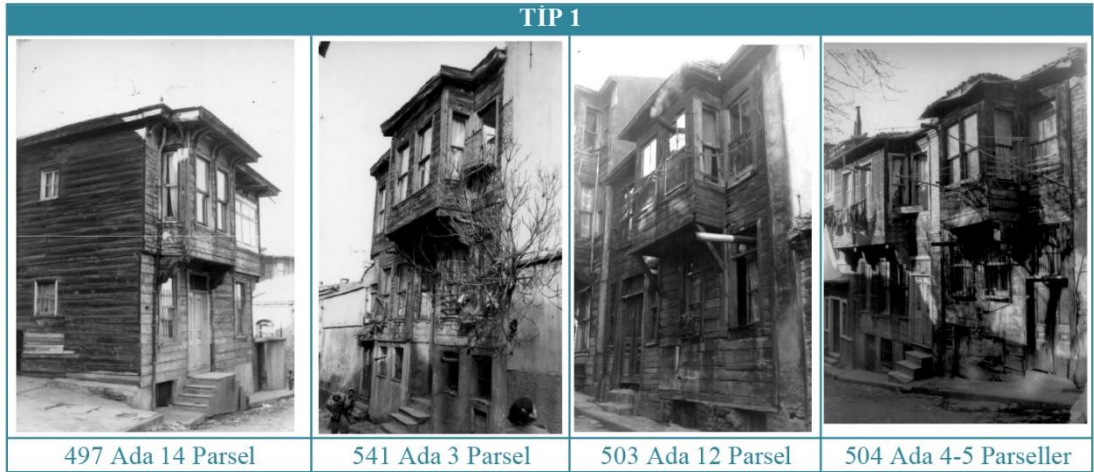
3.2. TASARIM

Yapı Bazında İnceleme: İncelenen yapıların tasarım özellikleri; plan tipi, malzeme, yapım tekniği, biçimsel özellikler ve yapı elemanları bağlamında ele alınmıştır. Plan şemasında belirleyici unsur olan sofanın konumlanışına göre iç sofalı plan tipi ortak olarak tüm yapılarda görülür. Tasarımın diğer bir parçası olan cephe düzeni, cephedeki mimari elemanlara bağlı olarak farklı tiplerde örnekler sunar. Burada öncelikli olarak cumba, ele alınmıştır. Cumbaların plan konumlanışına göre kenar, köşe, orta ve cephe boyunca olmak üzere 4 tipte örnekleri görülür. Çalışma alanında, cumbaların biçim özellikleri itibariyle düz, gönye ve kenarları pahlı biçimde olmak üzere 3 tipte örnekleri yer alır. Cumbanın yüzey genişliğine bağlı olarak ve genel doluluk-boşluk nizamına uyularak pencerelerin yerleştirildiği görülür. Cumbaların istikametine bağlı olarak da pencere yerleri belirlenmiştir. Bazı cumbaların yüzeyi düşeyde ve yatayda devam eden ahşap profillerle süslenmiştir. Yapının cephesindeki hareketli görüntüyü cumbalar sağlamaktadır. İncelenen iki ev

örneğinde ise dar ölçülerde cumba hizasında görülen balkonlar, cephede çıkmayı oluşturmuştur. Cumbaların bazılarında taşıyıcı destek elemanı olarak eli böğründe yer alırken bazılarında bulunmamaktadır. İncelenen örnekler doğrultusunda eli böğründe elemanları, her evin kendine mahsus bir detayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kâgir veya ahşap olmak üzere farklı biçimde ve üzerinde ahşap ve taş işçiliğinin özgün örneklerinden olan süslemeler yer alır.

Sahadaki çalışmalar sonucunda tipoloji tabloları oluşturularak detaylı bir şekilde sunulan yapılar ile benzer hususiyetleri büyük oranda barındıran dolayısıyla bir tipin farklı örnekleri olan diğer yapılara burada yer verilecektir.

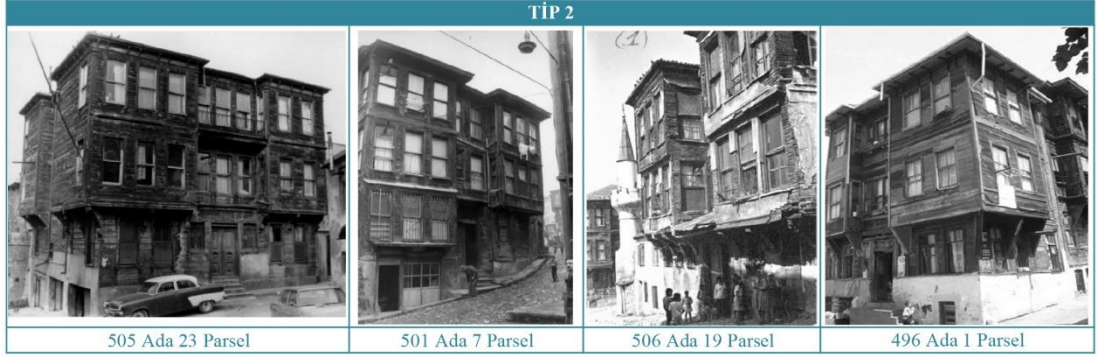
497 Ada 14 Parsel’de yer alan yapı, sokağa bakan cephesinde iki pencereleli bir cumbaya sahiptir. Yarım bodrum kat üzerinde iki katlıdır. Girişi sokak kotundan yükseltilmiştir. İç sofalı plan tipindedir. Belirgin çatı saçağı bulunur. Sokağa doğru uzanan cumbası iki pencerelelidir ve son katta yer alır. Saçağı taşıyan furuşlar, cumba ve eliböğründeleri yapının özgün detaylarıdır. İnceleme sonuçlarında bu hususiyetleri taşıyan çalışma alanı içerisindeki diğer Tip 1 yapıları Şekil 3.1’de gösterilmiştir

Şekil 3.1. Çalışma alanındaki Tip 1 ile benzerlik taşıyan diğer binalar

505 Ada 23 Parsel geniş oturma alanına sahip köşe parsel yapısıdır. İç sofalı plan şemasına sahip, her katta iki merdivenlidir. Bodrum üzerinde 3 katlıdır. Cephe düzeni her katta sık ve aynı ölçülere sahip düz kenarlı pencereleri yer alır. Çatı saçağı belirgindir ve en az iki cephesinde cumbalıdır. Cumbasını taşıyan eliböğründe ve çatı

saçağı altında fûruşları bulunur. İnceleme sonucunda benzer hususiyetleri taşıyan çalışma alanı içerisindeki diğer Tip 2 yapıları Şekil 3.2’de gösterilmiştir.

Şekil 3.2. Çalışma alanındaki Tip 2 ile benzerlik taşıyan diğer binalar

510 Ada 17 Parsel’de yer alan bina, iç sofalı plan şemasına sahip, bodrum üzerinde 3 katlıdır. Kâgir yapım sistemine sahiptir. Cephesindeki uzun kemerli pencereleri, yapıyı ayırıştıran ve nitelik katan detaylarından biridir. Kâgir yapılar, alanda ahşap yapılara göre daha az sayıdadır. Bu yapıların ahşap yapılardan farklı ve kendine münhasır karakteristik özellikleri dikkat çekmektedir. Örnek yapıdan farklı olarak daha geniş oturma alanına sahip bununla birlikte kâgir olan binalar da bu tip içerisinde yer alır. İnceleme sonucunda benzer hususiyetleri taşıyan çalışma alanı içindeki diğer Tip 3 binaları Şekil 3.3’de gösterilmiştir.

Şekil 3.3. Çalışma alanındaki Tip 3 ile benzerlik taşıyan diğer binalar

541 Ada 4 Parsel’de yer alan bina, iç sofalı plan şemasına sahip kâgir bir yapıdır. Binaya hususiyet kazandıran detayı, sokağa yönelen giriş cephesini büyük oranda kaplayan gönye çıkmasıdır. Bina, yarı bodrum üzerine iki katlıdır. Zemin kat pencereleri kemerli, üst kat pencereleri ise düz biçimdedir. Saçağı yoktur, ancak saçak kornişleri belirgin, zarif detaylarından biridir. İnceleme sonucunda benzer özellikleri taşıyan çalışma alanı içerisindeki diğer Tip 4 binaları Şekil 3.4’de gösterilmiştir.

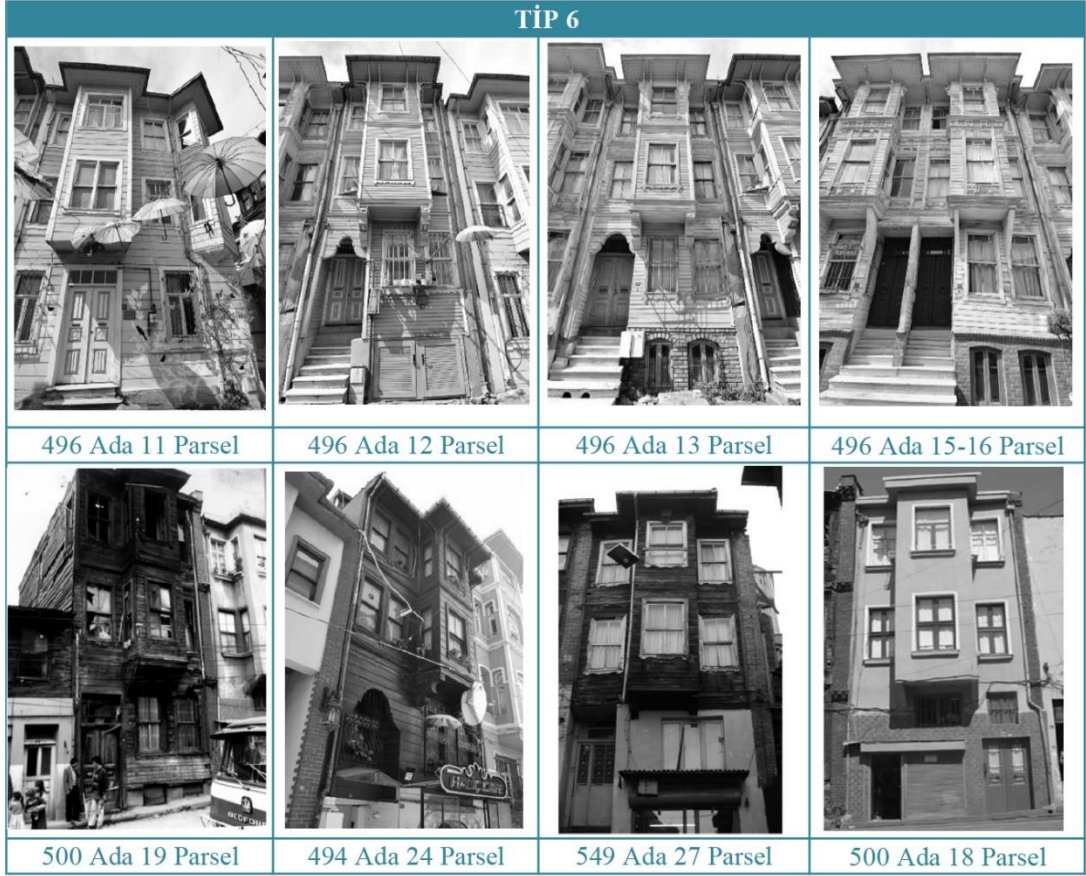
Şekil 3.4. Çalışma alanındaki Tip 4 ile benzerlik taşıyan diğer binalar

494 Ada 37 Parsel, cihannümalı ve cephenin iki kenarında konumlandırılmış pahlı cumbalara sahip binaların bir prototipi olarak görülebilir. Bu evler, genellikle 4 katlı olmakla birlikte, zemin oturumları geniş ve bahçeli evler olarak karşımıza çıkar. Ortadaki kat, kışlık kat olarak kullanılır. Girişten sonra evin içinde basamaklarla kışlık kata ulaşılır buradaki giriş galerisi giriş kapısı üzerindeki pencereler ile aydınlatılır. Plan düzleminde yapının sokağa bakan yönünde ortada sofa, kenarlarda iki odanın cumba ile dışarıya çıkma yaptığı görülür. Kenarları pahlı çıkma, cephenin bediiyatını güçlendiren bir detay olarak dikkat çekmektedir. İnceleme sonuçlarında benzer hususiyetleri taşıyan çalışma alanı içerisindeki diğer Tip 5 binaları Şekil 3.5’de gösterilmiştir.

Şekil 3.5. Çalışma alanındaki Tip 5 ile benzerlik taşıyan diğer binalar

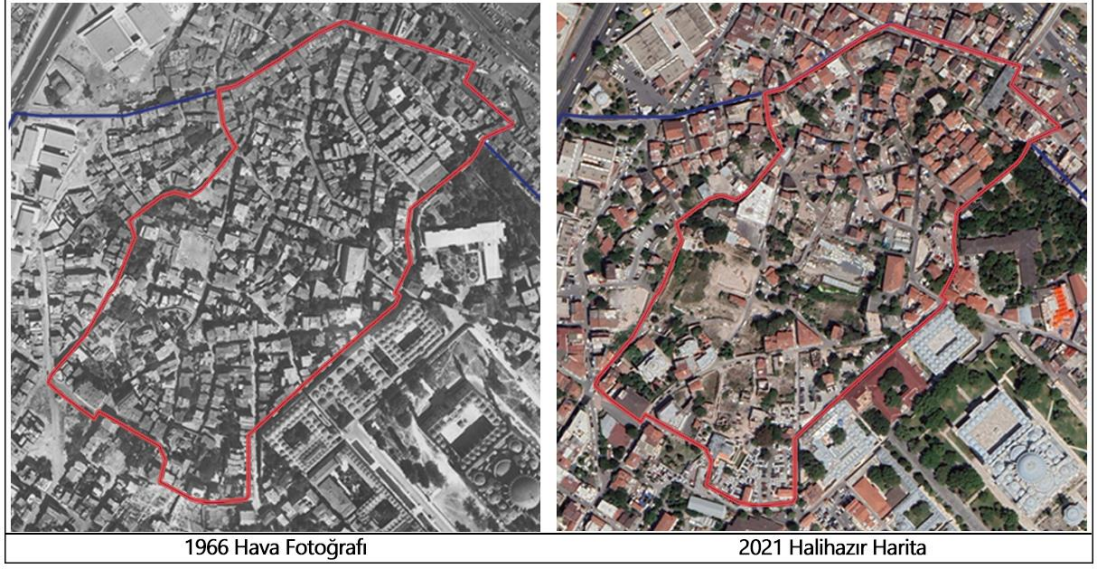
496 Ada 12 ve 13 parsellerde yer alan iki yapının tüm plan ve cephe özellikleri aynıdır. Binanın girişi cepheye estetik nitelik katan kemerli bir niş içindedir. Bu binanın eli böğründesi, biçim özellikleri itibariyle zarif bir işçilik eseridir. Aynı zamanda geniş ahşap saçakların altındaki yoğun kıvrımlara sahip fûruşları, dikkati çeken bir unsurdur. Bina, planlama açısından dar ve dolayısıyla sınırlı cephe yüzeyine sahip olsa da, bu sınırlar içinde cephedeki tasarım özellikleri itibariyle öne çıkan ve özgün nitelikler taşıyan bir yapıdır. Bu minvalde kendini cephesindeki tasarım özellikleri ile ayrıcalıklı bir konuma sokacak benzer nitelikte yapılar alan içerisinde yer almaktadır. Genel olarak bu yapılar, Ayrancı Sokak, Hoca Gıyasettin Çıkmaızı ve Namahrem Sokak üzerinde yoğunluktadır. İncelemeler sonucunda benzer hususiyetleri büyük oranda barındıran dolayısıyla bir tipin farklı tasarım örnekleri olarak tanımlayabileceğimiz diğer Tip 6 binaları Şekil 3.6’da gösterilmiştir.

Şekil 3.6. Çalışma alanındaki Tip 6 ile benzerlik taşıyan diğer binalar

3.3. TARİHİ DÖNÜŞÜM

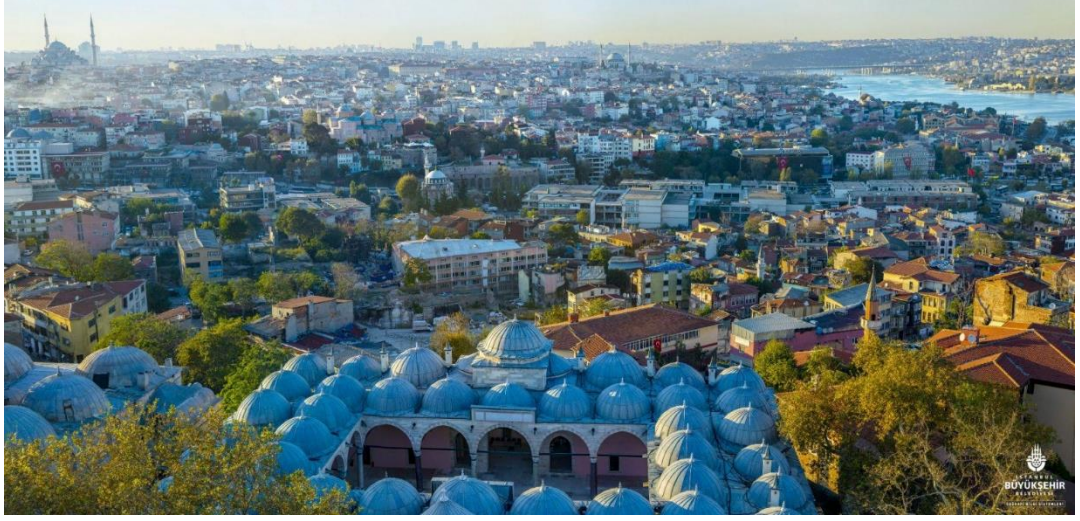
Süleymaniye Dünya Miras Alanı barındırdığı pek çok evrensel değeriyle ve şehir içerisindeki merkezi konumu itibarıyla önemini tarih boyunca sürdürmüştür. 19. yüzyıldan itibaren yaşanan hızlı değişim ve modernizmin etkisi şehrin önemli tarihi noktalarını da etkilemiş ve dönüştürmüştür. Süleymaniye Dünya Miras Alanı içindeki çalışma alanının 1966'lı yıllara kadar büyük oranda bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruduğu görülmektedir. 2005 yılı yenileme alanı kararı ile belirgin olarak artan ve günümüze değin süren ciddi bir yıkım ve terkedilmişlik sonucunda virane bir semt halini almıştır. Çalışma alanının eski ve yeni hava fotoğrafları, dönüşen geleneksel şehir dokusunu belirgin olarak ifade etmektedir (Şekil 3.7, Şekil 3.8 ve Şekil 3.9).

Şekil 3.7. Çalışma alanının 1966 Hava Fotoğrafi ve 2021 Uydu Görüntüsü

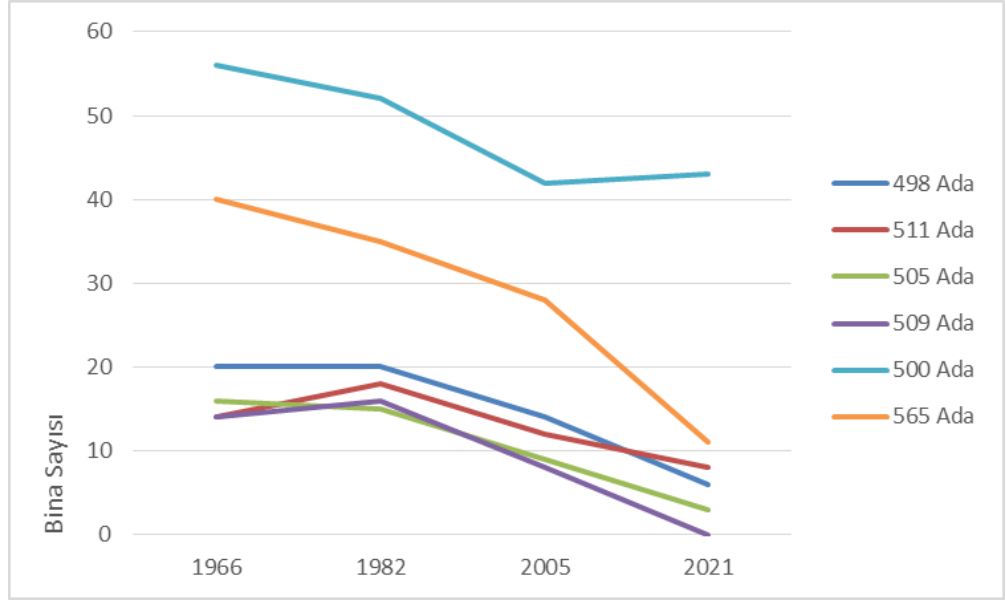
Şekil 3.8. Çalışma alanını gören 1930'lara ait bir fotoğraf, Albert Gabriel

Şekil 3.9. Çalışma alanını gören güncel bir fotoğraf, (İBB)

Ada Bazında Analiz: Alanın 1930 eski kadastral haritası ile güncel halihazır parsellerinin karşılaştırılması sonucu parsel sınırlarında ve dolayısıyla parsel alanlarında değişimler olduğu görülmektedir. Eski sınırlar bazı parsellerde genişletilmiş veya daraltılmıştır. Parsellerin tevhid veya ifraz uygulamalarına yönelik değişimine bakıldığında tüm adalarda değişikliğe uğrayan parsellerdeki uygulamanın tevhid olduğu görülür. Parsel birleştirmeleri adalar içinde yoğun olarak görülmese de binaların gabarisini doğrudan etkileyerek özgün dokunun dışına çıkan bir sonuç doğurur. Parseller açısından en fazla değişim, adanın büyüklüğünden dolayı 500 adada gerçekleşmiştir. 511 adanın parsel sınırlarında geçmişten bugüne hiçbir değişiklik gözlenmemektedir.

Alandaki yapılaşmanın yoğunluğu ve boşluğun oranı tarihi süreç içerisinde değişerek bugüne ulaşmıştır. 1966 yılına ait veriler, alanın konut yoğunluğunu azami düzeyde gösterirken bu tarihten günümüze özellikle 2005 yılından bugüne değin önemli oranda konut alanlarında bir boşalma görülür (Şekil 3.10).

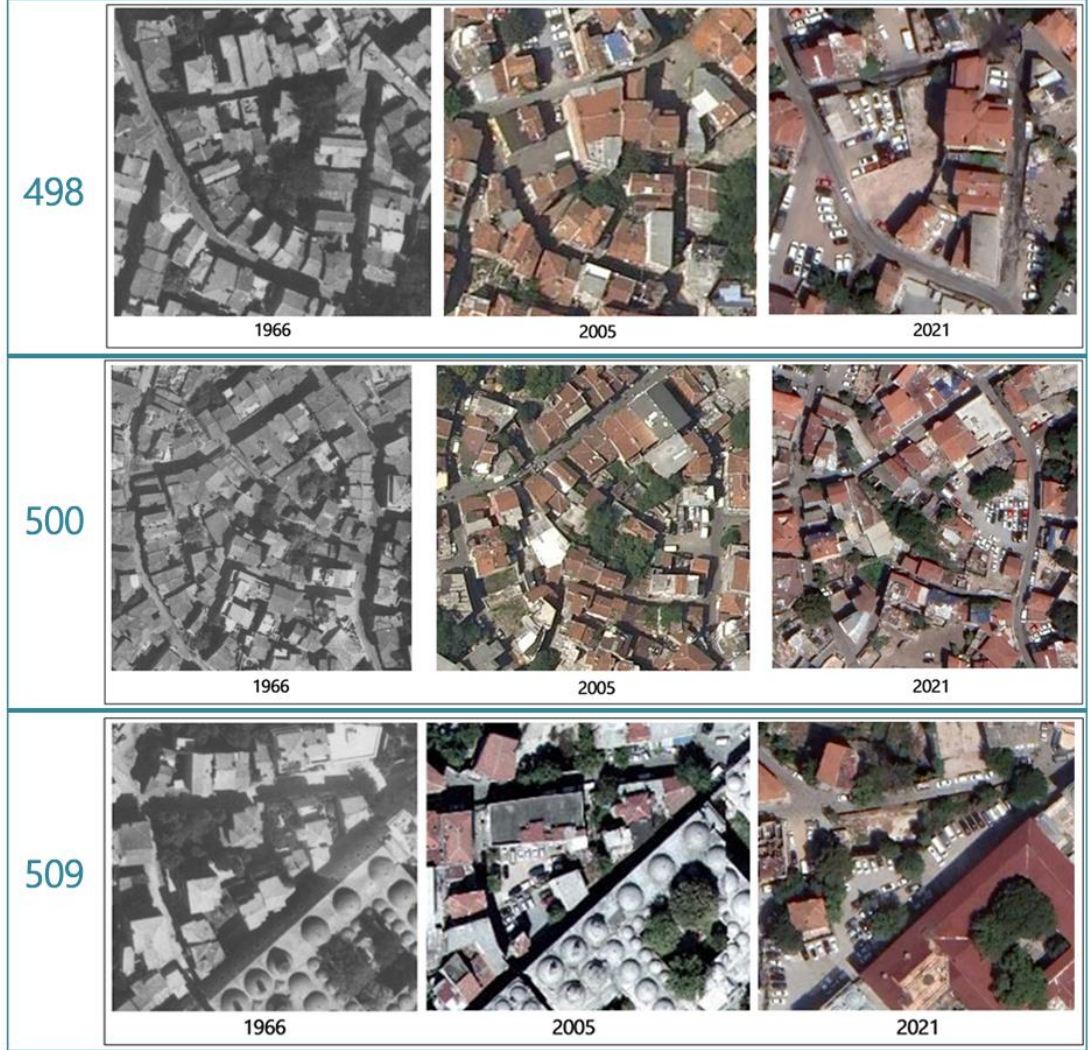

Şekil 3.10. İnceleme çalışmaları yapılan adalarda yıllara göre bina sayısı

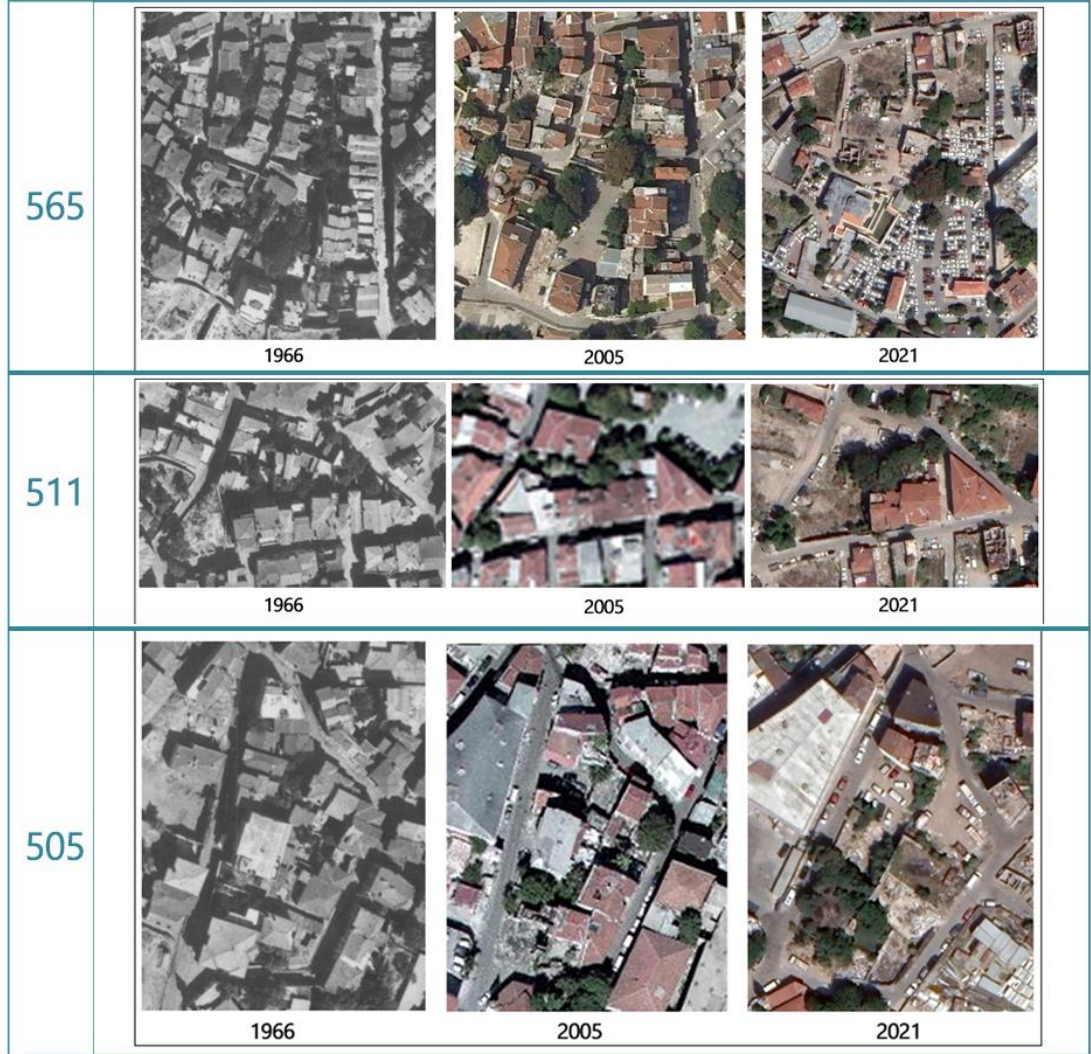
Alanın kullanıcı kimliğindeki değişim 1966 yılı öncesine dayanır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte önceki yönetimde devletin önemli noktalarında görevli kişiler, Süleymaniye'deki evlerini terk etmişler ve şehrin nüfus yoğunluğunun artışı ile evlerin kullanıcı profilleri de değişmiştir. Yıkılan binaların yerine yapılan atölye ve imalathane işlevindeki yer yer yüksek ve niteliksiz binalar, semtin konut dokusunu büyük oranda değiştirmiştir. Sahipleri tarafından kullanılmaya devam etse de bölgenin sosyal ve kültürel çehresinin değişmesi ve güvenlik zafiyetinin de eklenmesiyle ev sahipleri de evlerini göçmenlere kiraya vermiştir. Bu durumun, evlerin bakımsız kalması sonucunu doğurduğu açıkça görülmektedir.

1966, 2005 ve 2021 hava fotoğrafları üzerinden tüm adaların geçirdiği dönüşüm daha yakından incelenebilmektedir (Şekil 3.11 ve Şekil 3.12). Çalışma alanındaki işlevsel değişiklik evlerin bahçelerini ve dolayısıyla ada bazında yeşil dokuyu ortadan kaldırmıştır. 498 Adanın iç bölgesindeki yeşil alan kümesi yıkılan evlerin yerindeki otopark işgali ile yok olmuştur. 511 Adada yeşil alan bölgesi aynı yerinde ve yoğunluktadır. 565 ve 509 adalarda boşalan alanlardaki geniş otopark işgali yeşil dokuyu ortadan kaldırmış, bu durum bahçeleri de tanımsız hale getirmiştir. 2005 yılında alınan karar ile Yenileme Alanı projeleri etaplandırılarak başlatılmıştır. Çalışma alanı içinde Yenileme Alanı projelerinin ilk etabının gerçekleşeceği adalardaki yıkımların daha fazla olduğu görülür. 509 ve 505 adanın tamamı, 565

adanın büyük bir bölümü boşalmıştır. 498 ve 511 adalarda tescilli yapılardan birkaçı iyi durumda ve ayakta. Haliç'e yakın adalarda, Külliye yakınındaki adalara göre yapı yoğunluğu daha fazladır. 500 adada yapı yoğunluğu büyük oranda sürmektedir. Bunun sebebi ise bazı evlerin aileler tarafından kullanımının devam etmesidir ve bazı yapılar da depolama veya ticaret alanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.11. 498, 500, 509 adalarda geçmişten bugüne bina sayılarındaki değişim

Şekil 3.12. 565, 511, 505 adaların geçmişten bugüne bina sayılarındaki değişim

Sokak Bazında Analiz: Süleymaniye semti içerisinde Osmanlı geleneksel şehir dokusunu oluşturan umdelerden sokak dokusu sahada yapılan gözleme dayalı çalışmalar ve araştırmalar ile irdelenmiştir. Alan içerisinde yer alan 5 sürekli sokak ve 2 çıkmaz sokak incelenmiştir. Öncelikli olarak sokakların biçim özellikleri, kendisini sınırlandıran yapıların sokağı etkileyen mimari özellikleri ve tarihi dönüşümlerine yönelik araştırmalar yapılmıştır. Geçmişten günümüze farklı tarihlerdeki mevcut durumu yansıtan eski haritalar, hava fotoğrafları ve sokak fotoğrafları kullanılmıştır. İncelenen sokakların tümü eski haritaları ile karşılaştırıldığında biçim özelliklerini, doğrultularını ve diğer sokaklarla kesişim noktalarını sürdürdüğü görülmektedir. Özgün sokağın biçim özelliklerini korumaya devam etmesi evrensel değerinin sürdürülebilirliği noktasında önemli bir unsurdur. Tüm sokaklarda ortak olarak

gözlemlenen sokağı sınırlandıran yapıların mevcudiyetini ve karakteristik cephe yüzeyini kaybetmiş olmasıdır. Öyle ki her bir sokağı eski hali ile karşılaştırmaya imkan verecek kadar sadece bir ya da birkaç özgün yapının bugün sokaktaki yerini kordduğu görülür. Ayakta kalmayı başarmış en fazla özgün yapı Kasnakçılar Sokak üzerinde yer alır. Sokak üzerindeki günümüze ulaşmış en az yapı sayısına sahip sokak ise Tirendaz Sokak'tır.

Sokakları oluşturan yapıların bahçeleri ve dolayısıyla yeşil alanları sokağın önemli unsurlarından biridir. Eski fotoğraflar incelendiğinde bahçe duvarları ve onların içerisinden dışarı sarkan ağaçlar sokağı sadece yapılardan oluşan tekdüze bir görüntüden kurtarmıştır. Tavanlı Maslak Sokak ve Namahrem Sokak bu minvalde bahçeli evlerdeki yeşil dokunun sokağa taşıdığı bir görüntüye sahiptir. Sokağı sınırlandıran yapıların üçte ikisi bitişik nizamda yerleşmiştir. Evlerin bitişik ve sokak sınırından başlayan nizamlı dizilişi sokağa karakteristik nitelik katan en belirgin unsurlarındandır. Bununla birlikte evler topografya ile uyumlu arazi oturmuna sahiptir ve sokağın her iki kanadında da yapıların yükseklikleri birbiriyle uyumlu ve insan ölçeğine yakındır.

Semtin kullanıcı profili de sokağın oluşumunda etkilidir. Eski fotoğraflardan ve araştırmalardan anlaşıldığı üzere semt yoğunluklu olarak konut yapılarından oluşmaktadır. Bununla birlikte bazı evlerin zemin katında küçük dükkanlar bulunur. Bu da semtin yaşayan sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve mahallenin kendine yetebilmesi amacıyla gerekli görülmüş olmalıdır. Evlerin yoğunluklu olarak bitişik nizam yerleşimi, dar sokakları ve sokak kesişimlerindeki çeşme, meydan, hazire gibi ortak kullanım alanları da sosyal ilişkileri güçlendiren bir unsurdur. 1961 tarihli Tenten filminde çalışma alanı içerisinde geçen birkaç dakika, o dönemi her detayıyla görme arzusunu uyandırmaktadır (Şekil 3.13). Sokak dokusuna yönelik bir veri kaynağı olarak kullanılan filmde Tavanlı Maslak Sokak fiziki ve sosyal dokuyu görsel olarak ifade etmektedir. Sokak üzerinde bir at arabası ve yokuşu çıkan yayalar görülür. Sokağın zeminin ve sokak genişliğinin binek hayvanları ve yaya dolaşımına müsaade edecek sınırlarda biçimlendiği okunabilmektedir. Zemin kaplaması farklı boyutlarda taşlardan oluşturulmuş arnavut kaldırımıdır. İncelemelerde bu unsurların diğer sokakların özgün halinde de ortak olarak yer aldığı görülmüştür.

Şekil 3.13. Tavanlı Maslak Sokak'ın 1961 tarihli Tenten Filminden bir karesi

Şekil 3.14. Tavanlı Maslak Sokak, 2021

Şekil 3.15.Yoğurtçuoğlu Sokak Eski (Kurul Arşivi) - Yeni (2020) Fotoğrafi

Şekil 3.16. Namahrem Sokak Eski (Kurul Arşivi)- Yeni (2020) Fotoğrafi

Eski fotoğrallardan elde edilen çıkarımlar ile sokakların güncel halleri değerlendirilmiştir. Buna göre 19. Yüzyıldan itibaren başlayan değişim Süleymaniye'deki yenileme faaliyetlerinin başlangıcından itibaren daha yıkıcı ve elim sonuçlar doğurmuştur. Maddi olanakları yüksek ev sahiplerinin başka semtlere taşınarak, evlerini terketmeye başlamasının daha erken dönemde olduğu

bilinmektedir. Zamanla yıkımlar artmış ve evler terkedilmeye devam etmiştir. Bunun sonucu olarak bazıları mültecilere kiraya verilmiş bazı boş evler ise kağıt toplayıcıları kullanmaya başlamıştır. Çalışma alanının sınırında yer alan önemli ticaret bölgelerinden Küçükpazar'da süregelen ticari fonksiyon semtin konut kesimlerine doğru yayılmıştır. Bu bölgelerdeki bazı tescilli olmayan yapılar semtin dokusuna uymayan tarzda depo, imalathane veya otel işlevini sürdürmektedir. Bazı tescilli evler ise her bir odanın kiraya verilmesiyle bekar odaları olarak tabir edilen bir kullanıma dönüşmüştür. Bu odalar genel olarak ticari bölgede iş yapan mültecilerin veya göç etmiş mülteci ailelerin kullanımındadır. Kullanıcı profilindeki bu değişiklik sokağı da dönüştürmüştür. Ancak semtteki güvenlik zafiyeti sürmektedir. Bu çalışması kapsamında birkaç yıl içinde gözleme tabi tutulan evlerin bakımsız, tehlikeli hale geldiği bununla birlikte kısmi yangınlar ve çatı çökmeleri ile büyük hasarlar gördüğü, arazi çalışmalarında tespit edilmiştir.

Tavanlı Maslak Sokak ve Kasnakçılar Sokağın zemini asfalt uygulaması ile değiştirilmiştir (Şekil 3.14). Tirendaz Sokak, Namahrem Sokak, Yoğurtçuoğlu Sokak'ları zeminin arnavut kaldırımı uygulaması sürdürülmektedir (Şekil 3.15, Şekil 3.16). İncelenen sokaklarda tescilli parsel yoğunlukta olduğu için yüksek yapılaşma ile karşılaşılmamıştır Ekseriyetle parsellerin boşalmış olma ve tescilli yapıların harabe veya enkaz halindeki durumları görünür olmaktadır. Alanın büyük oranda boş olması, yeni yapılaşmanın benimseyeceği kriterleri de önemli kılmaktadır.

SONUÇ

- Süleymaniye Dünya Miras Alanı üstün evrensel değer nitelikleri taşımaktadır. Alanın külliye çevresindeki geleneksel yerleşim dokusu, konut yapıları ve anıtsal yapıları ile bütünleşmiş bir çehre ortaya koyar. Özgün dokunun irdelenmesi ile başlayan çalışma süreci güncel uygulamaların referansı olma potansiyelini taşıyacağı öngörülmektedir. Alanı bütüncül bir bakış açısıyla ele almak için üst ölçekten alt ölçeğe doğru değerlendirmek öncelikli adım olarak belirlenmiştir. Tarihi bir kent dokusu örneği olan alanın mekânsal gelişiminin, fiziksel ölçütler ve estetik zevk duygusu ile şekillendiği gözlenmiştir.
- Yapı adalarının tarihsel süreçte sınırlarının değişmemesi özgün dokunun sürdürülmesinde önemli bir sonuçtur. Ada içerisindeki parselasyonda bazı parsellerin birleştirilmesi görülsede büyük değişiklikler gözlemlenmemiştir. Bu durum parsel ve dolayısıyla bina dokusunun korunabileceği bir zeminin sürdürüldüğünü göstermektedir.
- Binanın parsel yerleşiminde büyük oranda değişimler göze çarpmıştır. Buna göre her evin küçük de olsa bir bahçesi olması durumu tarihsel dönüşümde bahçesiz, tüm parseli kaplayan yapı dokusuna dönüşmüştür. Tescilli parsellerde ayakta kalan yapılarda bahçe boşluğu büyük oranda varlığını sürdürmektedir.
- Ada sınırları arasında yer alan sokaklar geleneksel niteliğini topografya özellikleri itibarıyla korumaktadır. Yol dokusunun değişimi eski fotoğraflardan açıkça görülebilmektedir. Eski taş zemin adeta sokağın karakteriyle uyum içinde bir zemin olarak yerini bulmaktadır.
- Sokağın zemini iki kanadında dizilen yapıları ve duvarları ile özgün bir karakter ortaya koyar. Yokuş sokakların yoğunlukta olduğu ve kıvrımlı biçimleri ile farklı perspektifler sunduğu görülmüştür. Sokakları oluşturan yapıların cephe elemanları her bir sokağa özgün karakter katan unsurlar olarak sokak ile bütünleşmiştir.

Sokağın biçimselliğine uyan binaların bitişik nizam yerleşimleri ile sokak üzerinde derin perspektifler oluşturmaktadır.

- Alanda önem taşıyan ve nitelik gösteren her bir yapı bir araya gelerek semtin ana karakterini oluşturmuştur. Bu geniş doku bütünlüğünün içinde yer alan münferit yapılar kendine mahsus özellikleri itibariyle ayrışmaktadır. Plan tipi, cephe düzenindeki dolu-boş karakteri, girinti-çıkıntı, yüzey kaplama malzemesi ve yapı elemanları belirlenen yapılar özelinde detaylı incelenen niteliklerdir. Yapılar belirlenen kavramsal nitelikler bağlamında incelendiğinde her birinin kendine mahsus detayları görülmektedir. Bu farklılıklarla birlikte birbirine benzer özellikler taşıyarak, pek çok nitelik itibariyle aynı yerde buluşan yapılar olduğu anlaşılmıştır. Yapıların tasarım özellikleri itibariyle farklılaşan modeller olarak belirlenmesi ve her tipin benzer özellikleri taşıyan diğer örnekleri ile bir arada bir tip modeli oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yapılar genel itibariyle komşu parsellerindeki ve yakın çevrelerindeki diğer yapılarla da uyumlanarak mevcut doku içinde kendi yerini bulmuştur.
- Çalışmalar sonucunda elde edilen çıkarımlar göstermektedir ki, alanın özgün nitelikleri kavramsal bir alt yapıda tüm miras alanını kapsayacak şekilde detaylandırılmalıdır. Çalışmalar sonucunda alanın üstün evrensel değerinin üst ölçekten alt ölçeğe bir bütünü kapsayan özellikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farklı ölçeklerde yapılan incelemeler bölgede hâkim olan özgün üslup birliğinin varlığını göstermektedir. Bütüncül bakış açısıyla her bir bileşenin tasarım dilinin birbiriyle uyumlanan bütünün parçaları olarak yerini bulduğu tespit edilmiştir. Buna göre yeni projelendirme uygulamaları için referans oluşturacak bir kılavuz niteliğinde bütüncül çalışmanın tüm alan sınırlarında gerçekleştirilmesi gerçeği bu çalışmanın sonuçlarından biridir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z.** (2011). Dünden Bugüne İstanbul, Dünya Mirası İstanbul = World Heritage Istanbul. İlhan Efe. 13-39. İstanbul: Creathane media Solutions. 1.basım.
- Akgün Özkaya, H.G.** (2015). 18. Yüzyılda İstanbul Evleri, Mimarlık, Rant, Konfor, Mahremiyet. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü
- Akipek, S.** (2001). Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 50, Sayı 4
- Ayvansarâyi Hüseyin Efendi, Ali Satı Efendi, Süleyman Besim Efendi.** (2001). Hadîkatü'l Cevâmi. İstanbul: İşaret Yayınları, 1.bs.
- Ayverdi, E.H.** (1958). Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu. Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Doğuş Limited Şirketi Matbaası
- Başpehlivan, N.Ç.** (2007). Osmanlıda Mahalle Kavramı ve Süleymaniye Örneği. Süleymaniye Ulusal Sempozyumu, İstanbul: Kocav Yayınları
- Bayartan, M.** (2005). Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı: 13
- Can, A.** (2009). Mekansal Perspektiften Bir Semt Biyografisi: Vefa (1453-1775). Bir Semte Vefa. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Canatar, M.** (2015). Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi. Cilt 3, 218-245. İstanbul: İBB Kültür Aş
- Canbulat, İ.** (2019). Fetih Sonrası İstanbul'un İskanı Değişen Şehirli ve Evini 1455-1471 Kaynakları Üzerinden Okumak. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 9, Sayı 2, Karabük Üniversitesi.
- Cansever, T.** (2002). Türk Evi'nin Mimarisi. Türkler Ansiklopedisi, Cilt 12, s.200-203, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları
- Cansever, T.** (2010). Osmanlı Şehri. İstanbul: Timaş Yayınları, 2.baskı

- Cantemir, B.** (2009). Haritalar Üzerinden Bir Semti Okumak. N.B. Özel İmanov, Y. Uğur (haz.), Bir Semte Vefa, İstanbul: Klasik Yayınları , 1. Baskı, s.(229-264)
- Çelik, Z.** (2019). 19.Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul (S. Deringil, Çev.4.bs.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Çetintaş, S.** (2011). İstanbul ve Mimari Yazıları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Çetintaş, S.** (1944). Türklere Su- Çeşme- Sebil. İstanbul: Güzel Sanatlar Dergisi, S.5
- Çetintaş, B.** (2007). İstanbul Evlerinin Ruhuna el-Fatiha. Sanat Dünyamız Dergisi, Sayı 101, 186-205
- Demirkent, I.** (2001). İstanbul, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 23, 205-212
- Dinçer İ., Enlil Z. ve Evren Y.** (2009) İstanbul'un Koruma Alanlarının Değerlendirilmesi. Megaron YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, Cilt 3, Sayı 3
- Efe, İ.** (2011). Dünya Mirası İstanbul = World Heritage Istanbul (1. bs.). İstanbul: Creathane media Solutions
- Eldem, S.H.** (1954). Türk Evi Plan Tipleri. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Ertuğrul, Ö.** (2007). Süleymaniye'nin Bin Yılı. Süleymaniye Ulusal Sempozyumu, İstanbul: Kocav Yayınları
- Eyice, S.** (2015). Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi. S. Doğan (Derleyen), Prof. Dr. Semavi Eyice Külliyesi : Türk Tarih Kurumu'nda Yayımlanmış Çalışmaları (1.bs.). (s.755-850). Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Eyice, S.** (1988). Ağakapısı, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 1, 462-464
- Günergün F. , Kadioğlu S.** (2006). İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihi Üzerine Notlar. Osmanlı Bilimi Araştırmaları VIII/I
- Gözeller, A.** (2012). Süleymaniye Semt Tarihi. İstanbul'un Kitabı Fatih III. İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 392-428
- Heyet.** (1994). Süleymaniye. Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 7, 94-95. İstanbul: Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları
- Hürel, H.** (2010) İstanbul'un Ansiklopedik Öyküsü, Bir İstanbul Kültürü Kitabı 5, İstanbul: Kapı Yayınları

- İnalçık, H.** (2001). İstanbul, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 23, 220-239
- İnalçık, H.** (2019). İstanbul Tarihi Araştırmaları-Fetih'ten Sonra İstanbul'un Yeniden İnşası Bilad-ı Selase: Galata, Eyüp, Üsküdar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- İTYYP.** (2018). İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, İstanbul
- Karaman, E., Alçep, H.** (2017). Fatih Camileri ve Mescidleri. Türkiye Diyanet Vakfı Fatih Şubesi, Fatih Müftülüğü Yayını.
- Kejanlı T., Akın C.T. ve Yılmaz A.** (2007). Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi C.6 S.19
- Kızıltan, Z.** (2015). İstanbul Kazıları Marmaray-Metro Projeleri ve Arkeolojik Kurtarma Kazılarının Şehir Tarihine Katkıları. Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: İstanbul'un Emperyal Dönüşümleri, Dünya Ölçeğinde İstanbul, Topoğrafya ve Yerleşim, Cilt 1, 338-373.
- Kuban, D.** (1970). İstanbul'un Tarihi Yapısı. Mimarlık Dergisi. Sayı.5
- Kuban, D.** (1994). Mahalleler. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 5, 242-246. İstanbul: Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı Yayınları
- Kubat, A.S.** (2018). İstanbul Tarihi Yarımada: Morfogenetik Yapısı ve Değişim Süreci. "DeğişKent" Değişen Kent, Mekan ve Biçim, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu.
- KUDEB.** (2009). Gelneksel Ahşap Yapı Uygulamaları, Ahşap Eğitim Atölyesi, İstanbul: İBB KUDEB Yayınları
- Lynch, K.** (2010). Kent İmgesi, İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, (İ.başaran, Çev.).
- Morrin, E.** (1987). Une capitale musulmane sous Soliman le Magnifique, Istanbul. Paris: Albin Michel Jeunesse Yayınevi
- Mülayim, S.** (2011). Süleymaniye Camii ve Çevresi, Dünya Mirası İstanbul = World Heritage Istanbul. İlhan Efe. 179-197. İstanbul: Creathane media Solutions. 1.basım.
- Müller-Wiener, W.** (2016). İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası (Ü. Sayın, Çev. 4.bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- NARA Özgünlük Bildirgesi.** (1994). ICOMOS Tüzükleri, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi, Çeviri: Deniz Mazlum, 2005
- Osmanoğlu, Ö.** (2013). Semavi Eyice İle İstanbul'a Dair. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayını
- Onur, S. S. ve Numan, İ.** (2020) . Fatih döneminde Süleymaniye bölgesindeki mahalleler. bab Dergisi FSMVU Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
- Özdemir, M.Z.D.** (2005). Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış. Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı.31
- Ökten, S. & Can, A.** (2002). Fetih'ten Günümüze İstanbul Kent Mekânının Oluşumu. Türkler Ansiklopedisi. Cilt 10, 540-567.
- Özkaya, H.G.** (2015). "XVIII. YÜZYIL İSTANBUL EVLERİ", Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Cilt 8, s.368-381, <https://istanbultarihi.ist/316-xviii-yuzyil-istanbul-evleri> (11.04.2022).
- Polatoğlu, Ç.** (2007). Süleymaniye Evleri'nde Kültürel Kimlik-Biçim İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. Süleymaniye Ulusal Sempozyumu, İstanbul: Kocav Yayınları
- Sav, M.** (2009). Vefa'nın Bizans Devri Topografyası. Bir Semte Vefa. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Sav, M.** (2011). Süleymaniye Camii Çevresinin Arkeotopografyası ve Mimar Sinan'ın Alan Seçimi. Vakıf Restorasyon Yıllığı. S.3.
- Sav, M.** (2021). Vefa Kilise Cami. Yeditepe Fatih Dergisi, <https://yeditepefatih.com/2021/manset/vefa-kilise-camii/>
- UNESCO** (1977). WHC. CC-77/CONF.001/8 Rev. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention
- UNESCO** (2011). WHC-11/ 35.COM/ 8E, Adoption of retrospective Statements of Outstanding Universal Value
- UNESCO** (2017). WHC. 17/01, Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi
- UNESCO** (2008). WHC. 08/01, Operatinal Guidelines for the Implementation of the Woeld Heritage Convention
- UNESCO** (2010). WHC.10/34.COM/8D, Establishment of the World Heritage List and of the List of World Heritage in Danger

- Ürün, Ş.** (2016). Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme: Doğal Miras Alanları Başvuru, Adaylık Ve Değerlendirme Süreçleri. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Ülgen, A.S.** (1939). Fatih Devrinde İstanbul 1463-1481. Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı
- Ünlü, T.** (2018). Mekânın Biçimlendirilmesi ve Kentsel Morfoloji. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu
- Yazıcıoğlu, M.S.** (1998). Hızır Bey, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hizir-bey> erişim tarihi: 23.04.2022
- Yollu, D.** (2006). Mekan Organizasyonu ve Biçim Kavramlarının Tarihi Yarımada Örneğinde İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

FOTOĞRAF ARŞİVİ

- Karabulut, F. (2019). Fotoğraf Arşivi
- Karabulut, F. (2020). Fotoğraf Arşivi
- Karabulut, F. (2021). Fotoğraf Arşivi
- Meral, S. (2021). Fotoğraf Arşivi

İNTERNET KAYNAKLARI

- Url-1**< <http://www.fatih.gov.tr/vefa-lisesi>>, erişim tarihi:14.05.2022
- Url-2**<<http://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2878>>,erişim tarihi:10.04.2022.
- Url-3**< <http://www.eskiistanbul.net/>>, erişim tarihi: 21.11.2019
- Url-4**< <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> > erişim tarihi:13.10.2021.
- Url-5**< <https://whc.unesco.org/en/criteria/> >erişim tarihi:13.10.2021.
- Url-6**<http://www.alanbakanligi.gov.tr/analitik_paftalar.html>,erişimtarihi: 28.11.21
- Url-7** < <http://whc.unesco.org/document/10525> >, erişim tarihi: 5.10.2021.
- Url-8** < http://www.alanbakanligi.gov.tr/analitik_paftalar.html , erişim tarihi: 28.11.2022